

Natuurbeleven bv

Tussenevaluatie Actieplan Boerenlandvogels

Tussenevaluatie Actieplan Boerenlandvogels

Colofon

Natuurbeleven bv natuurbeleven.nl, Eefde

Datum: Juli 2025

Opdrachtgever: Provincie Zuid-Holland

Uitvoering: Natuurbeleven bv

Medewerkers:

Ontwerp & DTP: (Blue Robin dtp, Katwijk)

Fotografie:

Inhoud

1.	Inleiding	9
2.	Op weg naar de doelstelling voor indicatorsoort grutto?	13
3.	Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb)	21
4.	Reservaten	41
5.	Inzet overheidsgronden voor weidevogels	50
6.	Monitoring	53
7.	Predatorenbeheer	60
8.	Vrijwilligers	68
9.	Samenwerking	75
10.	Zijn de middelen toereikend?	81
11.	Vier vragen – antwoorden en adviezen	84
12.	Bijlagen	91

Samenvatting

In 2019 stelde provincie Zuid-Holland, samen met agrarische collectieven en terreinbeherende organisaties (TBO's) het Actieplan Boerenlandvogels op. De belangrijkste ambitie van het Actieplan is versterking van de populatie boerenlandvogels met de grutto als indicator. De ambitie uit het Actieplan is om de afname van de grutto in 2022 te stoppen en de populatie tot 2027 te laten groeien tot 5.250. Het Actieplan beschreef de maatregelen die hiervoor nodig zijn. Om na te gaan of de maatregelen zijn uitgevoerd en doeltreffend zijn, startte provincie Zuid-Holland in 2024 een tussenevaluatie. Hierbij worden knelpunten en succesfactoren geïdentificeerd en suggesties gedaan voor nieuwe en bijgestelde maatregelen.

Afname grutto in Zuid-Holland is nog niet gestopt

We zien in ANLb-gebieden en reservaten die goed worden gemonitord een toename van het aantal Boerenlandvogels, maar de afname van de grutto was in 2023 nog niet gestopt. Dit geldt zowel voor gebieden zonder beheer, gebieden met agrarisch natuurbeheer (ANLb) als reservaten (NNN). In 2023 zijn er zo'n 3.500 broedparen. Het is daardoor niet aannemelijk dat er in 2027 5.250 broedparen zullen zijn. Het broedsucces is zowel in het ANLb als in reservaten te laag om de populatie op peil te houden. De ambitie van het Actieplan voor de grutto wordt niet behaald.

Oppervlak boerenland met vogelbeheer groeit, kwaliteit blijft punt van aandacht

In het actieplan staat een aantal concrete prestaties voor wat betreft het beheer van boerenlandvogels. Wat betreft het nagestreefde oppervlak met vogelbeheer via het ANLb of NNN zijn we goed op weg de doelen te halen. Bewaking van de kwaliteit van deze gebieden blijft een nimmer eindigende opgave.

ANLb

De omvang van het areaal agrarisch weidevogelbeheer (ANLb) groeit voldoende snel om de realisatie van de ambitie uit het Actieplan (18.000 ha) te gaan halen. Dit geldt ook voor de ambitie voor de omvang van het areaal kuikenland (5.000 ha.). De ambitie voor het areaal plasdras is inmiddels ruimschoots behaald. Binnen de categorie kuikenland zien we een groei van het pakket kruidenrijk grasland.

Verbeterkansen: door de productiviteit van het grasland wordt de vegetatie nog geregeld te snel zwaar voor de kuikens. Kuikenland ligt bovendien vaak versnipperd in kleine deelgebieden die geen robuust leefgebied vormen. Ook is de aansluiting tussen het ANLb en reservaten nog niet altijd optimaal. Het kuikenland onderscheidt zich hierdoor nog onvoldoende van het overige grasland. Dit blijkt uit het feit dat een groot deel van de grutto's nog steeds broedt op percelen zonder kuikenlandbeheer (50%). Een deel broedt ook nog in gebieden zonder beheer (witte gebieden). Zonder rustperiode lopen kuikens een hoger risico door agrarische bewerkingen en predatie. We adviseren daarom aandacht te geven aan het verder ontwikkelen van goede vegetaties voor de kuikens en het creëren van grote aaneengesloten mozaïeken met vochtig kuikenland, waar mogelijk door aan te sluiten bij reservaten.

Reservaten

De oppervlakte van weidevogelreservaten groeit conform de ambities uit het Actieplan in 2027 naar 4.000 ha. Er is veel geïnvesteerd in de optimale inrichting van reservaten. Ze kregen deels een eigen hoog waterpeil en de openheid en beheerbaarheid van reservaten verbeterden, dit proces is nog niet afgerond.

Ondanks verbeteringen in de inrichting is de kwaliteit van het leefgebied in reservaten nog niet overal optimaal. Zware raaigras-gewassen zijn zelden een probleem, maar de risico's op verruiging, dominantie van ongewenste soorten, verzuring en te korte vegetatie door vraat van ganzen en smienten vragen de komende jaren om aandacht. Het zeer terughoudend bemesten van percelen kan als die dit er lang wordt volgehouden de functie van kuikenland aantasten door afname van het bodemleven, te geringe grasgroei, verruiging en verzuring. We adviseren om de vegetaties in de reservaten voortdurend af te stemmen op de behoeften van de vogels en daarbij waar nodig voldoende onderhoudsbemesting toe te passen. Dit vergt intensieve monitoring van de vogels binnen het reservaat en daar buiten.

Overheidsgronden

De provincie ligt op koers om 200 ha eigen grond in te zetten voor weidevogels. Inmiddels is zo'n 168 ha gerealiseerd. Een deel van deze gronden is optimaal ingericht. Er zijn nog voldoende kansen om de ambitie uit het Actieplan te behalen.

Monitoring intensiveert, maar lerend beheer moet beter

De ambitie rondom monitoring is nog niet behaald. Steeds meer monitoringsgegevens zijn terug te vinden in het Dashboard Boerenlandvogels (ANLb) en de Nationale Database Flora en Fauna (reservaten), maar niet alle collectieven en TBO's doen aan de monitoring die nodig is om de kwaliteit van gebied en beheer te waarborgen. TBO's monitoren vaak wel de aantallen broedvogels, maar niet het broedsucces. In de breedte geldt dat zowel collectieven als TBO's beter invulling kunnen geven aan het principe van lerend beheren, de basis voor de kwaliteitsbewaking van inrichting en beheer. De kosten en het vinden van bekwame medewerkers voor intensievere monitoring zijn vaak een probleem. Inzet van de provincie om deze obstakels te overwinnen is nodig.

Meer preventie van predatie, predatorenbeheer blijft nodig

Alle collectieven stelden sinds 2018 een predatiebeheerplan op en zijn aan het werk gegaan met de uitvoering. Collectieven zetten in samenwerking met wildbeheereenheden (jagers) camera's in om predatoren te monitoren. Het predatierisico in de nestfase daalde sinds 2014 tot 30% (-10%). De indruk is echter dat predatie in de kuikenfase groter is geworden. Bijvoorbeeld doordat bepaalde predatoren algemener werden (vos, marter, buizerd, bruine kiekendief, kleine mantelmeeuw, ooievaar etc.). Bij collectieven en TBO's leeft de zorg of politiek en bestuur voldoende kennis hebben over het belang van jachtbeheer voor het halen van de doelstellingen van het Actieplan.

Vrijwilligers

Het aantal weidevogelvrijwilligers groeide. Vrijwilligers werden ook deskundiger en effectiever door onder meer cursussen, verzorgd door de Groene Motor. Hoewel er nog ruimte is voor verbetering, lijkt de ambitie uit het Actieplan om het aantal vrijwilligers te laten groeien en hun capaciteiten te ontwikkelen behaald te worden.

Samenwerking

Doel van het Actieplan is de samenwerking tussen alle partijen die werken aan weidevogelbeheer te verbeteren. De kwaliteit van deze samenwerking wisselt sterk per regio. Zo komt het samen monitoren door collectieven en TBO's soms niet van de grond. Alleen in Midden-Delfland trekken vrijwilligers, collectief en TBO samen op. De samenwerking met de provincie, Boeren natuur, wildbeheereenheid en waterschappen wordt over het algemeen als goed ervaren.

Is het Actieplan doeltreffend?

Hoewel tal van geplande 'prestaties' zijn behaald of binnen de planperiode behaald lijken te worden, is de uitvoering van het Actieplan vooralsnog onvoldoende doeltreffend voor de grutto. Theoretisch kloppen de aantallen voor de ha kuikenland, maar het realiseren van *daadwerkelijk* optimaal kuikenland op de hectares die op papier in het ANLb en de reservaten kuikenland zijn, is in de praktijk niet gehaald.

Er is veel ruimte voor verbetering. Maar ook na verbetering is niet te verwachten dat al het kuikenland in het ANLb en de reservaten ieder jaar functioneel is. We moeten er rekening mee houden dat wegens omstandigheden een percentage in een specifiek jaar suboptimaal functioneert, er is dus een buffer nodig. Een verhoging van het aantal nagestreefde hectares kuikenland van 9.000 ha naar ca 10.000 ha is een betere basis voor het behalen van de aantallen uit het Actieplan.

Nieuwe ambitie: een groter areaal nodig

N.a.v. het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) en de Infractieprocedure Grutto, streeft Zuid-Holland inmiddels naar een populatie van ca. 7.000-8.000 broedpaar grutto (3.500 broedpaar meer t.o.v. 2019). Een aanzienlijk hoger aantal dan in het Actieplan is opgenomen. Hiervoor wordt gedacht aan een stijging van 10.000 naar ca 13.000 ha kuikenland. Hiervan zou 1.000 ha gerealiseerd kunnen worden in de vorm van reservaat. Het ANLb zou met 12.000 ha uitgebreid

worden, waarvan dan 3.000 ha kuikenland in de vorm van (25%) zwaar beheer. Op 5.000 ha reservaat zou met een dichtheid van 50 paar per 100 ha ruimte zijn voor 2.500 paar en op 30.000 ha ANLb bij een dichtheid van gemiddeld ruim 15 paar per 100 ha 4.500 paar.

Het ombuigen van een neerwaartse trend naar een groei van tientallen procenten is ambitieus - de kans van slagen voor een dergelijke onderneming is in een kort tijdsbestek naar onze verwachting vrijwel nihil.

Adviezen

Deze tussenevaluatie bevat een rijke tekst met veel tips en suggesties. In het slothoofdstuk vindt u een overzicht van de adviezen op detailniveau. Hieronder staan de centrale adviezen waarvanuit de nagestreefde verbeteringen verder zullen voortvloeien.

Overheden

- Een verhoging van het aantal nagestreefde ha kuikenland, van bijvoorbeeld 9.000 ha naar 10.000 ha, levert een meer realistische basis voor het behalen van de doelstelling van 5.250 gruttobroedparen.
- Krachtigere financiële instrumenten dan het ANLb in de huidige vorm zijn nodig om het beheer verder te laten groeien in kwantitatief en kwalitatief opzicht.
 - Uitbreiding van het ANLb en in het bijzonder van het kuikenlandbeheer betekent dat bedrijven een aantal bedrijfseconomische aanpassingen moeten doorvoeren - bijvoorbeeld meer land onder het bedrijf, minder koeien en/of een ander stalsysteem. De kortlopende vergoeding voor gedeelde inkomsten van het ANLb is onvoldoende om dergelijke aanpassingen mogelijk te maken.
 - Een bredere betrokkenheid van de overheid bij de bedrijfseconomische aspecten van het beheer is nodig om verder te komen. De zoektocht die in de provincie is gestart naar een herwaardering van gronden die worden ingezet voor weidevogels is een veelbelovende begin. Een goede stap is gebiedsprocessen op lokaal niveau opstarten om te zoeken naar verdienmodellen voor bedrijven die de natuur op het boerenland meer ruimte willen geven.¹
- Het proces van 'lerend beheren' bij collectieven en reservaatbeheerders functioneert pas optimaal als het gebaseerd wordt op jaarlijkse gebiedsdekkende monitoring, inclusief het vaststellen van een BTS. Aansturing en financiële ondersteuning door de provincie zullen de kwaliteit van het beheer sterk vergroten.

Collectieven

- We adviseren de collectieven verder te professionaliseren door het altijd gewenste proces van 'Lerend Beheren' een centrale plaats te geven in de organisatie. Intensieve beheermonitoring van vogels en vegetaties is de onmisbare basis.
- Waar het gaat om de kwaliteit van het kuikenland, adviseren we de aandacht te richten op twee aspecten waar grote kansen op verbetering liggen.
 - Realiseer grote ((veel) meer dan 30 ha) blokken kuikenland.
 - Een doelstelling van ca. 20% kuikenland of meer *op polderniveau* is ideaal. Om dit te realiseren, zijn extra middelen nodig.

Reservaatbeheerders

- Terreinbeheerders kunnen met een jaarlijkse beheermonitoring inclusief BTS en vegetatiekarakterisering de kwaliteit van inrichting en beheer beter bewaken.
- De risico's van sterke vershraling door een geringe mestgift over een lange periode en te langdurige vernatting vragen om aandacht. Onderzoek naar het langjarig effect van geen of zeer geringe bemesting op weidevogelpopulaties in reservaten kan een eerste stap zijn.
- Bestrijden van verruiging en dominantie van ongewenste soorten vergt veel inzet.

¹ Suggestie: kan een contract tussen overheid en boer dat een bepaald extensief grondgebruik vastlegt en in ruil de kostprijs van de grond verlaagt, een oplossing bieden? Op basis van de gemiddelde productie van voedselwaarden per type grasland is het mogelijk scenario's te maken die het effect van het realiseren van kuikenland op de voedselproductie voor het vee in beeld brengen op polderniveau en op bedrijfsniveau. Dit stelt boeren in staat te bedenken wat een keuze voor meer natuurbeheer betekent voor hun bedrijfsvoering. Vervolgens kunnen ze in gesprek gaan met de overheden hoe de helder berekende knelpunten op te lossen. Het ligt voor de hand hierbij een koppeling te maken met andere dossiers/budgetten / verbetering waterkwaliteit, stikstofreductie, beperking CO2-uitstoot en bodemdaling.

1. Inleiding

1.1. Aanleiding: 5 jaar Actieplan Boerenlandvogels

In februari 2019 publiceerde de provincie Zuid-Holland het *Actieplan Boerenlandvogels* (Actieplan). Het plan wil invulling geven aan de verplichting die Nederland heeft om een aantal vogelsoorten, waaronder de grutto, duurzaam in stand te houden. De ambitie van het Actieplan is dat de populatie boerenlandvogels in Zuid-Holland in 2027 minimaal dezelfde omvang heeft als in de periode 2013-2015. Als indicatorsoort is gekozen voor de grutto. De provincie streeft naar een gruttopopulatie van 5.250 broedparen in 2027, die in de periode daarna verder groeit. In het Actieplan staan de volgende concrete prestaties om dit doel te kunnen behalen:

1. Er ligt minstens 18.000 ha agrarisch akker- en weidevogelbeheer in het ANLb.
 - a. Oppervlak ANLb met uitgestelde maaidatum of extensieve beweiding is minimaal 5.000 ha.
 - b. Op dit kuikenland is een grotere kruiden- en insectenrijkdom.
 - c. Oppervlak 'nat biotoop' is minimaal verviervoudigd.
 - d. Kuikenlandbeheer sluit aan op weidevogelreservaten.
 - e. Gruttoreproductie gemiddeld boven de 'veilige' 65% Bruto Territoriaal Succes (BTS).
 - f. Op minimaal 500 ha zijn specifieke maatregelen genomen voor de kievit.
2. Er is minimaal 4.000 ha optimaal ingericht en beheerd weidevogelland in natuurgebied (beheertype vochtig weidevogelgrasland) met een optimaal voorjaarspeil en een kruidenrijke vegetatie.
3. De provincie Zuid-Holland heeft 200 ha provinciale grond duurzaam ingezet voor weidevogels.
4. Door nieuwe impulsen voor akkervogels (met name patrijs en zangvogels) op de eilanden en in de bollenstreek is de neerwaartse ontwikkeling van de patrijzenstand gekeerd.
5. De collectieven hebben gezamenlijke predatiebeheerplannen opgesteld en uitgevoerd.
6. Het aantal weidevogelvrijwilligers is toegenomen, evenals hun capaciteiten op het gebied van monitoring en 'beheerbegeleiding'.
7. De beheer- en beleidsmonitoring zijn verbeterd: er is een goed beeld van aantallen en trends (akker- en weidevogels), van de reproductie (met name grutto) en van de effectiviteit van beheer(maatregelen).
8. De samenwerking tussen gebiedspartijen is verbeterd.

Naast bovenstaande prestaties waren er in het Actieplan ook prestaties geformuleerd ten aanzien van groene-keten initiatieven en een communicatie- en educatieplan. De evaluatie hiervan valt buiten de scope van deze tussenevaluatie, deze activiteiten zijn nog in een pril stadium.

1.2. Doelstelling tussenevaluatie

Onderdeel van het Actieplan is een tussentijdse evaluatie. Het doel van voorliggende tussenevaluatie is driedelig:

- a. Bepalen of we op weg zijn het hoofddoel, behoud van de populaties boerenlandvogels op het niveau van 2019, te halen. Met daarbij bijzondere aandacht voor de gruttodoelstelling van 5.250 broedparen;
- b. Bezien hoever het staat met het realiseren van de ambities van het Actieplan. Welke succesfactoren en knelpunten spelen een rol bij het realiseren van deze ambities?
- c. Inschatting of de geplande prestaties daadwerkelijk zullen leiden tot het bereiken van het hoofddoel of dat bijgestelde ambities vereist zijn.

Op basis van deze analyses geven we tot slot een aantal adviezen voor het vervolg van het Actieplan.

Nu de EU recent een inbreukprocedure heeft aangekondigd inzake het duurzaam behouden van de grutto, is deze tussenevaluatie extra relevant en actueel.² We moeten ons afvragen of de gekozen doelstelling en de prestaties die dit kunnen realiseren voldoende zijn.

² July infringement package: key decisions (europa.eu)

1.3. Aanpak tussenevaluatie

De tekst in dit rapport is grotendeels van de hand van Mark Kuiper. Het onderzoek, de gesprekken en het ordenen van de informatie, en het denkwerk werden ook gedaan door: Rudi Terlouw, Aad van Paassen en Arjan van Duijvenboden. Aad van Paassen schreef de paragraaf over de vrijwilligers.

In deze tussenevaluatie werken we op basis van meerdere informatiebronnen toe naar conclusies en aanbevelingen voor de mensen die in dit werkveld actief zijn.

1.3.1. Gegevens Beheer en Monitoring

We raadplegen de rapportage van SOVON over de ontwikkeling van de gruttopopulatie in Zuid-Holland. Aan de hand van deze rapportage stellen we vast of uitvoering van het Actieplan heeft geleid tot herstel van de gruttopopulatie.

We hebben gebruik gemaakt van gegevens afkomstig uit het Dashboard Boerenlandvogels tot en met 2023. Dit dashboard is ontwikkeld door en in beheer bij de Groene Motor. Hierin is algemene informatie te vinden over het beheer van boerenlandvogels door zowel agrarische collectieven in het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) als terreinbeheerders in het Subsiestelsel Natuur en Landschap (SNL) in het Natuurnetwerk Nederland (NNN). Daarnaast bevat het dashboard de boerenlandvogelmonitoringsgegevens van provincie, terreinbeheerders (TBO's) en collectieven. Verschillende collectieven en terreinbeheerders vulden deze informatie aan. Hiermee konden we een beeld krijgen van het beheer en, voor zover de monitoring toereikend was, van de effecten daarvan. Ook hebben we gebruik gemaakt van gegevens uit de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF), in het bijzonder voor de reservaten in het NNN.

Via de WUR ontvingen we de gegevens van de groei van biomassa in de maand april 2023. Dit geeft een goede indruk van de zwaarte van het gewas en, daarmee samenhangend, de bruikbaarheid daarvan voor kuikenland in zowel het ANLb als in reservaten. Door dit beeld te combineren met de informatie over beheer en monitoring, krijgen we inzicht in de effectiviteit van het beheer.

Verder konden we beschikken over de SNL-kwaliteitstoetsen en de resultaten van BMP-tellingen (NDFF) van de reservaten met een weidevogeldoelstelling (N13.01 Vochtig Weidevogelgrasland). Deze gegevens geven een beeld van de aantallen broedende weidevogels en, waar er gegevens voorhanden zijn, de ontwikkeling van weidevogelpopulaties in reservaten.

De evaluatie bestaat voor een deel uit het naast elkaar leggen van gegevens uit verschillende jaren om ontwikkelingen in beeld te krijgen. Ook leggen we kaarten 'op elkaar' om verbanden zichtbaar te maken. Niet alle kennis die we graag hadden begruikt, was beschikbaar. Er zijn geen of weinig gegevens over het broedsucces van de grutto in de reservaten, over de vegetatietypen, over akkervogels en hun reproductie.

1.3.2. Investeringsubsidies

Op basis van gegevens van door de provincie afgegeven investeringsubsidies hebben we een beeld gekregen van aanpassingen in de inrichting van gebieden.³

1.3.3. Enquêtes en gesprekken

We hebben enquêtes afgenomen bij collectieven, terreinbeheerders en vrijwilligersgroepen.⁴ De ervaringen en inzichten van de mensen die het veelomvattende en complexe werk voor boerenlandvogels uitvoeren, zijn van cruciaal belang voor deze tussenevaluatie.

We spraken daarnaast met coördinatoren en andere medewerkers van de agrarische collectieven Alblasserwaard, De Groene Klaver, Hollandse Venen en Rijn & Gouwe Wiericke.

³ Voor de cijfers, zie bijlage 1

⁴ Voor de vragenlijsten zie bijlage 2

We spraken met boeren, terreinbeheerders, Staatsbosbeheer, Zuid-Hollands Landschap en Natuurmonumenten, ambtenaren, vrijwilligers en medewerkers van de Groene Motor. De concept tussenevaluatie hebben we in april 2025 besproken met de collectieven en TBO's, waarna we hun feedback waar mogelijk hebben verwerkt.

Deze gesprekken hielpen ons om de cijfers in hun context te plaatsen. We hoorden daarbij hoe mensen tegen tal van uitdagingen aanlopen en vaak creatieve ideeën hebben om hiermee om te gaan. Dit betekent dat deze evaluatie niet alleen gaat over feiten, maar ook over de praktische, altijd aan veranderingen onderhevige, zoektocht die natuurbeheer in een agrarische context is.

1.4. Leeswijzer

In hoofdstuk 2 beantwoorden we de centrale vraag of een omkering van de dalende trend van de grutto's in de provincie is bereikt en of daarmee de doelstelling van 5.250 broedparen grutto inzicht is. In hoofdstuk 3, 4 en 5 schetsen we de ontwikkelingen in respectievelijk het ANLb, reservaten en de gronden die de provincie inzet voor weidevogels. Hoofdstuk 6 beschrijft de ontwikkelingen op het vlak van monitoring. Hoofdstuk 7 gaat in op predatie(beheer). In hoofdstuk 8 besteden we aandacht aan de vrijwilligers en de wijze waarop zij zijn georganiseerd. Hoofdstuk 9 gaat in op samenwerking tussen verschillende betrokken partijen. Hoofdstuk 10 bevat een beschouwing over de vraag of de in het Actieplan geformuleerde prestaties voldoende zijn om de doelstelling van het Actieplan te realiseren. Hoofdstuk 11 tot slot beantwoordt de vier vragen die aan deze tussenevaluatie werden gesteld: In hoeverre worden de prestaties (beoogde resultaten) zoals opgenomen in het Actieplan behaald? In hoeverre is het Actieplan doeltreffend? Wat draagt bij aan of belemmert de voortgang? Welke aanbevelingen vloeien voort uit deze evaluatie?

Tureluur (Arnold Meijer / Blue Robin)

Tureluur (Arnold Meijer)

2. Op weg naar de doelstelling voor indicatorsoort grutto?

2.1. Doelstelling

Het doel van het Actieplan is het ombuigen van de neerwaartse trend van de boerenlandvogels. De grutto is hierbij gekozen als indicatorsoort. Deze ambitie is als volgt uitgewerkt:

- Afname van de gruttopopulatie is in 2022 gestopt, waarna groei van de populatie inzet.
- In 2027 zijn er 5% meer gruttobroedparen aanwezig dan de 5.250 broedparen die er in de periode 2013-2015 waren.
- De groei van de populatie zet ook ná 2027 door dankzij een voldoende hoog BTS (65%).

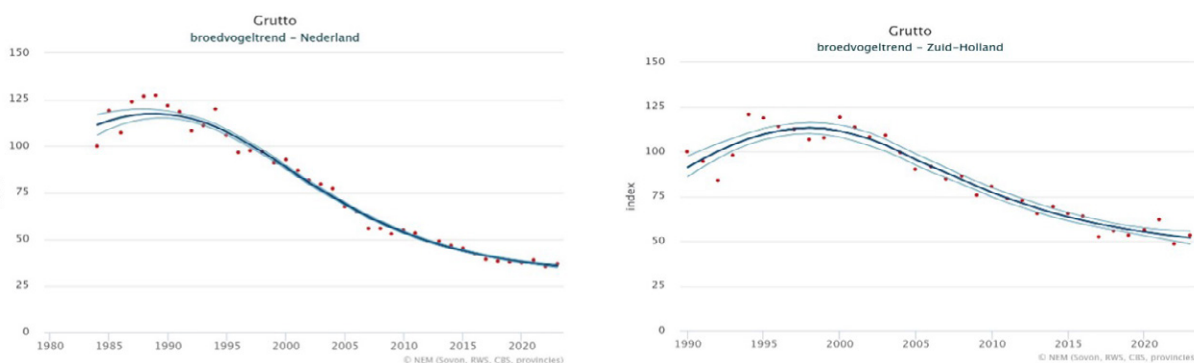
We geven in dit hoofdstuk de informatie die beschikbaar is over de aantallen en trend van de gruttopopulatie om te beoordelen of we op weg zijn het doel te halen. Daarnaast gaan we in op gegevens afkomstig uit de beheermonitoring van ANLb en TBO's om ook de trends voor andere soorten weidevogels in beeld te brengen en het verschil tussen de verschillende vormen van weidevogelbeheer (ANLb, reservaten en gebieden zonder beheer) te tonen.

2.2. Behaald resultaat grutto

Om te beoordelen of de doelstelling met de huidige prestaties haalbaar is, kijken we naar de trendanalyse van de gruttopopulatie die Sovon in opdracht van de provincie heeft opgesteld in 2024. Daarnaast zetten we gegevens uit de beleidsmonitoring die in opdracht van de provincie wordt uitgevoerd op een rij.

2.2.1. Populatieschatting Sovon

In oktober 2024 maakte Sovon op verzoek van de provincie een aantallenschatting van de broedpopulatie van de grutto in de provincie.⁵ Op basis van de analyses van de gegevens uit de beleidsmonitoring en het weidevogelmeetnet schat Sovon het aantal broedparen grutto in 2023 op ca. 3.500 (p.7). De auteurs stellen echter dat de meest zuivere manier van schatten is het gebruikmaken van de beschikbare trendgegevens. De provinciale trend wijkt in positieve zin iets af van de landelijke trend: de achteruitgang is in Zuid-Holland wat minder sterk. Dit is opmerkelijk als we bedenken dat in Zuid-Holland relatief veel agrarisch gebied is verdwenen. Beide trends zijn hieronder weergegeven. We zien de afname afvlakken, wat suggereert dat het Actieplan effect heeft. De afname lijkt recent af te vlakken. Een omkeer van de neergaande trend is echter niet bereikt. Dat is een vereiste om een reële kans te behouden op het behalen van de doelstelling voor 2027.

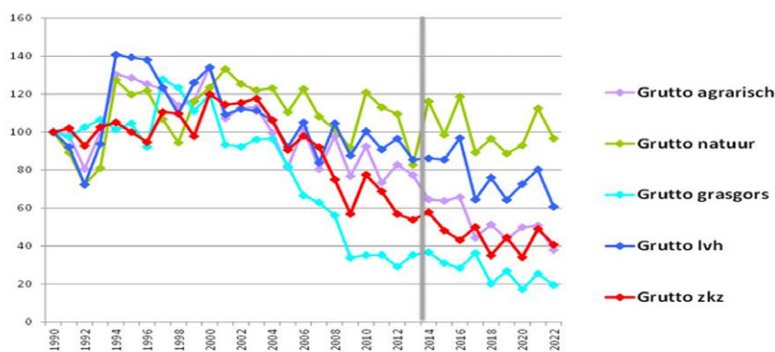
Figuur 1: Landelijke en provinciale broedvogeltrend van de grutto. De provinciale broedvogeltrend is gebaseerd op het Meetnet Weidevogels. Deze reeks loopt vanaf 1990. Weergegeven zijn de jaarlijkse index van de broedpopulatie (rode punten, 1990 = 100) en de trendlijn (donkergekleurde lijn) met betrouwbaarheidsinterval (lichtblauwe lijnen).

⁵ Maja Roodbergen en Christian Kampichler, Notitie Aantalsschattingen van de broedpopulatie van de Grutto in de provincie Zuid-Holland (1 oktober 2024).

2.2.2. Gegevens uit het weidevogelmeetnet en de beheermonitoring

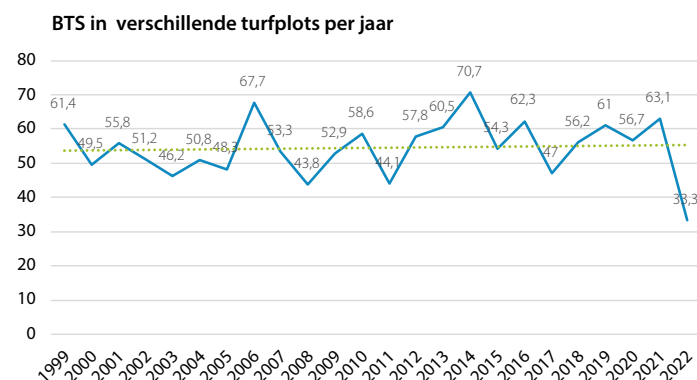
De provincie laat sinds 1990 in een weidevogelmeetnet onderzoek uitvoeren om trends in de vogelstand van 91 representatieve gebieden (plots) in beeld te krijgen. Daarnaast worden geregeld uitgebreidere BMP-tellingen uitgevoerd in het kader van de beleidsmonitoring. Deze tellingen zijn primair bedoeld om trends vast te stellen.

Hieronder is de trend van de grutto weergegeven op basis van het meetnet. Die laat in agrarische gebieden (met en zonder ANLb ("witte gebieden")) een forse afname zien, met een opmerkelijke periode van stabiliteit tussen 2016-2021. In natuurgebieden is sprake van een terugval na een hoogtepunt rond het jaar 2000. De trend over de laatste tien jaar is ongeveer gelijk aan de langetermijntrend, een matige afname.⁶ Sinds 1990 is er een jaarlijkse afname van 2,5%, wat resulteert in een daling na 32 jaar van ongeveer 60%. Zuid-Holland onderscheidt zich van het landelijke gemiddelde - waar de gemiddelde jaarlijkse afname 3,6% was.

Figuur 2: Trend van de grutto in de periode 1990-2022 in het weidevogelmeetnet. We zien in de periode 1990-2000 een positief beeld, waarna een daling volgt in met name het agrarisch gebied die na 2016 (start ANLb) afvlakt, van een ombuiging is nog geen sprake.⁷ (lvh = laagveen Holland. zkz = zeeklei zuid).

In de onderzoeken van het weidevogelmeetnet wordt per plot een berekening gemaakt van het Bruto Territoriaal Succes. Dat is het percentage van de territoriale grutto's dat eind mei/begin juni met kuikens rondloopt.

Figuur 3 Ontwikkeling van het gemiddelde Bruto Territoriaal Succes van de grutto in de plots van het weidevogelmeetnet. De meetnetten omvatten vaak geen gehele polder en er wordt veel vanaf de weg gewerkt, we moeten deze getallen daarom opvatten als niet meer dan een indicatie.

⁶ Significante afname, maar minder dan 5% per jaar.

⁷ Van der Goes en Groot, Meetnet weidevogels in Zuid-Holland in 2022 p. 48.

De negatieve invloed van extreem weer blijkt groot. Het dieptepunt ligt in het zeer droge voorjaar van 2022. Er is sprake van vrijwel stabiele langjarige trend.⁸ Het gemiddelde over deze periode ligt rond de 54-55%. Algemeen wordt aangenomen dat een percentage van 65% veilig is om te voorkomen dat de populatie afneemt.⁹

2.3. Ontwikkelingen in NNN, ANLb en 'witte' gebieden

De onderzoekers van Van der Goes en Groot hebben in hun onderzoek uit 2015, 2018, 2020 en 2023 de dichtheden per 100 ha berekend in 4 categorieën. Zelf hebben we ANLb-kuikenland nog toegevoegd als 5^e categorie, dit maakt een verfijndere analyse mogelijk. Het ANLb bestaat voor het grootste deel uit legselbeheer. Dit heeft weinig toegevoegde waarde voor de overleving van kuikens. Kuikenland is de kern waar het om gaat in het ANLb. Legselbeheer is voor de grutto niet meer dan een ondersteuning van kuikenland. Cijfers voor het ANLb als geheel geven daarom onvoldoende inzicht zonder onderscheid tussen legselbeheer en kuikenland.¹⁰

Jaar/Soort	Geen beheer	ANLb totaal	ANLb-kuikenland	Ingerichte weidevogel-reservaten (NNN)	Overige reservaten (NNN)
2018 alle soorten	28,7	51,2	87,2	108,7	63,1
2023 alle soorten	24,2	67,2	68,7	103,7	54,6
2018 grutto	2,1	8,1	15,6	18	9,4
2023 grutto	1,2	9,7	14	16	6,7

Tabel 1 Dichtheden per 100 ha voor de verschillende beheer categorieën.

Opvalt:

- Een aanzienlijk, maar snel afnemend, deel van de boerenlandvogels bevindt zich in gebieden zonder weidevogelbeheer (ANLb of reservaat): de 'witte' gebieden. We zien hier een daling van alle soorten van 28,7 naar 24,2 broedpaar per 100 ha. De grutto daalt hier sneller, van 2,1 naar 1,2 broedpaar per 100 ha. De witte gebieden zijn zo'n 4x groter dan ANLb en reservaat tezamen. Omdat het om zeer grote oppervlaktes gaat, vallen eventuele successen in reservaten en het ANLb op dit moment (deels?) weg tegen de achteruitgang in de witte gebieden.
- De dichtheden van boerenlandvogels (alle soorten) dalen in alle categorieën, met uitzondering van het ANLb als geheel.
 - Het wegstrepen van legselbeheer met weinig vogels droeg bij aan de stijging voor het ANLb - opnieuw een optisch effect, geen werkelijkheid.
 - Mogelijk houdt de daling in ANLb-kuikenland verband met het feit dat bij de start van kuikenlandbeheer de vegetatie nog kwalitatief minder is. Hopelijk zien we hier in de loop der jaren verbetering.
 - Het verschuiven van de vogels van de witte gebieden naar het ANLb is mede het gevolg van de stijging van het aantal ha in het ANLb, waarbij vooral vogelrijkere percelen in het ANLb worden opgenomen. Daarnaast is er in de witte gebieden sprake van een langdurige autonome daling van het aantal vogels door intensief grondgebruik.

In de getelde gebieden stijgt het aantal vogels dat ANLb-bescherming geniet, een hoopvolle ontwikkeling.

⁸ Van der Goes en Groot, Weidevogels in Zuid-Holland in 2022 p. 35.

⁹ Nijland, F., Schekkerman, H. & Teunissen, W.A. 2010. Methodes monitoring weidevogels. Sovon-onderzoeksrapport 2010/09. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen. p. 7.

¹⁰ Ter illustratie van mogelijk optisch bedrog: een boer met 100 ha waarvan hij 10 ha beheert als kuikenland met daarop 10 paar broedvogels, heeft op dat beheer een dichtheid van 100 paar per 100 ha. Als die boer ANLb -beheer uitvoert op die 10 ha met kuikenland en legselbeheer op de 90 ha met daarop 10 nesten, daalt de dichtheid naar 20 paar per 100 ha. Het verschil tussen de hoge dichtheid van 100 en de lage dichtheid van 20 is optisch bedrog. Het werkelijke verschil is dat er bij de 100-score 10 nesten worden vernield die bij de lage 20-score worden beschermd.

ANLb bescherming	2018	2023
Boerenlandvogels onder ANLb-bescherming	7.476	11.502
Grutto onder ANLb-bescherming	1.183	1.660

Tabel 2 Aantal boerenlandvogels en grutto op ANLb-beheer in telgebieden met beleidsmonitoring.

In 2023 en 2024 heeft de provincie in het kader van de beleidsmonitoring ook de weidevogelpopulaties in de Alblasserwaard in beeld gebracht. Van de 3.211 territoria van kievit, grutto, scholekster en tureluur in de Alblasserwaard bevonden zich 1.394 territoria (waaronder 223 territoria van de grutto) op grasland zonder weidevogelbeheer. Doordat veel vogels zich buiten de reikwijdte van het Actieplan ophouden, is de kans op het halen van de doelstelling gering. Groei van het aantal vogels in beschermd grasland kan (deels) te niet worden gedaan door een afname daarbuiten.

2.4. Aantalsontwikkeling en BTS ANLb (Boerenlandvogelmonitor)

Op basis van gegevens uit de Boerenlandvogelmonitor zijn voor 72 polders met ANLb-beheer de resultaten van de periode tussen 2018-2020 vergeleken met de resultaten van de periode 2021-2023. Deze geregeld gemonitorde gebieden zijn niet representatief voor het hele ANLb. Vermoedelijk worden deze gebieden bovengemiddeld goed beheerd. De collectieven kunnen dankzij de informatie uit de tellingen het beheer effectiever uitvoeren dan in gebieden die niet worden gevolgd.¹¹

	2018/2020	2021/2023
Grutto	2.071	1.993
Kievit	2.718	3.127
Tureluur	1.103	1.193
Scholekster	1.048	1.054
Slobeend	269	424
Graspieper	56	37
Veldleeuwerik	104	117
Gele kwikstaart	28	40
totaal	8.588	9.318

Tabel 3 Ontwikkeling van weidevogels in het ANLb in telgebieden in de Boerenlandvogelmonitor

- Het aantal territoria boerenlandvogels in de onderzochte ANLb-gebieden stijgt met 8,5 %. We mogen dus vaststellen dat in deze ANLb-gebieden in de periode van het Actieplan een trendbreuk heeft plaatsgevonden voor de boerenlandvogels, met uitzondering van de grutto.
- Er werden 4% minder grutto's genoteerd.

Het Actieplan stelt als prestatie een gemiddeld BTS van gemiddeld boven de 65%. Er zijn BTS-gegevens beschikbaar in de beheermonitoring door agrarisch collectieven.

Het gemiddelde BTS in de getelde gebieden (die verschillen per jaar) in de periode 2020-2023:

- 2020 45,5 %,
- 2021 56,2 %
- 2022 42,8 %.
- 2023 59,6 %

¹¹ Voor de lijst met polders zie Bijlage 11

In geen van deze jaren werd een gemiddeld resultaat boven de 65% gehaald, zoals als doelstelling werd gekozen. Het gemiddelde komt uit op 51%. Een einde van de afname van de aantallen grutto's is met dit niveau van BTS niet waarschijnlijk.

De verschillen tussen de gebieden zijn groot. Hoewel het aantal grutto's in de hele populatie daalt, zijn er polders met stabiele of groeiende aantallen. Het is zinvol als deze gebieden met alle collectieven en terreinbeheerders delen op welke succesfactoren hier een rol spelen.

2.5. Aantalsontwikkeling reservaten (NDFF, SNL-kwaliteitsrapportages)

We hebben uit NDFF (Nationale Databank Flora & Fauna) informatie over de territoria in 33 reservaten voor zowel de eerste als de tweede drie jaar van de periode van Actieplan.¹² Deze reservaten zijn mogelijk niet representatief voor alle reservaten. Reservaten waarvan geen gegevens beschikbaar zijn, zullen mogelijk minder goed functioneren.

	2018/2020	2021/2023
Grutto	458	427
Kievit	572	596
Tureluur	285	294
Scholekster	189	190
Slobeend	143	184
Graspieper	66	128
Veldleeuwerik	86	114
Gele kwikstaart	22	16
totaal	1363	1524

Tabel 4 territoria 2018 en 2023 in 33 reservaten.

In de 33 reservaten waarvan we de territoria uit 2018 (of 2019, 2020) kunnen vergelijken met die van 2023 (of 2022, 2021) zien we:

- Het aantal territoria boerenlandvogels stijgt met 12 %.
- Er werden 6.8% minder grutto's genoteerd.

Kijken we naar de (voorlopige) cijfers van 40 reservaten waarvan een eerdere hoogste telling bekend is, dan zien we dat het aantal gruttoparen van de hoogste tellingen 1.036 is, en dat van de recentste telling 381, een verschil van 630 paar. Zo zitten deze reservaten 63% onder hun beste score. Daarmee is de potentie om te groeien door de situatie uit vroeger tijden te herstellen enorm.

De verschillen tussen de reservaten zijn groot. Hoewel het aantal grutto's in de hele populatie daalt, zijn er reservaten met stabiele of groeiende aantallen. Het is zinvol als deze gebieden met alle collectieven en terreinbeheerders delen op welke succesfactoren hier een rol spelen.

¹² Deze gegevens werden door de provincie verzameld vanuit het NDFF en betreffen tellingen uitgevoerd door of in opdracht van de terreinbeheerder of provincie (beleidsmonitoring dan wel weidevogelmeetnet) volgens verschillende BMP-protocollen.

SNL-kwaliteitsbeoordelingen provincie 2016-2021

De overheid hanteert als criterium voor de beoordeling van de kwaliteit van reservaten met een weidevogel doelstelling het aantal broedparen per 100 ha. Gebieden met minder dan 35 broedparen kwalificeren niet voor vochtig weidevogelgrasland, 35-45 broedparen per 100 ha krijgen de beoordeling 'laag', 45-60 'midden' en meer dan 60 'hoog'.

We hebben gegevens van de vogelstand op ca. 3.000 ha. Met betrekking tot ruim 1.000 ha beschikten we niet over informatie - vermoedelijk zijn dat niet de topgebieden.

We splitsen de categorie 'hoog' (> 60) in 60-100 en > 100 broedparen per 100 hectare. Meer dan 100 broedparen is te verwachten als inrichting en beheer goed functioneren. Dit wordt in 14 reservaten gehaald. Slechts 1 hiervan is meer dan 100 ha, de overige zijn klein. Dat een hoekje van nog geen 10 ha een hoge score 'per 100 ha' (90 hectare is er niet) scoort, zegt weinig.

Waardering	%	Ha
hoog >100	27 %	815
hoog 60-100	53 %	1.579
midden 45-60	11 %	338
laag 35-45	2 %	44
onvoldoende <35	7 %	203
	100 %	2.980

Tabel 5 Waardering reservaten in het kader van de beoordeling N13.01

Er werden in het totaal 2.506 broedparen boerenlandvogels vastgesteld, waarvan 742 paar grutto's. Dat komt uit op 83 broedparen per 100 ha, waarvan bijna 25 paar grutto. Deze reservaten scoren dus gezamenlijk behoorlijk hoog, de variatie tussen de gebieden is groot. De cijfers stammen uit de jaren 2016-2022. Een trend kunnen we hieruit niet opmaken.

Er zijn geen bruikbare gegevens beschikbaar over de kuikenoverleving in reservaten. Dit komt omdat in reservaten doorgaans géén BTS-tellingen worden gedaan. Zie hiervoor ook H5 (Monitoring).

2.6. Conclusies

De afname van de gruttopopulatie vlakt af, maar de doelstelling om de daling te stoppen in 2022 is niet behaald. Het BTS verschilt sterk per jaar en per gebied, maar haalt in de provincie als geheel en in het getelde deel van het ANLb niet het doel van 65%. Uit de reservaten hebben we wat betreft de reproductie onvoldoende informatie om hierover een uitspraak te doen. Het is niet realistisch te verwachten dat er bij de huidige ontwikkelingen in 2027 5.250 broedparen grutto zullen zijn. Zuid-Holland is niet op weg om de centrale doelstelling uit het Actieplan te realiseren.

Eén knelpunt kunnen we vast aanwijzen: het aandeel boerenlandvogels in de 'witte' gebieden, buiten bereik van het Actieplan, is fors. De dichtheden in witte gebieden zijn laag, maar het oppervlak is groot. Een groot aantal van de weidevogelterritoria ligt buiten het ANLb en reservaten.

Een ander knelpunt: we zien in de BTS-cijfers en in de trend het effect van extreem weer, vooral droogte. Het negatieve effect van droogte kan worden verzacht door maximaal in te zetten op een hoog slootpeil (in overleg met de waterschappen) en vernattingsmaatregelen. Als collectieven en reservaatbeheerders ervoor zorgen te beschikken over een set 'noodpompen', kunnen ad hoc extra plasdrassen worden gerealiseerd. Omgekeerd kunnen in een zeer natte periode (zoals in 2024) juist maatregelen worden genomen om grootschalige inundatie met verlies van nesten te voorkomen.

Hoopvolle ontwikkelingen zijn er ook: het aantal vogels onder ANLb-bescherming groeit. Het aantal boerenlandvogels daalt over de hele linie, maar stijgt in de goed gemonitorde gebieden zowel, in het ANLb als in de reservaten.

In de volgende hoofdstukken gaan we in op het bereik van de onderliggende prestaties. Op basis van het doelbereik van de prestaties kunnen we meer zeggen over de slagkracht van het Actieplan in de komende jaren.

Scholekster (Arnold Meijer / Blue Robin)

Scholekster (Heiko Graf-Warnecke - stock.adobe.com)

3. Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb)

Grof geschat broedt ca. 70% van de boerenlandvogels in Zuid-Holland in gebieden met een agrarische (geen natuur) bestemming.¹³ Het belang van het ANLb om de doelstellingen van het Actieplan - en de doelen die Nederland voor de grutto met de EU heeft afgesproken - te realiseren, is groot.

In dit hoofdstuk behandelen we achtereenvolgens: het oppervlak ANLb-beheer, oppervlak kuikenland, de kwaliteit van het kuikenland, legselbeheer, productief kruidenrijk grasland, nat biotoop, aansluiting op reservaten en maatregelen voor andere soorten dan Kievit en akkervogels. We beschrijven hierbij, per 'prestatie' uit het Actieplan:

1. het behaalde resultaat;
2. succesfactoren en knelpunten die het behalen van het beoogd resultaat helpen of in de weg staan;
3. ideeën om het resultaat te verbeteren.

3.1. Oppervlak ANLb

Een van de prestaties uit het Actieplan is het vergroten van het oppervlak ANLb. Onder meer met extra beheer gesitueerd op 'witte gebieden' binnen bestaande mozaïeken en op vogelrijke plekken buiten de huidige ANLb-begrenzing. Vergroting van het totale oppervlakte ANLb zorgt voor vergroting van het beschermde leefgebied van weidevogels.

3.1.1. Doelstelling

In het Actieplan Boerenlandvogels is een vergroting van het oppervlak akker- en weidevogelbeheer tot 18.000 ha als prestatie gekozen. Dit kwam neer op een groei van ca. 3.400 ha, oftewel 23%.¹⁴

3.1.2. Behaald resultaat

Na 2018 groeide het aantal ha in beheer voor boerenlandvogels (incl. maatwerkregelingen) met 2.514 ha (17%) van 14.602 ha naar 17.116 ha. Voor het behalen van de doelstelling van 18.000 ha is in de tweede helft van de Actieplanperiode dus nog 938 ha te gaan. Voor de details zie Bijlage 4.

Gezien de autonome ontwikkeling van het areaal de afgelopen jaren is het goed mogelijk om de ambitie voor de groei naar 18.000 hectare in 2027 te behalen.

De groei van het areaal werd vooral gerealiseerd in vogelrijkere gebieden binnen het leefgebied Open grasland.

De vraag is of het bereiken van de beoogde 18.000 ha de vogels voldoende zal beschermen. Allereerst zien we binnen de ANLb-leefgebieden nog een fors percentage 'wit-gebied' en ten tweede broeden veel vogels buiten de ANLb-leefgebieden.

3.1.3. Succesfactoren en knelpunten

In de enquêtes en gesprekken geven de collectieven aan dat zij de groei van het aantal ha onder beheer vooral hebben bereikt door het werven van nieuwe leden in de bestaande werkgebieden. Hierbij benaderden collectieven boeren actief. Zo werden delen van 'witte gebieden' ingekleurd. Nieuwe ANLb-leefgebieden kwamen er in overleg met de provincie incidenteel (2x) bij (bron: gesprekken en enquête). Vier collectieven noemen de uitbreiding van de beheermonitoring en de communicatie naar de boeren daarover als een stimulans om nieuwe deelnemers te werven en zo meer vogels te beschermen. De collectieven noemen ook initiatieven vanuit de zuivelafnemers (zoals Planetproof van RFC etc.) als stimulans om deel te nemen aan het ANLb.

¹³ Van der Goes en Groot, Weidevogels in Zuid-Holland in 2023, G&G-rapport 2023-291. P. 25. Dit is gebaseerd op een onderzoek van 22.065 ha.

¹⁴ Gebaseerd op de registratie bij RVO. Voor een overzicht en toelichting zie Bijlage 3.

In de gesprekken en enquêtes werden een aantal knelpunten aangegeven die de groei van het oppervlakte ANLb de afgelopen jaren beperk(t)en. Per knelpunt hebben wij een suggestie gedaan om dit knelpunt weg te nemen of te verzachten.

Genoemd knelpunt	Opmerking/suggestie
Te lage vergoeding voor de inspanning.	Landelijk de vergoedingen vaker dan 1 x per 6 jaar aanpassen aan inflatie en gewijzigde prijsniveaus.
Extra pakketeisen vanuit de provincie.	Dit gaat over eis m.b.t. mestgift in het voorjaar. De realisatie hiervan overlaten aan de collectieven en niet in regel opleggen.
GLB komt met concurrerende pakketten.	GLB kan ook prima instrument zijn. Speelt in akkerbouw.
Potentiële leden vinden het te veel gedoe.	Collectief moet maximaal ontzorgen.
Moedeloos door predatie.	Informatie over predatie opbouwen en delen. Helder communiceren over predatorenbeheer door collectief en provincie
In gebied buiten het leefgebied open grasland kan geen beheer worden afgesloten.	Provincie kan middelen beschikbaar stellen om buiten het leefgebied pilots uit te voeren en te monitoren om uitbreiding van het leefgebied te verkennen.
De eis maximaal legselbeheer te beperken tot 75%, heeft bij één collectief geleid tot wegstrepen van legselbeheer.	De eis aan het percentage kuikenland is verstandig, maar als het effect is dat legselbeheer wordt weggestreept, is een andere route naar dit ideaal effectiever.

Als de groei van de oppervlakte doorzet, zal het gestelde doel bereikt worden. Of dit lukt, is van veel factoren afhankelijk. Daarnaast zijn er factoren waarop de collectieven weinig of geen invloed hebben: prijsniveaus van kosten en baten en vooral het landbouwbeleid van de overheden.

3.1.4. Aanbevelingen en advies

Collectieven kunnen een gericht beleid voeren om nieuwe leden te werven om de kans op succes te vergroten. Het werven van nieuwe leden is niet altijd eenvoudig. Het is de moeite waard hierover een gedachte-uitwisseling te organiseren voor de collectieven (ook buiten Zuid-Holland). Een manier om in gesprek te komen, is het delen van resultaten van beheermonitoring waarin ook de 'witte' gebieden zijn meegenomen met ondernemers die nog geen lid zijn. Een tactvolle en herhaalde benadering, bij voorkeur door bevriende collega-boeren, zal mogelijk kans op succes geven.

Een obstakel dat medewerkers van collectieven geregeld noemen, is het wantrouwen bij een deel van de boeren richting de overheid. Hierdoor lijkt het risicovol om oplossingen na te streven via eisen of controles vanuit de overheid. De vrije keuze van de ondernemer stimuleert waardevolle intrinsieke motivatie voor natuurbeheer.

Wanneer blijkt dat er buiten leefgebied open grasland nog weidevogels aanwezig zijn met een kans om een levensvatbare populatie vormen, kan de provincie het leefgebied Open Grasland aanpassen in het Natuurbeheerplan. De provincie kan ook een regeling openen om buiten het leefgebied open grasland pilots uit te voeren met beheer en monitoring om uitbreiding van het leefgebied te verkennen.

3.2. Oppervlakte kuikenlandbeheer

Uit de alarmtellingen blijkt dat grutto's met kuikens vooral aanwezig zijn op percelen met kuikenlandbeheer. Het overleven van de kuikens is afhankelijk van bereikbaar 'kuikenland' in de periode dat de jongen nog niet vliegvlug zijn.

Kuikenlandbeheer in het ANLb bestaat uit volgende beheerpakketten:

- rustperiode
 - vooraf gepland of als last-minute beheer (rustperiode op legselbeheer).
 - al dan niet met voorweiden
- kruidenrijk grasland
- extensief weiden
- plasdras

3.2.1. Doelstelling

In het Actieplan Boerenlandvogels wordt een oppervlakte kuikenlandbeheer in ANLb van 5.000 ha. beoogd. Dit is 28% van het beoogde ANLb areaal van 18.000. In 2018 was er ca. 3.645 ha met kuikenlandbeheer. Het doel voor 2027 is dus een groei van het oppervlak met ca. 1.355 ha, oftewel 37%.

3.2.2. Behaald resultaat

In de jaren 2019-2023 steeg het aantal geregistreerde ha kuikenlandbeheer met 968 ha van 3.645 ha naar 4.613 ha. Dit is een groei van ca. 27%. De groei van het areaal kuikenland is daarmee fors. Voor het behalen van de doelstelling van 5.000 is nog ca. 390 ha extra kuikenland te realiseren. Dit lijkt haalbaar. Voor de details per regio zie Bijlage 5.

3.2.3. Succesfactoren en knelpunten

Vier collectieven noemen in de enquêtes de uitbreiding van de beheermonitoring en de communicatie naar de leden daarover als de factor om leden te bewegen tot de inzet van meer kuikenland. Tweemaal werd een nieuw ANLb-leefgebied toegevoegd. Ook melden vijf collectieven dat initiatieven vanuit de zuivelafnemers (zoals Planetproof van RFC etc.) deelname aan kuikenlandpakketten stimuleren.

De provincie hanteerde voorheen een eis van max. 80% legselbeheer in leefgebied open grasland. Later werd dit bijgesteld naar 75%. Dit betekent dat minimaal 20-25% van het weidevogelbeheer in het ANLb moet bestaan uit kuikenlandbeheer. De eis heeft vermoedelijk een positieve rol gespeeld, al werd dit percentage ook deels bereikt door het schrappen van legselbeheer, zo bleek uit de gesprekken met collectieven.

In de gesprekken en enquêtes werden een aantal knelpunten aangegeven waar het gaat om het aantal percelen met kuikenlandbeheer te vergroten. Per knelpunt geven wij een suggestie voor verbetering.

Genoemd knelpunt	Opmerking/suggestie
Te lage vergoeding voor de inspanning.	Landelijk de vergoedingen vaker dan 1 x per 6 jaar aanpassen aan inflatie en gewijzigde prijsniveaus.
Spelregels en controle van de NVWA maken het realiseren van plasdras en hoog peil moeilijk > minder gedaan dan mogelijk.	Plasdras en hoog peil regelen via maatwerkpakketten totdat er een beschrijving is van het pakket dat zinnige controle mogelijk maakt.
Niet inpasbaar voor een modern bedrijf.	Kernprobleem voor het ANLb. Vraagt om een landbouwtransitie. Op gebiedsniveau kan een gebiedsproces hiermee een begin maken.
Het ontbreken van een verdienmodel.	Kernprobleem voor het ANLb. Vraagt om een landbouwtransitie. Op gebiedsniveau kan een gebiedsproces hiermee een begin maken.
Afbouwen van de derogatie.	Probleem groeit snel en kan serieuze bedreiging worden voor kuikenland. Vraagt om een landbouwtransitie. Op gebiedsniveau kan een gebiedsproces hiermee een begin maken.
Extra pakketeisen vanuit de provincie.	Dit gaat over eis m.b.t. mestgift in het voorjaar en over de eis van minimaal 25% kuikenlandbeheer. De realisatie hiervan overlaten aan de collectieven en niet in regel opleggen.
Te veel gedoe.	Collectief moet maximaal ontzorgen.
Moedeloos door predatie.	Informatie over predatie opbouwen en delen. Helder communiceren door collectief en provincie over predatorenbeheer.
Sommige leden hebben al (te) veel natuurgas uit het reservaatbeheer.	Indien daar animo voor is, steun geven aan serieuze aanpassing bedrijfsvoering, bijvoorbeeld door extra (provinciale) grond ter beschikking te stellen.
Overdracht van kennis en motivatie door de medewerkers van het collectief is nog niet optimaal.	Professionalisering van collectieven ondersteunen.

3.2.4. Aanbevelingen en advies

Veel van de ha die bedrijfsmatig eenvoudig in kuikenlandbeheer genomen konden worden, zullen die overgang inmiddels hebben gemaakt. De laatste loodjes worden zwaarder. De geringe ruimte die boeren in het huidige economische speelveld vinden om kuikenlandbeheer in hun bedrijf in te voeren, maakt verdere stijging van het areaal kuikenland een opgave. Het afbouwen van de derogatie en de hoge kosten voor mestafvoer maken de keuze voor kuikenland minder aantrekkelijk. We adviseren daarom dat de collectieven en de provincie samen zoeken naar mogelijkheden om bedrijfseconomische aanpassingen te ondersteunen met kennis en geld.

De beheermonitoring speelt een centrale rol in het motiveren van de leden om extra kuikenland te realiseren. Uitbreiding van de jaarlijkse BTS-tellingen, de communicatie hiervan naar deelnemers en een gezamenlijke evaluatie met waar nodig een verbeterplan zijn noodzakelijk om de leden bewust te maken van het belang van kuikenland.

Het is zinvol als de provincie dit proces van lerend beheren stimuleert door de kennis van het veldwerk en de organisatie hiervan bij de collectieven te ondersteunen. De kosten van de beheermonitoring komen nu voor rekening van het ANLb-budget. De kosten voor jaarlijkse, gebiedsdekkende, professionele tellingen zijn niet voorzien. Hierdoor zijn de mogelijkheden beperkt. Het is zinvol als de provincie over dit kostenaspect in overleg gaat met de collectieven.

Het ANLb kan een grotere rol gaan spelen in de landbouwtransitie. Doelstellingen met betrekking tot verbetering van de waterkwaliteit, reductie van ammoniak en het remmen van bodemdaling kunnen vaak goed worden bereikt met kuikenlandpakketten. We adviseren provincie en collectieven constructief deel te nemen aan gebiedsprocessen gericht op de toekomst van de landbouw -zowel economisch als ecologisch.

3.3. Kwaliteit kuikenland ANLb

De kwaliteit van het areaal kuikenland is een belangrijke factor voor het reproductiesucces van grutto's. Allerlei zaken beïnvloeden deze kwaliteit. Denk hierbij aan vegetatie (open, zwaar, ruig, dominantie van een enkele soort etc.), bodemvochtigheid, grootte, ligging ten opzichte van versturende elementen en vogelconcentraties etc.

3.3.1. Doelstelling

In het Actieplan boerenlandvogels is voor kuikenland de ambitie geformuleerd om een grotere kruiden- en insectenrijkdom op de kuikenlandpercelen te realiseren.

3.3.2. Behaald resultaat

Omdat we niet de beschikking hebben over adequate gegevens over de kruiden- en insectenrijkdom van percelen, kiezen we ervoor de ontwikkeling van de kwaliteit van het kuikenland te meten aan de volgende zaken:

- Omzetten van kuikenland met rustperiode naar kruidenrijk grasland en randenbeheer (vergelijking tussen areaal 2018 en areaal 2023).
- Vernetting.
- De zwaarte van het gewas op percelen met kuikenlandpakketten. Hiervoor hebben we vegetatiegegevens over de productie van biomassa in april 2023 gebruikt.
- Aanwezigheid van voldoende nat biotoop in kuikenland.
- Grootte en locatie van aaneengesloten gebieden met kuikenland.
- Het daadwerkelijk gebruik van kuikenland door broedende gruttoparen. We vergelijken hierbij de periode 2018-2020 met de periode 2021-2023.
- Beweidingspakketten.

Doorontwikkeling areaal met rustperiode naar kruidenrijk grasland

Bij het pakket kruidenrijk grasland wordt de rustperiode uitgebreid met een verbod op het uitrijden van kunst- en drijfmest. Ruige stalmest is wel toegestaan. Hierdoor kunnen de bodem en de vegetatie evolueren naar een toestand waarin ze beter functioneren als bron van toegankelijk voedsel en dekking voor vogels.

Het aantal ha met het pakket kruidenrijk grasland nam tussen 2018 en 2023 toe met 51%. Tegelijkertijd nam het aantal ha rustperiode, mede door het omzetten naar kruidenrijk grasland, af met 9%. Het percentage kruidenrijk grasland binnen het kuikenland nam toe van 27% in 2018 naar 38% in 2023.

Ha rust en kruidenrijk	2018	2023
Rustperiode	2.450 ha	2.223 ha
Kruidenrijk	911 ha	1.374 ha
Totaal	3.361 ha	3.597 ha

Tabel 6 Ontwikkeling van de pakketten rust en kruidenrijk grasland

Aanwezigheid voldoende nat-biotop als onderdeel van mozaïek in kuikenland

Het aantal ha met vernatting is fors gegroeid naar 300 ha. Plasdrassen en verhoogd slootpeil horen niet thuis op percelen met legselbeheer. Je wilt geen nesten aantrekken op percelen waar gemaaid gaat worden. Ze zijn zeer effectief op percelen met kwalitatief goed kuikenland met een open, kruidenrijke vegetatie. Bij grote blokken kuikenland is vernatting zeer functioneel om de vogels al in de nestfase aan te trekken. We adviseren provincie en collectieven constructief deel te nemen aan gebiedsprocessen gericht op de toekomst van de landbouw -zowel economisch als ecologisch.

Kwaliteit vegetatie kuikenland en de bruikbaarheid van vegetaties voor gruttogezinnen

Zwaar gewas (hoog gras dat dicht opeen staat) is slecht bruikbaar voor kuikens. Kuikens moeten door de vegetatie kunnen lopen op zoek naar insecten e.d. Daarom is goed doorwaadbaar, niet te zwaar gewas van belang voor de kwaliteit van het kuikenland. De productie van biomassa in april is een voorspeller voor de doorwaadbaarheid van de vegetatie in de loop van het kuikenseizoen.

We hanteren de volgende indeling in gewastypen op basis van de productie van biomassa in april:

- **Zeer licht:** zeer geringe groei van biomassa in april. Deze vegetatie is wel aantrekkelijk voor de kievit, maar de grutto zal hier in de broedfase en eerste kuikenfase weinig dekking vinden. Ganzenvraat kan hierbij een factor zijn.
- **Licht:** geringe groei van biomassa in april. Deze vegetatie zal over het algemeen zowel in de nestfase als in de gehele kuikenfase bruikbaar zijn voor grutto.
- **Matig:** matige productie van biomassa in april. Deze vegetatie zal goede dekking geven voor broedende grutto's en met een rustperiode goed functioneren als kuikenland.
 - Mits er geen sprake is van witboldomnantie.
- **Zwaar:** hoge productie van biomassa in april. Zonder kuikenlandbeheer een gevaarlijke locatie (maaien in de nestfase) voor broedende grutto's. Deze vegetatie heeft met een rustperiode een afnemende bruikbaarheid voor kuikens.

In het ANLb-kuikenland valt 69% van het kuikenland in de categorie met een matige productie van biomassa. Dat pakt over het algemeen goed uit voor gruttokuikens, mits er geen sprake is van witboldomnantie of veel ruigtesoorten. Zeer licht of licht wordt aangemerkt voor 11%. Ook deze vegetaties zijn waardevol voor de weidevogels, al zal een zeer lichte vegetatie niet zo goed werken voor de grutto, maar wel voor de kievit. Een zware vegetatie maakt nog 20% van het oppervlak uit. Zware vegetatie wordt gedurende het seizoen in toenemende mate minder geschikt voor gruttogezinnen.¹⁵ Hier is winst te behalen. Zie Bijlage 6 voor detailinformatie.

15 Hierover is veel literatuur, zie bijvoorbeeld Nick van Eekeren et al., Winst en Weidevogels. Louis Bolk Instituut 2022. www.louisbol.nl/sites/default/files/publication/pdf/winst-weidevogels.pdf

Grutto (Arjan van Duijnenbodem / DNatuur)

biomassa per pakket	zeer licht	licht	matig	zwaar
% kuikenland ANLb	7%	4%	69%	20%
% rust	8%	4%	66%	22%
% kruidenrijk	6%	3%	80%	11%

Tabel 7 Biomassa in april op alle kuikenland, kuikenland met rust en kuikenland met kruidenrijkbeheer.

Kijken we naar de vegetatie specifiek op percelen met rust, dan zien we dat 22% van het oppervlak is voorzien van zware vegetatie, wat de bijdrage aan de kuikenoverleving beperkt.

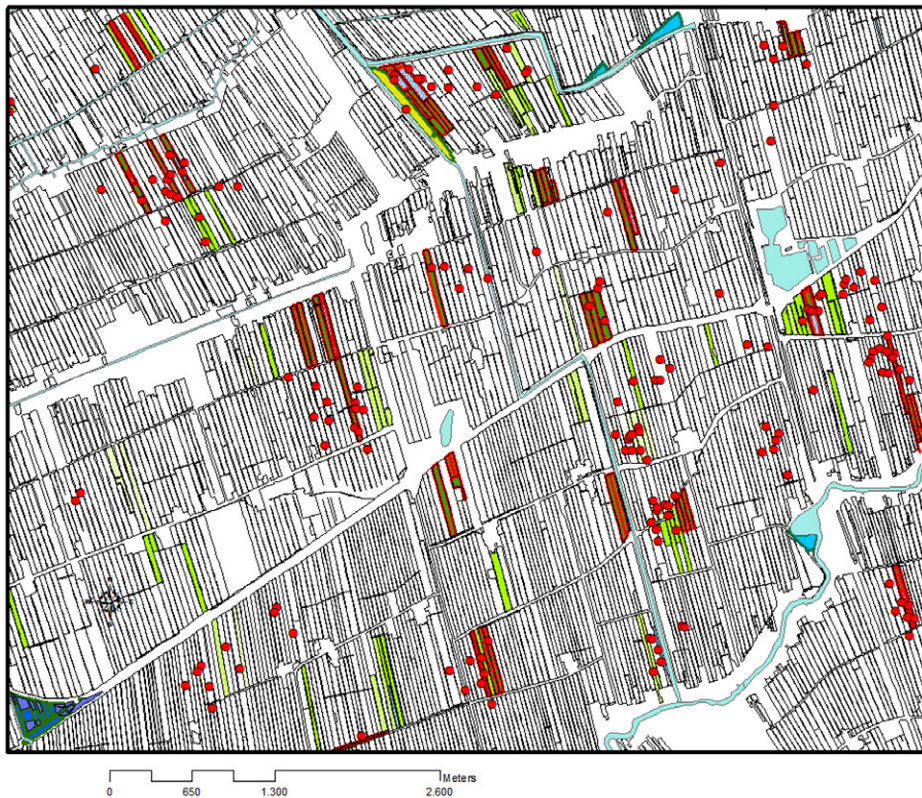
Het aandeel zwaar gewas op kruidenrijk grasland, waar geen kunst- en drijfmest wordt uitgereden, is de helft lager, 11%. Op sommige percelen met het pakket kruidenrijkgrasland zal verschralling nog moeten doorwerken, een zwaar gewas hoort niet thuis op grasland met dit type beheer.

Aaneensluiting kuikenlandpercelen tot grote blokken

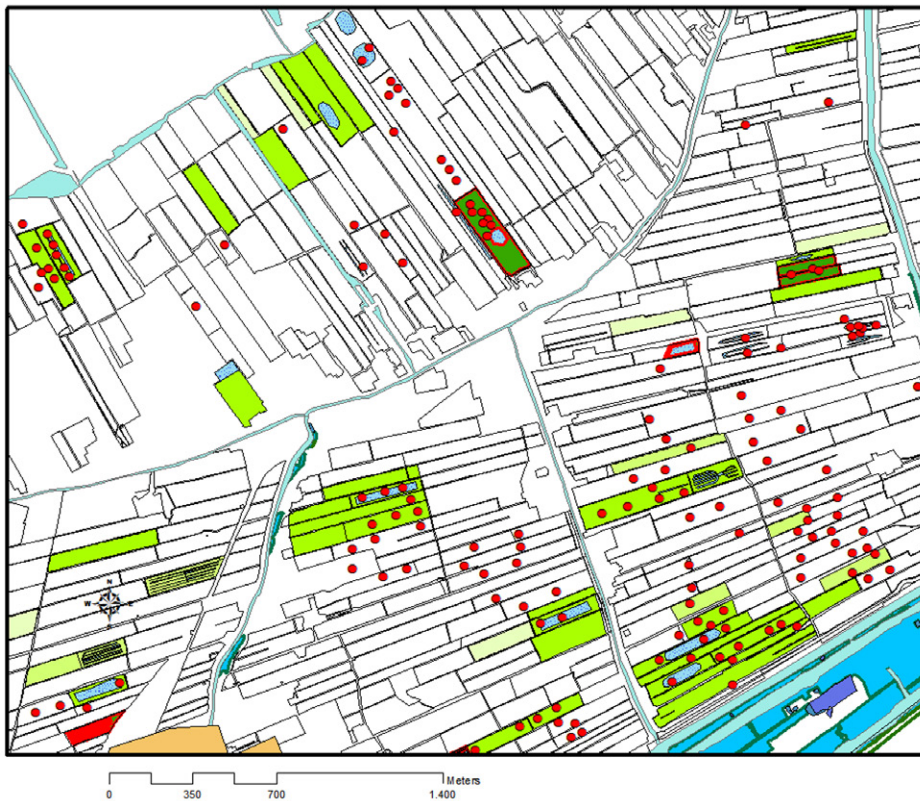
Voldoende omvang van blokken met kuikenlandbeheer is een zeer belangrijke graadmeter voor de kwaliteit van het kuikenland. Blokken van enkele ha zijn weinig effectief. Stabiele gruttopopulaties vinden we vooral op grote blokken kuikenland - vanaf 30 à 40 (vrijwel) aaneengesloten ha.¹⁶ In veel gebieden in Zuid-Holland ligt kuikenland in kleine deelgebieden verspreid. Vaak zijn deze percelen te klein voor de gruttogezinnen of is de periode dat ze geschikt zijn te kort. Uitwijken naar andere percelen is, vooral bij hoge predatie door vogels, moeilijk of onmogelijk. We zien ook kuikenlandpercelen waar geen grutto's broeden, ook niet op de naastliggende percelen.

¹⁶ Tim Visser, Erik Kleyheeg, Ecologische evaluatie agrarisch natuur- en landschapsbeheer p. 9

Kuikenland 2023, grutto eerste ronde

Kuikenland 2023, grutto eerste ronde

Figuur 4 Ter illustratie: kuikenland (gekleurde percelen) ligt in deze voorbeelden verspreid in kleine eenheden. Het aaneensluiten van kuikenlandgebieden tot grotere gehele maakt de vogels minder kwetsbaar. Daarbij: een fors percentage van de grutto's (rode stippen) wordt waargenomen buiten het kuikenland.

Ontwikkeling van het gebruik van het kuikenland door broedende gruttoparen

Vogels die zich vestigen op een groot gebied met kuikenland dat gedurende het seizoen optimaal bruikbaar is, maken een hoge kans op reproductie en keren daar vaak terug in een volgend broedseizoen. Het gebruik van de verschillende vormen van kuikenland als broedlocatie door gruttoparen is dan ook een indicatie voor de effectiviteit van het beheer. We kijken daarvoor naar de bezetting met broedparen grutto op de verschillende ANLb-pakketten. Als bron gebruiken we gegevens afkomstig uit de beheermonitoring door de collectieven. Om een indruk te krijgen van de ontwikkelingen, vergelijken we twee perioden: 2018-2020 en 2021-2023.

% grutto registraties per ANLb-beheertype	2018-2020	2021-2023
Plas dras	4 %	4 %
Rustperiode vanaf 1/4	22 %	19 %
Kruidenrijk	12 %	13 %
Voorweiden	2 %	4 %
Extensief weiden	3 %	3 %
Rust op legselbeheer	8 %	13 %
Legselbeheer	50 %	44 %

Tabel 8 De verdeling van de gruttoregistraties (N=1.352 voor 2018/2020 en N=1.243 voor 2021-2023) over de verschillende pakketten.

2018-2020

- ca. 42 % (568 paar) van de vogels broedt op vooraf gepland kuikenland.
- ca. 58 % van de vogels (784 paar) broedt op legselbeheer.
- Voor 8 % (108 paar) van de vogels op legselbeheer werd een kuikenlandpakket afgesloten.

2021-2023

- ca. 56 % (696 paar) van de vogels broedt op vooraf geplant kuikenland.
- 44 % van de grutto's broedt op percelen met legselbeheer.
- Voor 13 % (162 paar) van de vogels op legselbeheer werd een kuikenlandpakket afgesloten. Deze stijging hangt samen met een ruimere inzet van kuikenveld op legselbeheer, 326 ha tegen 250 ha eerder.

De gegevens stammen van dezelfde set gebieden waar BTS-tellingen werden uitgevoerd (gebieden die dus goed geëvalueerd konden worden). Mogelijk is het aandeel vogels op legselbeheer gemiddeld dus nog hoger. Waarnemingen op percelen waar geen beheer op lag (witte gebieden) zijn niet opgenomen.

De overlevingskansen van kuikens op percelen met legselbeheer, vooral als kuikenland alleen bereikbaar is over gemaaid gras, zijn laag. De confrontatie met maaaien en beweiden is een sterk negatieve factor. Het feit dat in Zuid-Holland zoveel grutto's broeden op percelen met suboptimaal beheer, is een teken dat het kuikenland in de 72 getelde gebieden op een laag niveau functioneert. Het kuikenland onderscheidt zich onvoldoende van percelen met alleen legselbeheer, waardoor de vogels hier weinig voor kiezen.

Een voldoende reproductie om de populatie te herstellen is met de huidige kwaliteit van het kuikenland niet te verwachten. In gebieden met gemiddeld hoge BTS-percentages over een lange reeks van jaren, zoals bijvoorbeeld de Bovenkerkpolder in Amstelland, zien we dat meer dan 70 à 80% van de nesten ligt op kuikenlandbeheer¹⁷. Het kuikenland in de Bovenkerkpolder ligt in robuuste blokken bij elkaar en de zwaarte van de vegetatie is er licht tot matig.

17 NHZ-Jaarrapportage-2024_BM-Boerenlandnatuur_Amstelland.pdf p. 9

Kuikenland met voorweiden en extensief weiden

Alternatieven voor een pakket met rustperiode op percelen met nog snelgroeiend gras, zijn de pakketten voorweiden (waar nodig met legselbeheer/nestbescherming) en extensief weiden. Die pakketten functioneren goed op percelen met een hogere productie van biomassa. Dit beheer is sneller en eenvoudiger in te passen op nog 'regulier gras' dan een rustperiode, omdat het risico van verruiging tijdens het kuikenseizoen wordt vermeden. Vergroten van het aandeel van deze pakketten op dit type grasland verbetert de kwaliteit van het kuikenland. Beide pakketten hebben vaak zowel voor Kievit als grutto een goed effect.

Het areaal voorweiden en extensief weiden groeide tussen 2018 en 2023 van 637 naar 725 ha. Voorweiden zakte van 400 naar 388 ha. Extensief weiden steeg van 236 naar 337 ha. De groei is beperkt. Misschien kan een hogere beloning deze pakketten nog wat aantrekkelijker maken.

3.3.3. Knelpunten en advies ten aanzien van de kwaliteit van het kuikenland

Hierboven bleek dat 44% van de gruttobroedparen in de steekproef nestelt op percelen met legselbeheer. De overlevingskansen van kuikens zijn daar gemiddeld genomen klein. Zo'n 45% van de gruttoparen broedt op percelen met een rustperiode en kruidenrijk grasland. Daarvan constateerden we eerder dat respectievelijk 57% en 11% een zware vegetatie heeft. Dit betekent dat er veel winst is te behalen: een groter percentage vogels dat op kuikenland broedt met een vegetatie die tot in juni bruikbaar is voor de kuikens.

De collectieven maken werk van het overzetten van percelen met rust naar kruidenrijk grasland. Overtuigen van de deelnemers heeft extra kans als dat onderbouwd wordt met informatie uit de beheermonitoring. Verbetering van de kwaliteit van de vegetatie vergt daarna vaak enkele jaren. De provincie probeert, in lijn met de adviezen, de kwaliteit van de vegetatie op percelen met rust te bevorderen met de eis dat die percelen in het voorjaar niet bemest mogen worden. De eerste snede wordt zo meer geschikt voor de kuikens en beter van kwaliteit als veevoer - mits geen witboldominantie optreedt.

Knelpunten

Er zijn kansen dit kuikenland verder te verbeteren door een aantal knelpunten aan te pakken.

1. **Lichtere, open vegetatie.** Een te snelle groei van biomassa is geregeld een knelpunt. 22% van de percelen heeft een zware vegetatie, met het risico dat die maar een deel van het seizoen geschikt zijn voor kuikens. Verschraling kan dit oplossen. Vooral op percelen met rustperiode die nog drijfmest ontvangen is ruimte voor verbetering.
We horen in gesprekken en lezen in de enquêteverslagen echter dat sommige deelnemers aan het ANLb als reactie op de provincie-eis om percelen met het pakket 'rustperiode' niet in het voorjaar te bemesten, dit pakket hebben laten vallen en vroeg zijn gaan maaien. Daarmee zijn de vogels niet geholpen. Verschrallen van Engels raaigras leidt echter geregeld tot witboldominantie en verruiging. We gaan hieronder in op deze problematiek.
2. **Ligging:** kleine, verspreid liggende kuikenlandgebieden, kuikenland op ongunstige locatie en gruttoconcentraties zonder kuikenland
Veel gebieden met rustperiode- en/of kruidenrijkpakketten zijn van geringe omvang en liggen wijd verspreid, van elkaar gescheiden door percelen die gemaaid worden. Grutto's hebben in de kuikenperiode een groot gebied nodig waar ze veilig heen en weer kunnen trekken tussen locaties die op dat moment een goed voedselaanbod hebben. Vernatting in grote blokken kuikenland trekt broedvogels naar veilige gebieden¹⁸. De locatie van kuikenland is niet altijd gunstig: een droge hoek van de polder, nabijheid van bomen of ruigten zorgen voor verstoring. Tegelijk zien we gruttokolonies op legselbeheer of in 'witte' gebieden. Daar komt het best kuikenland.
3. **Risico's bij uitvoering van pakket met rustperiode.** Percelen met een rustperiode vanaf 1 april hebben een einddatum van 1 juni of later. Bij kruidenrijk grasland is dat 15 juni. De meeste gruttokuikens zijn in de eerste dagen of weken van juni echter nog aangewezen op kuikenland - een klein deel, afkomstig van tweede broedsels bijvoorbeeld, nog langer.

18 Tim Visser, Erik Kleyheeg, Ecologische evaluatie agrarisch natuur- en landschapsbeheer p. 9.

Advies

Het meenemen van de deelnemers door 'lerend beheren' op basis van BTS-tellingen is de basis voor het realiseren van goed kuikenland op de juiste plek.

1. Lichtere, open vegetatie

Van belang is dat bij de monitoring ook de status van de vegetatie van percelen met kuikenlandbeheer wordt genoteerd, zodat het collectief weet waar overgangsbeheer of omzetting naar voorweiden dan wel extensief weiden zinvol is. Gerichte voorlichting over de kwaliteitsverbetering van het geoogste gras op percelen met een rustperiode door er juist geen mest uit te rijden in het voorjaar is van belang.

De zwaarte van de vegetatie kan worden verminderd door minder te bemesten, hoger grondwaterpeil, maaïen en weiden.

Verschraling is effectief op percelen met een hogere productie van biomassa.¹⁹

Dit is niet altijd eenvoudig te realiseren. Verschralen gaat in tegen het grondidee van de melkveehouder - productie van geschikt voer voor melkvee. Het effect op de bedrijfsvoering is groot. De mogelijkheden dit in een melkveebedrijf door te voeren zijn beperkt - bij vleesvee of jongvee past het makkelijker. Deze beperking is groter geworden met het stoppen van de derogatie (alle oppervlakte is nodig om geen mest af te hoeven voeren). Wanneer de combinatie van een abrupte overgang naar een ruige mestgift en maaïen na half juni leidt tot verruiging of een vegetatie waarin witbol domineert, vormt dit een ernstig probleem. Waar witbol de vegetatie overheerst, maken de vogels weinig of geen gebruik meer van het perceel. Ook is de waarde van het gras als veevoer gering. *Overgangsbeheer* is dan noodzakelijk. Overgangsbeheer bestaat uit het tijdelijk stoppen van de mestgift in combinatie met vroeg (rond half mei) maaïen. Hiervoor is een speciaal pakket beschikbaar. Kaarten die in één oogopslag de productie van biomassa tonen, maken knelpunten en kansen zichtbaar. Provincie en/of Boerenlandnatuur kunnen deze kaarten wellicht beschikbaar stellen in SCAN-GIS.

Tot op zekere hoogte is het probleem van een zware vegetatie in de loop van mei op te vangen met een vorm van *mozaïekbeheer*. Hierbij neemt hergroei (bij voorkeur na beweiding) de functie van leefgebied voor de kuikens over wanneer ongemaaide vegetatie te zwaar wordt. Twee factoren beperken het succes van deze aanpak: beweiden, maaïen en hergroei zijn sterk afhankelijk van het weer en het is niet altijd mogelijk de zaken zo te sturen als nodig is. Op percelen met hergroei zijn de omstandigheden voor de kuikens minder gunstig dan op ongemaaide kruidenrijk gras, doordat er minder voedsel in de vorm van insecten aanwezig is. Insecten verdwijnen voor een groot deel door het maaïen en herstellen zich pas na weken.

Wanneer de provincie het verstandige idee om percelen met rust of kruidenrijk niet in het voorjaar te bemesten afdwingt, missen boeren de gelegenheid om in de praktijk te ervaren dat bemesten op percelen met rustperiode voor de eerste snede ongunstig is voor vogels en voor de kwaliteit van het gras. Het lijkt ons verstandig dit onderwerp bij de collectieven te laten en niet als provincie aanvullende eisen te stellen. Collectieven kunnen met intensieve begeleiding hun leden 'meenemen' in deze kwestie. Dwang blijkt het risico met zich mee te brengen dat deelnemers afhaken.

2. Ligging: kleine, verspreid liggende kuikenlandgebieden, kuikenland op ongunstige locatie en gruttoconcentraties zonder kuikenland

Een gebied van 30 of liefst 50 ha of meer aaneengesloten kuikenland is vooral voor de grutto (vanwege de grote mobiliteit van de kuikens) effectiever dan een polder waar kuikenland in kleine deelgebieden over het land ligt verspreid.²⁰

19 Wim Schippers, *Ontwikkelen van kruidenrijk grasland* (Aardewerk 2023) biedt een schat aan informatie. Studiegroepen die deze kennis in de praktijk proberen te brengen en hun ervaringen delen met anderen, kunnen een inspiratie zijn voor alle boeren die bezig zijn met het ontwikkelen van kruidenrijk grasland.

20 Bijvoorbeeld het advies van BIJ 12. <https://www.bij12.nl/kennis/grutto/>: '... moet het opgroeigebied voor kuikens ('kuikenland') zoveel mogelijk aaneengesloten liggen. Ten minste 10 ha moet aaneengesloten zijn om voldoende kuikens per broedpaar vliegvlug te krijgen.'

Het is daarom zeer wenselijk dat collectieven met hun leden in overleg gaan om kuikenlandbeheer aaneen te sluiten tot grote blokken (tientallen ha) en waar mogelijk aan te sluiten bij kuikenland in een reservaat. Een financiële prikkel vanuit de provincie of het Rijk met een hogere vergoeding voor grote blokken kuikenland dan voor kleine is welkom. Op de beheerkaarten kunnen 'zoekgebieden' voor kuikenland worden aangegeven, zodat de deelnemers zien waar grotere, aaneengesloten gebieden kuikenland noodzakelijk zijn. In elk groter gebied met kuikenland vernatting realiseren.

Makelaars leggen vaak uit dat drie factoren de waarde van een huis bepalen: locatie, locatie en locatie. Bij de weidevogels is dat niet anders. Bij het afsluiten van de pakketten kuikenland is het niet voldoende met een individueel bedrijf afspraken te maken. Het is noodzakelijk om op polderniveau te zoeken naar de ideale locaties voor de vogels. Een stappenplan om die te lokaliseren op basis van vijf vragen:

- Waar zitten de vogels (vooral de grutto's) de laatste jaren? De vogels geven met hun gedrag aan dat die plekken hen goed bevallen.
- Wat zijn de vochtigste (laagste) delen van de polder? Vocht is van groot belang voor de vogels, het gras zal er schraler en veelsoortiger zijn.
- Welke gebieden zijn goed open of kunnen dat worden? De aanwezigheid van bomen, bosjes of moeras schrikt vogels af en is een bron van predatie.
- Wat is het gewastype? Regulier land met Engels raaigras vraagt een lange periode van overgangsbeheer. Schralere hoeken hebben de voorkeur.
- Waar kan worden aangesloten bij bestaand (goed functionerend) kuikenland in ANLb of reservaat?
- Waar deze factoren het best bij elkaar komen - gewoonlijk automatisch ook de locatie waar kuikenland het best in de bedrijfsvoering van de boer is in te passen - zijn de kansen op succes hoog. Bovenstaande punten op polderniveau uitgewerkt zijn de basis voor een 'poldergesprek', dat het collectief jaarlijks met de leden kan voeren.

3. Risico's bij uitvoering van pakket met rustperiode

Het domweg aanhouden van de kalender om het maaien uit te voeren, heeft als risico dat een perceel met gruttogezinnen gemaaid wordt. Het is noodzakelijk dat voor het aflopen van de rustperiode gecontroleerd wordt of er nog kuikens van grutto of tureluur aanwezig zijn. Als dit het geval is en er is geen naastgelegen perceel met een langere rustperiode om de vogels naartoe te verjagen, dan moet de rustperiode verlengd worden. Het collectief doet er verstandig aan vooraf afspraken te maken over controle en verlenging.

4. Vernatting uitsluitend in combinatie met kuikenland.

3.4. Legselbeheer

Legselbeheer beslaat een groot oppervlak van het ANLb-beheer - ook van de uitbreiding. De doelstelling voor dit pakket in het Actieplan luidt: 'het legselbeheer wordt herzien. In de nieuwe situatie wordt er minder 'in het veld' naar legsels gezocht en wordt er meer naar territoria gekeken en met drones gezocht. Ook wordt er sterker ingezet op kwalitatief goed last-minute beheer (zeker bij hogere dichtheden).' Daarbij is er de regel in het Natuurbeheerplan van Zuid-Holland dat per regio legselbeheer niet meer dan ca. 75% van het ANLb-oppervlak mag uitmaken. In de verhouding legselbeheer/kuikenland zal het aandeel kuikenland overigens groter moeten worden dan 25% om de doelstelling te halen van 5.000 ha kuikenland als onderdeel van 18.000 ha ANLb-beheer.

3.4.1. Behaald resultaat

De herziening betreft in de kern: niet onnodig zoeken naar legsels, meer inzet op waarnemen vanaf afstand. Daarnaast kan het verstandig zijn de wijze waarop de vergoedingen worden georganiseerd kritisch te bezien.

Een punt van kritiek op het ANLb luidt dat legselbeheer zowel het minst effectieve als meest populaire pakket is.²¹ Dit verdient nuancering. Allereerst functioneert legselbeheer veelal als

21 Bijvoorbeeld in het (curieuze) rapport van de Rekenkamer *Waar is de Grutto?*
<https://www.rekenkamer.nl/publicaties/rapporten/2021/12/14/waar-is-de-grutto>

instappakket en het gelegde contact tussen de boer en het collectief zal er na verloop van tijd vaak toe leiden dat er ook kuikenland komt. Daarbij komt dat legselbeheer maximaal 75% van het beheerde oppervlak mag uitmaken, maar dat collectieven gewoonlijk minder dan 20% en soms zelfs minder dan 10% van het budget hieraan besteden. Het aandeel van het legselbeheer gemeten in ha is geen probleem als de kosten die hieraan worden besteed worden beheerst. Alleen dan blijft er voor deelnemers van het collectief voldoende geld over voor kwalitatief goed kuikenland. Beperking van het aantal ha legselbeheer (o.b.v. eisen provincie) gaat haar doel voorbij als dit niet leidt tot een andere verdeling van middelen door het collectief. De discussie over de positie van legselbeheer kan beter gevoerd worden in termen van euro's dan in termen van ha.

Bij het pakket legselbeheer zijn de boeren verantwoordelijk voor de nestbescherming. Zij kunnen bij het zoeken van de nesten ondersteuning krijgen van vrijwilligers. In één collectief markeert een 'professionele' nestenzoeker, die tegen betaling bij de boeren de nesten zoekt, de meeste nesten. Was het 10 jaar geleden niet ongewoon dat alle nesten op een bedrijf werden gemarkeerd, ook als die op een perceel lagen met een rustperiode, nu is dat niet meer het geval. Op percelen met een rustperiode worden nu geen nesten meer gemarkeerd. Een winstpunt, want nesten zoeken en markeren verhoogt het risico op predatie en nestverlating.²² Wat betreft last minute beheer zien we nog weinig groei, in 2018 was dit 314, in 2023 330 ha. Daarmee is er niet echt sprake van een verbetering van de kwaliteit, zoals de doelstelling is.

We zien een gevarieerde verzameling spelregels voor het vergoeden van de nestbescherming:

- 1 collectief betaalt de leden uit voor het aantal territoria en gezinnen dat zij op hun bedrijf hebben (voor broedvogels die niet hoeven te worden beschermd, ontvangen de leden zo wel geld).
- 1 collectief betaalt een vergoeding per gevonden nest met daarbij verschillende prijzen voor de diverse soorten (variërende van 50 tot 250 euro).
- 2 collectieven betalen een vaste vergoeding per gevonden nest.
- 3 collectieven geven minder dan 10% van hun budget uit aan nestbetaling, 2 collectieven tussen de 10 en 20% en 1 collectief meer dan 30%.

Dit maakt het lastig provinciebreed een beweging te maken van minder onnodige nestmarkering naar meer observatie en inzet van last minute beheer.

De meeste collectieven schaften nieuwe drones aan.

3.4.2. Knelpunten en advies

Legselbeheer geldt als het 'instappakket' voor deelname aan agrarisch natuurbeheer. Doordat er nauwelijks sprake is van effect op de bedrijfsvoering is deelname laagdrempelig. Doordat de deelnemer leert waar te nemen hoe het met de vogels gaat, zal hij dikwijls gemotiveerd worden tot het creëren van kuikenland. Een beoogd positief effect van het zoveel mogelijk markeren en betalen van nesten is het enthousiasmeren van de leden voor de weidevogelbescherming. Dat lukt vaak goed en de leden tonen zich vaak gehecht aan deze traditie - het onnodig markeren van nesten is echter geen zinvol doel.

Knelpunten

Vergoedingen

Bij de aanvang van het fenomeen nestbescherming is veelal gekozen voor het betalen per gevonden nest. Hierbij werd per gevonden nest betaald - voor zeldzame soorten vaak een hoger bedrag dan voor algemene soorten. Deze aanpak blijkt in de praktijk nadelen te hebben:

- Betalen per gevonden nest is een stimulans om nesten te zoeken, ook als feitelijk niet te verwachten is dat die nesten bescherming nodig zullen hebben, omdat er in de periode dat het nest er ligt geen sprake van maaïen zal zijn (vaak in ca. 60% van de nesten!). Daarmee

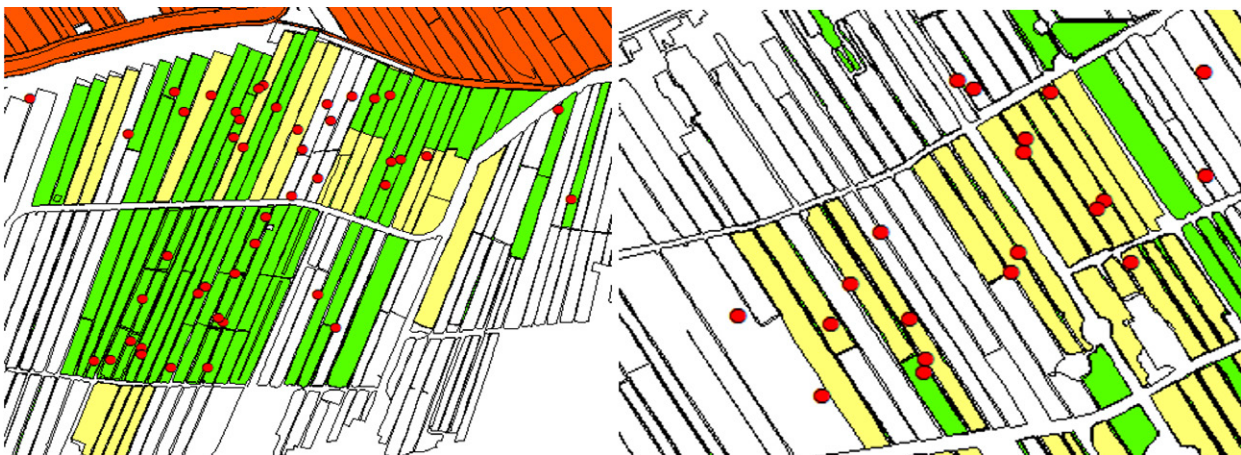
22 P.W. Goedhart e.a., Effect van nestbezoek en onderzoek op weidevogels (SOVON-onderzoeksrapport 2010-01), p. 59.

heeft het zoeken, markeren en controleren van nesten geen positief effect voor de vogels, maar zorgt voor een verhoogd risico.

- Als percelen met een vaste rustperiode worden uitgesloten van vergoeding voor nesten, geeft dit een prikkel om geen rustperiode af te sluiten voor percelen met veel vogels, omdat nestbescherming meer oplevert - met als resultaat een hogere beloning om vogels een hoger risico te laten lopen.
- Betalen per ha heeft ook nadelen: het opgeven van ha ook zonder dat er nesten beschermd hoeven te worden, is een zinloze exercitie.

Legselbescherming en kuikenland

Een intrinsiek knelpunt van legselbeheer is dat kuikens van door legselbeheer beschermde nesten vaak niet over een geschikt biotoop kunnen beschikken waarin ze een kans maken vliegvlug te worden. Dit knelpunt vraagt om dringende aandacht van veldmedewerkers en boeren.

Figuur 5 Links een groot blok kuikenland waar de meeste grutto's worden gezien en rechts een gebied waar vrijwel geen grutto's worden waargenomen op kuikenland, maar juist op legselbeheer (Beheer en BTS-tellingen 2023).

- Nestenclaves en nestbescherming sparen de eieren. Maar de kans dat het nest in zo'n enclave uitkomt, daalt fors (enclaves duidelijk zichtbaar voor predatoren). De kans dat er kuikens groot worden, is gering en zonder kuikenland in de zeer nabije omgeving zelfs vrijwel nihil. Grutto- en tureluurkuikens overleven niet als ze buiten de enclave terecht komen op een grote ruimte pas gemaaid gras.
- Percelen met legselbeheer zonder kuikenland in de nabijheid kunnen hierdoor als ecologische 'sink' functioneren. Zolang het nestsucces op een perceel groot is (eieren komen uit), blijven vogels instinctief jaarlijks terugkeren. Ook als de kuikenoverleving nihil is.

Advies legselbeheer

Vergoedingen

- Gezien de nadelen die verbonden kunnen zijn aan het belonen per gevonden nest, adviseren we een andere weg in te slaan. Hiervoor zijn verschillende opties in gebruik:
- De kostbare optie is om deelnemers te betalen voor de broedparen en gezinnen op hun land, ook als nestbescherming niet nodig is (op percelen waar niet gemaaid wordt als er nesten liggen), zoals een collectief doet met betalingen voor het aantal vastgestelde territoria en gezinnen.
- Een goedkope optie is alleen nesten die daadwerkelijk moeten worden beschermd bij werkzaamheden of beweiding te vergoeden. De praktijk leert dat dit aantal vaak 20% à 40% is van het aantal gevonden nesten. Veel vroege nesten (kievit vooral) zijn uit voordat er werkzaamheden worden uitgevoerd.

Legselbescherming en kuikenland

Begeleiding en sturing vanuit het collectief van bedrijven die nesten beschermen is van groot belang. Vooral voor de grutto leidt nestbescherming zonder dat er voldoende kuikenland in de directe omgeving bereikbaar is tot weinig resultaat - de kuikens sneuvelen. Collectieven kunnen hierover een beleid formuleren en vooraf met de leden delen. Denk aan:

- Op percelen met grutto- en/of tureluurnesten bij voorkeur een rustperiode instellen (last minute beheer). Nestbescherming alleen is zelden effectief.
- Zorg voor kuikenland van voldoende omvang in de directe nabijheid dat goed bereikbaar is - eventueel via brede stroken ongemaaid gras.
- Ook bij kievit en scholekster zijn kuikenvelden (ruime stroken of hoeken) waarin de nesten liggen te prefereren boven nestenclaves.
- Voor percelen waarvan uit eerdere jaren bekend is dat vogels er graag broeden, liefst vóór afspreken dat ze worden beheerd als kuikenland.
- In gebiedsdelen met een forse broedpopulatie moet voldoende kuikenland beschikbaar zijn. Dit kuikenland moet in de directe nabijheid van de broedlocatie liggen en goed bereikbaar zijn, eventueel via brede stroken ongemaaid gras.
- De provinciale eis van een max. percentage legselbeheer kan vervangen worden door een commitment van de zijde van de collectieven niet meer dan een x % (bijvoorbeeld 10 - 15%) van het ANLb-budget te besteden aan legselbeheer. Hectares nestbescherming zijn niet het probleem. De aanwending van een relatief groot deel van het budget voor nestbescherming kan als probleem gelden. Dit is afhankelijk van de gekozen methode van vergoeding, niet zozeer van het aantal ha.
- Het collectief doet er verstandig aan vooraf afspraken te maken over controle van percelen met legselbeheer voor het maaien en over de wenselijkheid van last minute beheer bij aanwezigheid van nesten of kuikens.

Drones

Het gebruik van een drone om nesten te detecteren is vooral zinvol als dit ertoe leidt dat er op percelen waar nog veel nesten liggen en/of gezinnen lopen last minute beheer wordt afgesproken. Als het gebruik van de drone ertoe leidt dat er om de nesten heen gemaaid wordt op percelen, is er geen gunstig effect van deze kostbare aanpak. Als het ertoe leidt dat percelen die een rustperiode zouden kunnen hebben, dankzij de drone wél worden gemaaid, is het netto-effect van de drone negatief.

3.5. Productief Kruidenrijk grasland

In het Actieplan staat dat er gekeken zal worden naar de inzetbaarheid van productief kruidenrijk grasland voor weidevogels. Er zijn hierbij geen meetbare ambities en prestaties vermeld. Toch gaan we hier kort in op de laatste inzichten.

In het door de provincie gevraagde **rapport 'Winst & Weidevogels'** van het Louis Bolk Instituut (2022) lezen we: *'Er zijn ook mengsels voor productief kruidenrijk grasland. Deze mengsels kunnen bijdragen aan de algehele biodiversiteit maar zijn niet specifiek voor kuikenland.'* De belangrijkste reden is dat dit type hoogproductieve vegetatie vroeg en vaak gemaaid wordt.

Het is dus wel waardevol voor biodiversiteit om Engels raaigrasland om te zetten in productief kruidenrijk grasland, maar voor het reproductieproces van weidevogels heeft deze vegetatie weinig toegevoegde waarde.

3.6. Nat biotoop

Nat biotoop is van grote waarde voor weidevogels. Vooral in droge perioden in het voorjaar is het positieve effect hiervan groot en moet dat merkbaar worden in het broedsucces van de vogels. Vernetting is daarmee een belangrijke sleutel om de reproductie van de vogels te verhogen: door consequent vernetting toe te passen op *grotere* gebieden met kuikenlandbeheer, gaan de vogels broeden en hun kuikens grootbrengen op de percelen waar dit de beste kans van slagen heeft.

3.6.1. Doelstelling

In het Actieplan boerenlandvogels werd een ambitie voor verviervoudiging van het oppervlak aan nat biotoop (te realiseren door plasdras of verhoogd slootpeil) geformuleerd.

3.6.2. Behaald resultaat

Het oppervlak plas/dras en verhoogd peil nam toe met 232 ha van 68 naar 300 ha, ruim boven de doelstelling van 270 ha. Het aantal plasdrassen is nu tientallen malen hoger dan voor 2019.

De ambitie voor nat biotoop uit het Actieplan is, plus de vernatting in het kader van pilots buiten de ANLb registratie (Alblasserwaard), inmiddels gerealiseerd.

Succesfactoren en knelpunten

Wat goed heeft gewerkt is dat er, naast de beheervergoeding in het ANLb, middelen beschikbaar zijn gesteld om te investeren in zonnepompen en andere maatregelen (bijv. pompen op krachtstroom, een windmolentje, schotten en pijpen). In de jaren 2020-2023 is hiervoor in de ANLb-gebieden ca. € 1.468.000 geïnvesteerd.

Uit interviews/vragenlijsten blijkt dat een gebrek aan medewerking vanuit Waterschappen, aan een (tijdelijke) verhoging van het waterpeil in sloten tussen percelen kuikenland, remmend heeft gewerkt op de ontwikkeling van het areaal nat biotoop. Daarnaast blijkt ook dat controles van de NVWA op plasdrassen (oppervlakte) niet positief werken. De hoogte van het water is vaak weersafhankelijk en niet continu op de centimeter af te regelen, wat bij controles veel onnodig gedoe oplevert.

Hoewel de ambitie uit het Actieplan behaald is, blijft uitbreiding van het areaal nat biotoop wenselijk. Ook zijn plaatselijk verbeteringen van nat biotoop mogelijk.

- Vernatting werkt als een magneet op weidevogels. Er is rondom veel plasdrassen echter vaak maar beperkt oppervlakte kuikenland beschikbaar. Bovendien is de kwaliteit van dit kuikenland niet altijd goed. Hiermee ontstaat het risico dat vogels met plasdrassen in een ecologische val ('sink') worden gelokt.
- Uit onderzoek naar de effectiviteit van plasdraspercelen is gebleken dat in 70% van de gevallen de vegetatie op plasdraspercelen niet lichter is dan die van de percelen in de omgeving.²³ Dit duidt erop dat snelle grasgroei nogal eens de bruikbaarheid van plasdraspercelen voor weidevogels beperkt.
- Ondanks de animo voor plasdras spelen er rondom plasdras praktische problemen, zoals het soms moeizame herstel van de vegetatie na droogvallen, de dreiging van verruiging, riet, rietgras, pitrus etc. De duur van de plasdras, de grondsoort en het beheer erna spelen hierbij een rol.
- De kloof tussen verstandig praktisch handelen en de regels en controle rondom de pakketten plasdras en verhoogd slootpeil zorgen voor gedoe. Dit maakt het optimaal beheer voor vogels lastig.

3.6.3. Aanbevelingen en advies

- Voor de verdere groei van het areaal nat biotoop adviseren we om voldoende budget voor investeringen beschikbaar te houden. Hierbij horen financiële middelen om pompen te onderhouden en te vervangen.
- Collectieven kunnen het nemen van vernattingsmaatregelen in grote gebieden met kuikenland als standaardmaatregel nastreven - en geen vernatting buiten kuikenland toestaan.
- Het (tijdelijk) verhogen van het peil in de sloten tussen percelen met kuikenland, in combinatie met flauwe oevers, biedt nog veel mogelijkheden om nieuwe stappen te zetten, maar de medewerking van de waterschappen is daarbij noodzakelijk. We hoorden in de

23 D. Melman e.a. Greppelplasdras: bouwsteen voor beter weidevogelbeheer? In: De Levende Natuur, 2020 p. 181-185.

gesprekken meermaals dat dit lastig is te regelen. Afspraken hierover via de provincie kunnen dit hopelijk vereenvoudigen.

- Een interessante optie is te onderzoeken in hoeverre deze peilverhoging kan worden ingezet, en vergoed, als instrument om bodemdaling en CO₂-uitstoot te verminderen.
- In de Alblasserwaard en elders wordt gekeken naar mogelijkheden om de vochtigheid van kuikenland te verbeteren met drukdrainage. Een kostbare ingreep die in de regel primair is bedoeld om bodemdaling tegen te gaan, maar ook kan worden ingezet voor de weidevogels. Deze ontwikkeling is interessant om te volgen, ook in relatie tot wat dit betekent voor bodemdaling, CO₂-uitstoot en de bruikbaarheid van de percelen.
- Om de effectiviteit van plasdrassen te vergroten, adviseren we de collectieven om de vegetatiegroei op/rondom plasdraspercelen goed te monitoren. Is de snelheid van de grasgroei een probleem, dan kan er naar oplossingen worden gezocht om de grasgroei te remmen - mogelijk in de sfeer van bemesting. Een andere oplossing is het pakket extensief weiden af te sluiten op of naast plasdrassen waarvan kieviten gebruikmaken.
- Om deelnemers gemotiveerd te houden voor plasdras, is het van belang dat de praktische problemen rondom plasdras worden verkleind. De zoektocht hoe hiermee om te gaan kan wellicht zinvol op provinciaal of landelijk niveau worden opgepakt. Een stappenplan 'perceelverzorging na plasdras' zal in een behoefte voorzien. Wellicht kan de provincie financiële middelen vrijmaken voor perceelverzorging (o.a. voor opnieuw inzaaien).
- Stimuleren van maatwerkafspraken tussen collectieven en deelnemers. Onder meer het collectief Alblasserwaard heeft dit op grote schaal gedaan - deze cijfers zijn meegenomen in deze evaluatie.
- Ten slotte blijkt dat zonnepompen vragen om zorgvuldige berging in de winter en regelmatig onderhoud. De komende jaren zullen voor de modellen met accu's kosten moeten worden gemaakt om deze accu's te vervangen (*modellen zonder accu hebben lagere kosten voor onderhoud en zijn milieuvriendelijker*). Aanvullend budget en een centraal georganiseerd onderhoud van pompen zijn zinvol.

3.7. Aansluiting tussen ANLb en reservaten

Een maatregel om de effectiviteit van zowel het ANLb-kuikenland als van een reservaat voor de boerenlandvogels te verhogen, is het ontwikkelen van een schil kuikenland om het reservaat heen. Vooral kleinere reservaten hebben hierbij baat. Uiteraard werkt het ook omgekeerd: reservaat aansluiten bij een ANLb verhoogt de effectiviteit van het ANLb. Hiervoor is overleg nodig tussen terreinbeheerder en collectief. Aanpassingen in het reservaatbeheer om de kansen voor de vogels in de hele polder te verbeteren kan een optie zijn.

3.7.1. Doelstelling

Wederzijdse versterking van reservaat en ANLb door kuikenland te laten aansluiten bij weidevogelreservaten is een doelstelling van het Actieplan. Hieraan is echter geen 'meetbare' prestatie gekoppeld. Daarom beschouwen we de voortgang op deze ambitie vooral kwalitatief.

3.7.2. Behaald resultaat

We zien hier lokaal succesvolle ontwikkelingen, maar vernemen in gesprekken en enquêtes dat de contacten tussen de terreinbeheerder en collectieven op dit punt ook dikwijls nog voor verbetering vatbaar zijn. Op veel plekken is de aansluiting afwezig of mager.

3.7.3. Succesfactoren en knelpunten

Waar sprake is van een nauwe samenwerking tussen terreinbeheerder en collectief, bijvoorbeeld in Midden-Delfland, is het afstemmen van het beheer vanzelfsprekend. Enquêtes en gesprekken wekken de indruk dat cultuurverschillen tussen natuurbeschermers en boeren her en der tot wrijving leiden. Daardoor komt samenwerking niet goed van de grond, wat ten koste gaat van de kwaliteit van het beheer.

3.7.4. Aanbevelingen en advies

Waar reservaten en ANLb-gebieden aan elkaar grenzen, is het van belang dat de jaarlijkse beheermonitoring gezamenlijk in het hele gebied wordt uitgevoerd, waarna collectief en

terreinbeheerder samen evalueren. In deze evaluatie kunnen wederzijds wensen en ideeën worden uitgewerkt om het beheer af te stemmen.

Collectieven en terreinbeheerders kunnen in gebieden waar de aansluiting tussen ANLb en reservaten beter kan, onderling contact zoeken en overleggen om gezamenlijk de beheermonitoring op te zetten om de aansluiting uit te werken. We adviseren dat de provincie dit waar nodig begeleidt en stimuleert.

3.8. Maatregelen voor andere weidevogels dan de grutto

De grutto staat als iconosoort centraal in het Actieplan boerenlandvogels. Andere weidevogels zoals slobbeend, tureluur, graspieper, veldleeuwrik en gele kwikstaart liften vaak mee op zijn succes. Dat geldt in mindere mate voor de kievit en de scholekster - deze soorten verdienen extra aandacht.

3.8.1. Prestatie

De prestatie die wordt gevraagd, is het realiseren van minimaal 500 ha beheer voor met name de kievit, een soort die in veel gevallen niet 'meelift' met het kuikenland voor de grutto.

3.8.2. Behaald resultaat

Kievit en scholekster profiteren van de pakketten voorweiden en extensief weiden. Een combinatie met vernatting is daarbij ideaal. Het oppervlak met dit type beheer in het leefgebied open akker is al hoger dan de doelstelling van 500 ha -inmiddels 771 ha.

In het leefgebied open akker werd in 2023 slechts 4,25 hectare beheerd als kievitstrook.

De doelstelling van minimaal 500 ha biotoop (extensief weiden en voorweiden) voor kievit is ruimschoots gehaald, maar in het leefgebied open akker is de inzet marginaal. Hier is grootschalige uitbreiding en het budget hiervoor dringend gewenst.

3.8.3. Succesfactoren en knelpunten

Uitbreiding van het aantal ha met de pakketten extensief weiden of voorweiden met nestbescherming loopt goed, maar blijft gewenst op percelen met een zwaardere vegetatie.

De prestatie uit het Actieplan is geleverd, maar deze was niet precies en (achteraf gezien) niet ambitieus genoeg verwoord. De kievitpopulatie gaat in Zuid-Holland namelijk sterk achteruit. Hiervoor zijn de volgende verklaringen.

- Het grote aantal kieviten op (mais)akkers. Op veel akkers is de kuikenoverleving slecht. Nestbescherming op maisakkers vergt veel inspanning, maar levert uiteindelijk vaak weinig resultaat op.²⁴
- Moderne beweidingssystemen waarbij beweiding pas na de eerste snee plaatsvindt, is uitgesproken ongunstig voor kievit en scholekster. Dit heeft tot gevolg dat de vogels al snel worden geconfronteerd met te zwaar gras en dan ook nog eens met maaiactiviteiten.

3.8.4. Aanbevelingen en advies

- Omdat de kievit niet automatisch 'meelift' met maatregelen voor de grutto, is het aan te bevelen dat de provincie ambitieuze 'prestaties' formuleert waar deze soort (met de scholekster als 'meelifter') baat bij heeft. Deze opgave speelt niet alleen in Zuid-Holland, maar geldt landelijk. Onderzoek is voor de kievit onderhand meer nodig dan voor de grutto.
 - De kievit als 2^e indicatorsoort naast de grutto kiezen is een goede manier om de eisen die deze soort aan zijn leefgebied stelt recht te doen.
- Een oplossing voor de slechte resultaten op akkers kan zijn: direct aangrenzend aan de akkers grasland beheren met geschikte pakketten (extensief weiden, plasdras met weiden, schraal kruidenrijk). Kuikenstroken (geen zwaar gewas, vochtig en kruidenrijk, bij voorkeur

24 Zie bijvoorbeeld Overleving van kievitskuikens op bouwland | Louis Bolk Instituut

- aan weerszijden van eventueel verbrede greppels) in de akkers kunnen ook efficiënt zijn.
- Vervangen van beweiden na de eerste snede door meer traditionele aanpak van beweiding (vee vroeg in het seizoen laten weiden, rondweiden) zal voor een betere reproductie zorgen. Dan is er veel meer geschikte vegetatie beschikbaar voor nesten en kuikens. De kans op verlies van eieren en predatie van kuikens bij maaien is groter dan bij beweiding. De effecten van verschillende beweidingssystemen (standweiden, rondweiden etc.) op Kieviten zijn onvoldoende onderzocht. Het stimuleren van beweidingssystemen die gunstiger zijn voor de Kievit dan die nu gangbaar zijn, vindt vrijwel niet plaats. Daarom adviseren we onderzoek om te achterhalen welke beweidingssystemen passen bij de Kievit, wat het effect daarvan is op de bedrijfsvoering en hoe voor de Kievit gunstige beweiding kan worden bevorderd. De resultaten van dit onderzoek kunnen collectieven en hun leden verder helpen.
 - Kieviten floreren ook op de biotoop kruidenrijk grasland dat voldoende schraal is, met eventueel open plekken door kwel of regenplassen. Ook het aantal ha met dit biotoop is gegroeid en kan verder groeien door gericht te verschralen op vochtige percelen.

3.9. Leefgebied open akker

3.9.1. Doelstelling

Door nieuwe impulsen voor akkervogels (met name patrijs en zangvogels) op de eilanden en in de bollenstreek is de neerwaartse ontwikkeling van de patrijzenstand gekeerd.

3.9.2. Behaald resultaat

Over de aantallen patrijzen en zangvogels op de akkers in de provincie zijn onvoldoende gegevens beschikbaar om te bepalen of de doelstelling is gehaald.

Het op akkervogels gerichte beheer is in de afgelopen 4 jaar van 158 naar 195 ha gegroeid (+ 29%). In verhouding tot de 90.000 ha leefgebied open akker in de provincie, is dit haast verwaarloosbaar (0,2%, vergelijk de 32% van weidevogelbeheer in het leefgebied open grasland). Effect op de vogelstand is dus niet te verwachten - al kan daar lokaal op gehoopt worden. Voor de details zie bijlage 8.

Akkerbouwers werden in deze periode ook via eco-regelingen in het GLB gestimuleerd om maatregelen op akkerranden te nemen. Die ha hebben we helaas niet in beeld. We kunnen ervan uitgaan dat de feitelijke uitbreiding van het aantal akkermaatregelen groter was dan de cijfers van het ANLb. Mogelijk neemt het GLB in belangrijke mate de functie van het ANLb over.

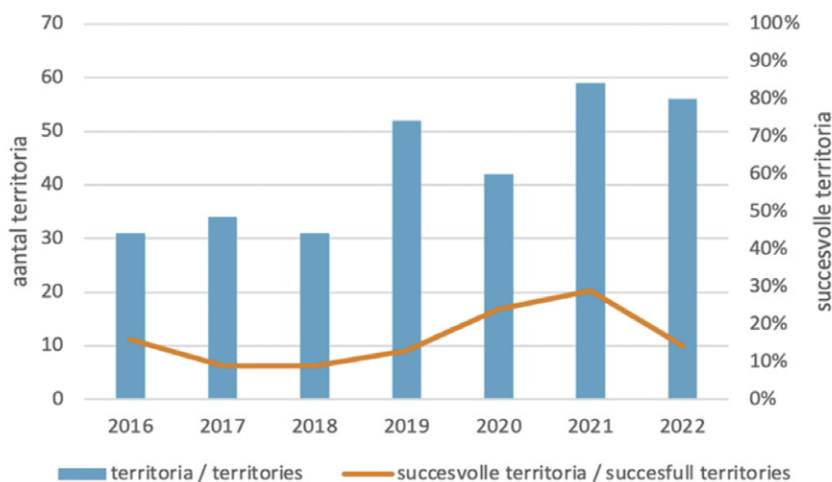
In 2018 werden vrijwel uitsluitend akkerrandpakketten afgesloten. In 2023 is het oppervlak aan akkerranden in het ANLb licht gedaald en kwamen er 21 ha vogelakker en 13 ha wintervoedselakker bij. Zijn de randen vooral gericht op het verbeteren van de waterkwaliteit (voorkomen van uitspoelen van ongewenste stoffen) en het vergroten van de aantallen insecten en zangvogels, de nieuwe pakketten zijn specifiek gericht op soorten als de patrijs, zangvogels en roofvogels.

3.9.3. Succesfactoren en knelpunten

De akkerranden blijven naar verwachting een belangrijk onderdeel van het natuurbeheer op de akkers. Een uitbreiding van deze randen buiten het ANLb om, via het GLB, levert ook een waardevolle bijdrage, waarvan het effect op de vogels echter nog niet wordt gemonitord.

Grootste knelpunt is dat budget en inzet van pakketten zeer gering zijn in verhouding tot de grootte van het leefgebied van de akkervogels. De doelstelling is in algemene termen gesteld en niet gekwantificeerd. In verhouding tot de 90.000 ha leefgebied open akker in de provincie, is het oppervlak beheer verwaarloosbaar klein. Een 'adequate' dekking van de groenblauwe dooradering en 'adequaate' agrarisch natuurbeheer zijn bij het huidige budget en deelname aan het ANLb buiten bereik.

Onderzoek in de regio rond Rhoon laat een zorgelijk beeld zien.²⁵ Hoewel het aantal kieviten dat er broedt toeneemt als gevolg van meer ruimte voor natuur op de akker, is in de meeste jaren slechts 10% of minder van de broedparen succesvol.

Aantal territoria en broedsucces van kieviten in de polders van Rhoon in de periode 2016-2022 (Bron: GKA)

Figuur 6 aantallen territoria en succespercentage van de kievit in het onderzoeksgebied in Rhoon.

De risico's van predatie op eieren waren in dit onderzoeksgebied niet groot en verlies door werkzaamheden kon met nestbescherming worden beperkt. De kuikenoverleving is echter zeer laag - tussen de 10 en 30%, onvoldoende voor de instandhouding van de populatie. Onduidelijk is op dit moment welke maatregelen voldoende effectief en praktisch realiseerbaar zijn om de kuikenoverleving van kieviten te verbeteren. Onderzoek en experimenten zijn dringend nodig.

Een terugkerend punt van discussie is het zaadmengsel dat wordt gebruikt voor de randen. Ecologen wijzen er geregeld terecht op dat inheemse kruiden meer nut hebben dan de gangbare mengsels met zaad dat niet uit de Nederlandse natuur komt. Het gebruik van zaad voor inheemse soorten is cruciaal, maar in de praktijk zijn zaadmengsels die in Nederland zijn geoogst echter beperkt leverbaar en in verhouding tot de hoogte van de vergoeding te kostbaar. Ook omdat veel randen jaarlijks opnieuw moeten worden ingezaaid, is het helaas zelden financieel haalbaar om inheems zaad in te zetten.

3.9.4. Aanbeveling en advies

De kans dat de pakketten Vogelakker en Wintervoedselakker op een groter aantal ha kunnen worden afgesloten lijkt zeker aanwezig. Collectieven kunnen gericht met deze pakketten 'de boer opgaan', maar succes zal voor een deel afhangen van factoren waarop weinig invloed is uit te oefenen, zoals de spelregels voor de GLB-gelden. Gericht benaderen van biologische bedrijven lijkt kansrijk. Zij kunnen dit type beheer makkelijker inpassen dan reguliere bedrijven. Dit type maatregelen verhoogt de biodiversiteit sterk. Bij een inzet van de juiste pakketten op 7% van een gebied van minimaal 500 ha mogen we verwachten dat de patrijs snel profiteert. De soort kan zich onder gunstige omstandigheden snel voortplanten.²⁶

²⁵ 'Akkerkieviten in het gedrang; de broedbiologie van Kieviten in een akkerbouwgebied' Limosa 97 12-27.

²⁶ Zie Factsheet Partridge, een leidraad voor herstel van Boerenlandvogels aed313c6-b5d3-447c-b1b8-324127bb68a5.pdf (vogelbescherming.nl).

Met nieuwe pakketten liggen er nieuwe kansen:

- Struweelhoekjes op overhoekjes vergroten de biodiversiteit sterk.
- Keverbanken (bijvoorbeeld aangrenzend bij een opslagplaatsen van voederbieten).
- Permanente bloemblokken (bijvoorbeeld onder de hoogspanningsmasten).
- Samenwerking met gemeenten en waterschappen om met de combinatie van akkerranden, bermen en oevers een groen/blauwe dooradering te realiseren.

De kievit op grasland verdient meer aandacht. Dat geldt nog sterker voor kieviten op akkers. Daarom adviseren we om allereerst meer onderzoek te doen naar de ontwikkeling van kievitpopulaties in akkergebieden.

Het is daarnaast dringend nodig uit te zoeken welke maatregelen effectief en praktisch realiseerbaar zijn om de kuikenoverleving van kieviten te verbeteren. Pilots met vochtige randen of hoeken met kort vochtig grasland en brede randen langs greppels die vol water staan, lijken kansrijk. Aansluitend goed bereikbaar grasland met bijvoorbeeld extensieve beweiding en/of greppelpasdras is kansrijk.

Oostvlietpolder (Arnold Meijer / Blue Robin)

4. Reservaten

4.1. Doelstelling

In het Actieplan staat dat in 2017 slechts enkele weidevogelreservaten in ons land op dat moment goed waren ingericht en goed werden beheerd. In de reservaten moet veel verbeteren aan inrichting (waterhuishouding, vegetatiestructuur) en beheer. Het Actieplan kiest voor de provincie Zuid-Holland als doelstelling: minimaal 4.000 ha optimaal (Open gebied van honderden ha met een geringe drooglegging) ingericht en beheerd weidevogelgrasland (op het juiste moment zijn er vegetaties die passen bij de vogels) in natuurgebieden, met daarnaast substantiële oppervlakten met botanisch gerichte beheertypen die voor weidevogels betekenis hebben.

4.2. Behaald resultaat

Aan de hand van de SNL-kwaliteitsrapportage geven we hieronder, op basis van de aantallen weidevogels, een beeld van het functioneren van reservaten voor weidevogels. Vervolgens beschrijven we hoeveel areaal aan weidevogelreservaat inmiddels optimaal is ingericht. Ook beschrijven we de belangrijke indicatoren van de kwaliteit het beheer: kruidenrijkdom/structuur vegetatie en predorenbeheer.

4.2.1. SNL-kwaliteitsbeoordelingen

De overheid hanteert voor de beoordeling van de kwaliteit van reservaten met een weidevogelgoalstelling, naast factoren als openheid en vocht, het aantal broedparen per 100 ha.²⁷ Gebieden met minder dan 35 broedparen kwalificeren niet voor vochtig weidevogelgrasland, 35-45 broedparen per 100 ha krijgen de beoordeling 'laag', 45-60 'midden' en meer dan 60 'hoog'. We hebben gegevens van de vogelstand op circa 3.000 ha. (bijlage 9). Over circa 1.000 ha hebben we geen informatie. Dit komt doordat van een deel van de gebieden helaas geen SNL-kwaliteitsrapportages voorhanden zijn.

De aanwezigheid van meer dan 100 broedparen per 100 ha is te verwachten wanneer de inrichting en het beheer langdurig optimaal functioneren. Om te onderzoeken of dit voor de reservaten in Zuid-Holland het geval is, splitsen we de categorie 'hoog' (meer dan 60 broedparen) op in twee subcategorieën: 60-100 broedparen en meer dan 100 broedparen per 100 ha. Meer dan 100 broedparen per 100 ha zien we op 815 ha (27%). Op basis hiervan kunnen we stellen dat de inrichting en het beheer van het merendeel van de reservaten nog onvoldoende resultaat opleveren. Mogelijk doordat de inrichting en het beheer nog niet of nog onvoldoende lang optimaal zijn.

Waardering	%	Ha
hoog >100	27 %	815
hoog 60-100	53 %	1.579
midden 45-60	11 %	338
laag 35-45	2 %	44
onvoldoende <35	7 %	203
	100 %	2.980

Waardering reservaten in het kader van de beoordeling N13.01 (jaren 2017-2021)

Het functioneren van reservaten duiden we hieronder verder door in te gaan op de stappen die zijn gezet in het optimaliseren van de inrichting, de kwaliteit van de aanwezige vegetatie en het predatorenbeheer.

²⁷ Het gaat om 'kwalificerende' soorten: gele kwikstaart, graspieper, grutto, kemphaan, krakeend, kuifeend, slobend, tureluur, veldleeuwerik, watersnip, wintertaling, wulp, zomertaling. Let op: belangrijke weidevogels als Kievit en scholekster zijn niet meegeteld.

4.2.2. Optimalisatie van de inrichting van reservaten

In 2023 werd 3.867 ha reservaat beheerd volgens natuurbeheertype N13.01 Vochtig Weidevogelgrasland. Het beheer wordt in deze gebieden gefinancierd via SNL-subsidie of is voor langere tijd afgekocht. Deze ha grenzen aan circa 350 ha vochtige schraallanden (nat schraalland: N10.01 en vochtig hooiland: N10.02) en circa 250 ha kruiden- en faunarijke graslanden (N12.02) waar weidevogels ook gebruik van maken.

Tussen 2019 en 2023 werd de inrichting van een flink aantal reservaten verbeterd met middelen vanuit het Actieplan Boerenlandvogels of de realisatieopgave van het NNN. Zo kregen verschillende gebieden een eigen, hoog, waterpeil. Ook werd de beheerbaarheid van reservaten verbeterd en werden maatregelen getroffen om predatie tegen te gaan. In totaal werd voor circa 2.000 ha weidevogelreservaat in het NNN op die manier de inrichting aangepakt - zie hiervoor bijlage 1.

De inrichting van circa 1.150 ha reservaat zal tussen 2024 en 2027 onder de uitvoeringsprogramma's veenweiden Krimpenerwaard (polders Kadijk-West, Kattendijksblok, Bilwijk, Middelblok en Veerstablok) en Gouwe-Wiericke (delen Bodegraven-Noord en Ruygeborg II die al in SNL-zitten) worden aangepakt. Ten dele zijn dit ook graslanden met een andere doelstelling dan weidevogels. Hiernaast wordt er in de periode 2024-2027 nog 220 ha optimaal ingericht areaal toegevoegd. Het betreft ha in Gouwe-Wiericke (Bodegraven-Noord en Ruygeborg II) en Krimpenerwaard (zelfrealisatoren, hier geen verhoging van het peil), de Zuidpolder van Delfgauw, de Wilck en de Binnenduintrand op Goeree-Overflakkee. Hiermee komt het aantal ha weidevogelgrasland uiteindelijk boven de 4.000 uit.

Een voor de weidevogels geschikte drooglegging (minder dan 30 cm) is een belangrijk onderdeel van de optimalisatie van de inrichting. Van de gebieden die in 2023 werd beheerd volgens natuurbeheertype N13.01 beschikte in 2023 zo'n 2.500 ha. (64%) over een hoog voorjaarspeil. In de weidevogelreservaten van Staatsbosbeheer is voor 86% sprake van een hoog voorjaarspeil. Alleen polder Biert en de Zuidpolder bij Delfgauw dienen nog van een voorjaarspeil te worden voorzien. Bij Het Zuid-Hollands Landschap en Natuurmonumenten ligt het percentage in 2023 nog lager (respectievelijk 50% en 60%). In de Krimpenerwaard (Zuid-Hollands Landschap) en rondom de Nieuwkoopse plassen (Natuurmonumenten) zullen nog inrichtingen plaatsvinden die leiden tot een hoger voorjaarspeil. Naar verwachting zal in 2027 zo'n 90-95% van de reservaten zijn voorzien van een hoog voorjaarspeil. In veel gebieden is de drooglegging gemiddeld zelfs kleiner dan 20 cm. Daarbij moet worden aangetekend dat de vogels belang hebben bij een hoge grondwaterstand - en die is niet direct af te leiden uit de drooglegging. In een droog voorjaar is het effect van volle greppels belangrijker dan de drooglegging. Ook met een hoog slootpeil kan de grondwaterstand zonder aanvoer van water van bovenaf snel zakken.

4.2.3. Optimalisatie kwaliteit vegetatie in reservaten

Een goede kwaliteit vochtig weidevogelgrasland kenmerkt zich door een mozaïek van beheersvormen van grasland (diversiteit in maaidata, beweiding, plasdras etc.), een rijke en bereikbare bodemfauna en insectenrijkdom ('kuikengrasland').²⁸ Er wordt in reservaten dus gestuurd op een kruidenrijke en structuurrijke vegetatie.

Wim Schippers hanteert typen grasland met een verschillende kruidenrijkdom. Hierbij stelt hij dat met name grootschalige aanwezigheid van type 2 'grassenmix plus' en type 3 'graskruidenmix' van belang is voor weidevogelgebieden. Een overvloed aan raaigras (type 0) en grassenmix (type 1) is ongunstig voor weidevogelreservaten, omdat de vegetatie van deze typen grasland snel te zwaar en slecht-doorwaadbaar wordt voor weidevogelkuikens. Grassenmix-plus (type 2) en graskruidenmix (type 3) zijn gedurende het hele broedseizoen geschikt voor kuikenland. Bloemrijk grasland (type 4) en schraalland (type 5) hebben vooral later in het broedseizoen waarde voor weidevogelkuikens (vanwege bodemvocht en insectenrijkdom), maar

²⁸ N13.01 Vochtig weidevogelgrasland - BIJ12

Grutto's in Zuid-Holland, invloed van vegetatie op predatie en kuikenoverleving, Camilla Dreef en Jan van der Winden (2023): In 2023 onderzochten Dreef en Van der Winden in reservaten in polder De Nesse, De Wilck, Westeinde en het ANLb in polder Vlist-westzijde of verschillen in kuikenoverleving zijn te relateren aan grashoogte en -samenstelling, predatiedruk en insectenaanbod. Het broedsucces was in de onderzochte gebieden niet hoger op plekken met veel kruiden in het grasland dan met weinig kruiden. Gruttogezinnen maken vooral gebruik van percelen met hoge grassen en in mindere mate van kruidenrijke percelen. Ook was er geen wezenlijk verschil in insectenaanbod tussen de gebieden. Gruttofamilies meden graslanden met verspreide pitrus niet. Belangrijk is dat er voldoende dekking is voor kuikens en dat die uit een gevarieerd aanbod kunnen kiezen waar ze willen foerageren. Vegetatiehoogte is van groot belang en is dus een factor waarop je kunt beheren. Terwijl in veel ANLb-kuikenland met een recente achtergrond van regulier grasland het probleem van een te zware vegetatie geregeld speelt, is in de betreffende reservaten in 2023 reservaten het omgekeerde het geval. Vegetaties zijn er geregeld te kort, waarbij ook inundatie in de winter en graasdruk van ganzen en smienten een rol spelen. Uiteraard is dit een momentopname op een beperkt terrein, maar het is een punt dat om aandacht vraagt.

zijn als broedbiotoop vaak minder in gebruik bij de grutto. Het biedt weinig dekking en de bodem bevat er bovendien vaak minder wormen, belangrijk voedsel voor met name oudervogels.²⁹

Naast kruidenrijkdom speelt ook de structuur van de vegetatie een rol. Uit onderzoek naar de kuikenoverleving van de grutto, dat in 2023 is uitgevoerd in opdracht van de provincie Zuid-Holland³⁰, is bekend dat vooral hogere vegetatie met voldoende variatie in grassen leidt tot een hogere kuikenoverleving, niet uitsluitend de factor kruidenrijkdom. Percelen met een ijle, lage vegetatie tot in mei bieden minder dekking aan gruttokuikens en zijn minder in gebruik bij met name grutto's. Het gaat om een evenwicht dat de uitersten van een te dichte vegetatie en een te korte vegetatie in het kuikenseizoen vermijdt.

29 GWim Schippers, *Ontwikkeling van Kruidenrijk grasland 2023*. p. 61

30 *Grutto's in Zuid-Holland, invloed van vegetatie op predatie en kuikenoverleving*, Camilla Dreef en Jan van der Winden (2023).

(Arnold Meijer / Blue Robin)

Aan de drie grootste terreinbeherende organisaties (Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en het Zuid-Hollands Landschap) is middels een vragenlijst in het voorjaar van 2025 gevraagd een beeld te geven van de staat van de vegetatie in hun reservaten voor wat betreft graslandtypering. Het is niet gebruikelijk dat terreinbeherende organisaties een jaarlijkse inventarisatie doen van de kruidenrijkdom van hun weidevogelgebieden. Het middels de vragenlijsten verkregen beeld is daarom een algemeen beeld van vegetatie zoals deze zich de afgelopen 1-2 jaar heeft ontwikkeld. Omdat graslanden slechts traag ontwikkelen, is dit beeld, dat is verkregen in 2025, voor dit onderzoek voldoende representatief voor het peiljaar van deze evaluatie (2023). De vragenlijst heeft geleid tot de volgende resultaten:

Raaigrasland (type 0) en grassenmix (type 1)

- Zuid-Hollands Landschap meldt dat dit voorkomt op circa 60 ha (8%) en op de overige 672 ha incidenteel aangetroffen wordt.
- Staatsbosbeheer ziet dit op 288 ha (28%).
- Natuurmonumenten meldt dit op 97 ha (18%).

Hierbij merken we op dat gebieden die pas korte tijd als reservaat worden beheerd, er enige jaren over doen om van regulier grasland te evolueren naar kuikenland. Veel van deze hectares liggen in 'jonge' reservaten.

Grassenmix plus (type 2):

- Zuid-Hollands Landschap: 133 ha (16%) en regelmatig op 539 ha (72%).
- Staatsbosbeheer meldt 274 ha (26%).
- Natuurmonumenten meldt 142 ha (27%).

Dominantie van ongewenste soorten zoals witbol (type 2d)

- Dit is bij Zuid-Hollands Landschap op 672 ha een regelmatig voorkomend probleem, een nauwkeurig getal is niet te noemen.
- Staatsbosbeheer meldt op 205 ha (20%) dominante aanwezigheid van ongewenste soorten.
- Natuurmonumenten geeft aan dit te kennen op 23 ha (4%).

Graskruidenmix (type 3) of bloemrijk grasland (type 4)

- Zuid-Hollands Landschap ziet dit op 133 ha (8%) en daarnaast komt het regelmatig voor op 539 ha, een nauwkeurig getal is niet beschikbaar - dit heeft te maken met reservaten die nog in ontwikkeling zijn.
- Staatsbosbeheer meldt dit voor 268 ha (26%).
- Natuurmonumenten geeft aan dit te kennen op 263 ha (50%).

Uit voorgaande blijkt dat ongeveer de helft van het oppervlakte aan grasland in reservaten valt onder type 2, 3 of 4. Als de hoogte van de vegetatie in deze graslanden zich in de loop van april-mei normaal ontwikkelt (en dekking kan bieden aan weidevogelkuikens), zijn deze graslanden gedurende het hele broedseizoen zeer waardevol. De andere helft van het oppervlakte aan grasland in weidevogelreservaten valt onder type 1 en 2d. Witboldominantie is vaak een tijdelijk probleem in de overgangsfase van regulier grasland naar een vegetatie type 2 of 3.

Om de geschiktheid van de vegetatie voor weidevogels te bepalen, is naast het type grasland ook de vegetatiehoogte van belang. Op basis van gegevens van de WUR over de groei van biomassa in de maand april 2023 (o.b.v. satellietbeelden) kan worden geconstateerd dat 70% van het grasland in reservaten een 'matige productie' kent (zie voor uitleg hoofdstuk 3: kwaliteit kuikenland ANLb). Als deze vegetatie zich normaal ontwikkelt, geven deze graslanden eind april dekking voor nesten en eind mei voor kuikens. Uit de door de TBO's ingevulde vragenlijsten blijkt echter dat in het voorjaar op grote schaal sprake is van vraat door herbivore vogels, al dan niet in combinatie met een zeer geringe drooglegging. Als de ontwikkeling van de vegetatie door bijvoorbeeld een hoge waterstand, recente inundaties, weinig groeikrachtige bodem of ganzenvraat traag is, dan is de vegetatie nog te kort als de grutto's op een nest zitten en vanaf eind april met kuikens rondlopen. Hierdoor is het de vraag in hoeverre gebieden vanaf eind april, het moment waarop de eerste gruttonesten uitkomen, voldoende dekking kunnen bieden.

Optimalisatie predatorenbeheer

Zeker als de inrichting en de vegetatie in reservaten suboptimaal zijn, zijn jonge weidevogels kwetsbaar. Het tegengaan van predatie krijgt daarom veel aandacht in reservaten: verruiging terugdringen en de openheid van het gebied bevorderen zijn standaard. Toch blijft predatie plaatselijk nog te hoog. De openheid van weidevogelpercelen wordt soms opgegeven, doordat er percelen met een andere natuurdoelstelling naast liggen, zoals een eendenkooi, moeras of bos. Beheer van de vos wordt in de reservaten waar dat speelt over het algemeen flink aangepakt in samenwerking met de jagers. Er wordt in reservaten ook met predatierasters gewerkt.

4.3. Succesfactoren en knelpunten Inrichting

Uit de interviews en enquêtes blijkt dat partijen de volgende succesfactoren ondervinden bij de optimalisatie van de inrichting:

- Uitbreiding van de reservaten.
- Vast hoog slootpeil (zonder peilwisselingen).
- Getemperd winterpeil.
- Verbeterplan met budget voor gebieden met achteruitgang.
- Ring met extensief gebruikt boerenland rondom reservaat.
- Gebiedsprocessen in gehele polder met, naast agrarisch inkomen, ook winst voor natuur en milieu als doel.

Daarnaast worden knelpunten genoemd die een optimale inrichting belemmeren:

- Gebrekkig onderhoud door ProRail en gemeente, waardoor openheid van gebieden niet wordt gerealiseerd.
- Reguliere pacht belemmert aanpassing van beheer en de waterhuishouding.
- Afbrokkelende oevers zorgen voor troebel water en verlies van grasland. Er is een mix aan factoren: wisselend peil, rivierkreeften, karpers, waterkwaliteit, ganzen.

4.4. Succesfactoren en knelpunten vegetatie

Uit de interviews en enquêtes blijkt dat de TBO's de volgende succesfactoren zien voor optimalisatie van de vegetatie:

- In alle reservaten is er sprake van een rustperiode van maart/april tot in minimaal juni. Geregeld wordt dit gecombineerd met extensieve beweiding. Bemesting is vrijwel altijd beperkt tot ruige mest. Ook het achterwege laten van bemesting is voor veel percelen beleid.
- Ruigten vaker maaien.
- Flexibel gaan beheren, niet meer werken op de kalender, maar op monitoring.
- Witbol terugdringen met vroeg maaien.
- Ganzenbeheer (afschot koppelvormers, nestbehandeling, wegvangen ruiconcentraties)
- Juiste hoeveelheid ruige mest.
- Goede verhouding tussen hooilandpercelen en percelen met begrazing door, bij voorkeur, rundvee (conform beheeradvies N13.01).
- Waterpeil temperen in winter (Lessons Learned Programmabureau Krimpenerwaard).
- Jaarlijks greppelen.
- Beheer predatoren.

TBO's noemen ook knelpunten in het beheer van hun weidevogelreservaten:

- In sommige reservaten is/was er een zeer hoge waterstand tijdens een te lange periode. Dit zorgt voor achteruitgang van de kwaliteit van de zode, waardoor de vegetatie zich in het voorjaar niet goed ontwikkelt of sprake is van pitrusdominantie.
- Grasetende vogels in het voorjaar houden het gras vaak zo kort, dat weidevogels er onvoldoende dekking vinden. Intensieve begrazing door ganzen of smienten in de winter en het voorjaar kan samengaan met weidevogels, mits het gras in april weer voldoende groeit. Blijft de grasgroei langdurig achter, waardoor er ook in de eerste helft van mei nauwelijks gras op het perceel staat, dan is dit voor met name de grutto en de tureluur een probleem. De aanwezigheid

van grote aantallen ganzen kan er bovendien voor zorgen dat de doorontwikkeling naar een 'hoger' type grasland wordt belemmerd. Bijvoorbeeld doordat ganzen nutriënten vanuit agrarisch gebied een gebied inslepen of doordat er onvoldoende vegetatiegroei is om nutriënten effectief aan de bodem te kunnen onttrekken via verschrallingsbeheer.

- Alle partijen merken verruiging op als knelpunt. Het bestrijden van verruiging krijgt veel aandacht, maar blijkt dikwijls een harde noot om te kraken.

Op basis van de door TBO's ingevulde vragenlijsten over vegetaties en beheer gaan wij hieronder in op een laatste mogelijk knelpunt in reservaten. Dit punt benoemen we apart, omdat er onder deskundigen en TBO's op dit moment geen consensus bestaat over de mate waarin dit daadwerkelijk een factor van belang is: de geringe bemesting in weidevogelreservaten.

De mestgift is een belangrijke knop waaraan tijdens het beheer gedraaid kan worden om de kruidenrijkdom te vergroten en het gewenste evenwicht te bereiken tussen een te zware vegetatie en een vegetatie die te weinig dekking biedt. Op regulier grasland wordt jaarlijks gemiddeld 170 kg stikstof per ha uit dierlijke mest gegeven. Een zeer beperkte mestgift of het uitblijven van bemesting zijn zinvol voor percelen in een overgangsfase vanuit regulier gebruik of om bijzondere botanische waarden te bereiken en in stand te houden. Overgangsbeheer kan volgens Schippers na 3 of uiterlijk 5 jaar worden beëindigd. Dan is de vegetatie geschikt voor weidevogels: in de terminologie van Wim Schippers: grassen mix-plus (type 2) of gras-kruiden mix (type 3).³¹ Voor de instandhouding van deze typen grasland, geeft Schippers een bemestingsadvies van respectievelijk 75 kg en 50 kg per hectare per jaar.³²

Hieronder geven we per TBO aan welke deel van hun gebieden jaarlijks of tweejaarlijks wordt bemest:

- Zuid-Hollands Landschap meldt dat op 672 ha (92%) minder dan 25% per 1 of 2 jaar bemest wordt. Op 60 ha (8%) wordt 25 à 50% bemest.
- Staatsbosbeheer laat op 114 ha (11%) minder dan 25% bemesten, van 791 ha (73%) krijgt 25 à 50% mest en van 173 ha (16%) krijgt 50 à 75% mest.
- Natuurmonumenten laat op minder dan 25% van hun areaal (764 ha) mest uitrijden, een deel krijgt nooit mest.

Aanvullend hierop geven we hieronder weer hoe groot de stikstofgift uit de toegediende bemesting is bij de verschillende TBO's:

- Zuid-Hollands Landschap meldt dat overal, 732 ha, minder dan 50 kg per ha wordt gegeven.
- Staatsbosbeheer laat op 875 ha (81%) minder dan 50 kg per ha uitrijden. Op 203 ha (19%) is dit tussen de 50 en 100 kg.
- Natuurmonumenten laat op 469 ha (61%) minder dan 50 kg per ha uitrijden. Op 295 ha (39%) is dit tussen de 50 en 100 kg.

In de reservaten van het Zuid-Hollands Landschap en Natuurmonumenten krijgt de overgrote meerderheid van de percelen geen jaarlijkse of zelfs tweejaarlijkse bemesting. Bij Staatsbosbeheer is het niveau van bemesting hoger.

In deze tussenevaluatie hebben we niet onderzocht of en zo ja, in welke mate, de frequentie en het niveau van bemesting in de verschillende delen van weidevogelreservaten passend is. Dit kan alleen op perceelsniveau worden beoordeeld. Op perceelsniveau zijn op dit moment echter geen gegevens bekend over de toegepaste bemesting, het type grasland, de mate van ganzenvraat, de pH, het bodemleven, de aanwezigheid van broedende weidevogels en -kuikens en de kuikenoverleving. Bij de beschrijving van de graslandtypen blijkt echter dat ongeveer

³¹ Wim Schippers, *Ontwikkeling van Kruidenrijk grasland 2023*.

³² Wim Schippers, *Ontwikkeling van Kruidenrijk grasland 2023*, p. 70

de helft van grasland in weidevogelreservaten op dit moment reeds als type 2,3 of 4 valt te typeren. Ideaal voor kuikenland in weidevogelreservaten. Vegetaties die qua kruidenrijkdom op dit moment geschikt zijn als kuikenland, kunnen bij een aanhoudend laag niveau van bemesting in de loop der jaren verslechteren door verzuring van de bodem, afname van bodemleven, oprukkende verruiging en/of een te geringe grasgroei. Het hoogtepunt van de grutto in Nederland lag niet in de periode dat bemesting heel beperkt mogelijk was, maar juist daarna toen er *meer* (kunst-) mest beschikbaar kwam, in de jaren vijftig en zestig.³³

Mogelijk dat zich hier een knelpunt voordoet dat nog onvoldoende aandacht krijgt. Het is de moeite waard te onderzoeken of het hervatten of opvoeren van de mate van bemesting in (delen van reservaten) een middel kan zijn om de typen grasland in stand te houden. Mogelijk kan dit ook helpen om de lengte/structuur van vegetaties te verbeteren waar dat nodig is.

4.5. Knelpunten van buitenaf

De aantallen broedende weidevogels zijn grotendeels een resultante van de inrichting en het beheer. Via de interviews en enquêtes gaven respondenten aan dat de volgende factoren waarop ze geen invloed hebben een rol spelen bij de achterblijvende aantallen broedende weidevogels in hun gebieden:

- 'Landbouwgif' wordt genoemd als oorzaak van een lage weidevogelstand.
- Er ontbreekt aanvullend ANLb-beheer rondom de reservaten.
- Verstoring vanuit de omgeving door recreanten, bomen, honden, katten etc.

4.6. Aanbevelingen en adviezen

We adviseren attent te zijn op de volgende risico's die zich in reservaten kunnen voordoen. Uiteraard zijn oplossingen altijd maatwerk op grond van voldoende informatie, zondermeer theoretische regels toepassen is niet zinvol.

- In bepaalde reservaten is nog altijd sprake van een hoge productie van biomassa. Dit punt krijgt veel aandacht, en zal naar verwachting de komende jaren beter worden, omdat er in reservaten weinig bemest wordt.
- Het ongeschikt worden van de vegetatie door dominante aanwezigheid van witbol of zachte dravik e.d., vaak als gevolg van de combinatie van geen mest, voedselrijke bodem en lange rustperiode. Hiervoor bestaat de volgende aanpak:
- Bij niet al te vruchtbare bodems is het mogelijk de (witbol-) dominantie te doorbreken door voor de zaadsetting (dus rond het moment dat de pollen van het gras beginnen te 'stuiven' in mei) te maaïen. In deze vegetatie zijn in de regel weinig kuikens aanwezig. Maar als die er wel zijn, is maaïen de beste optie als de kuikens naar een naastgelegen perceel kunnen uitwijken.
- Verruiging is tegen te gaan door tijdelijk intensiever te maaïen - gericht op de groeihaarden van de verruiging.
- Bij rijke bodems is beheer met voorweiden en extensief weiden, zo nodig in combinatie met nestbescherming, een alternatief om percelen geschikt te maken voor kuikens.
- Verruiging door ridderzuring of distels kan zich voordoen in een overgangsfase en vraagt snelle reactie in de bestrijding (maaïen, uitsteken) voordat dit zeer dominant wordt.
- Te korte en/of te schrale vegetaties vormen mogelijk een onvoldoende onderkend risico. De mestgift op de gezamenlijke reservaten is zo laag, dat vergroting van dit risico verwacht kan worden.
- Onderzoek per reservaat in hoeverre in het gebied, in alle fasen van het broedseizoen, de juiste omstandigheden voor weidevogels voorhanden zijn. Onderzoek de aanwezigheid van de verschillende typen grasland en ga na of en in hoeverre er in april voldoende geschikt broedbiotoop aanwezig is vanaf eind april voldoende geschikt kuikenland aanwezig is. Ga op basis hiervan na of en in hoeverre het aanpassen van het bemestingsniveau voor de instandhouding dan wel de ontwikkeling van een type grasland, gepast is.

33 A. Beintema e.a., *Ecologische Atlas van de Nederlandse weidevogels*, Haarlem 1995, p. 69.

- Is het gewenste type grasland (type 2 of 3) bereikt en is de opbrengst van droge stof op een niveau van 5 à 7 ton per ha, dan is een stikstofgift tussen de 50 en 75 kg nodig om te voorkomen dat de bodem verzuurt en verarmt. Doorontwikkelen naar bloemrijk grasland door het langdurig achterwege laten van een mestgift is niet gunstig voor weidevogels.
- Inundatie in het winterhalfjaar verslechtert de omstandigheden voor grutto's.
- Niet alleen het verhogen van waterstanden in het broedseizoen, maar soms ook het temperen ervan in het winterhalfjaar, kan nodig zijn om de beste condities voor de vogels te realiseren.
- Broedende ganzen: eieren prikken of smeren om groeiende aantallen te voorkomen; beheer om aantallen terug te dringen.
- Een drooglegging van minder dan 20 cm gedurende lange perioden is op de lange termijn alleen gunstig voor weidevogels als de vegetatie stevig genoeg is om het beheer uit te voeren. Een zeer geringe drooglegging kan verruiging tot gevolg hebben. Bijvoorbeeld omdat er op grote schaal pitrus tot ontwikkeling komt. Of omdat een afnemende beheerbaarheid ervoor zorgt dat er weinig geschikte momenten zijn om maaiwerkzaamheden te verrichten. Verruigde percelen zijn een uitvalsbasis voor grondpredatoren en worden daardoor vaak minder goed gebruikt door weidevogels.
- Predatiebeheer in gebieden waar vossen een probleem zijn, moet op polderniveau, in samenwerking met de collectieven en de jagers, worden gecoördineerd. Hierbij zijn de ruime inzet van cameravallen en een snelwerkend communicatienetwerk onontbeerlijk.
- Ruimere wettelijke mogelijkheden voor predatorenbeheer (vos, kraai, rat) zijn zeer welkom.

Hieronder het advies voor herstelbeheer van BIJ 12 voor vochtig weidevogelgrasland:³⁴

Aanpassen bemesting en tegengaan van verzuring

De voorgeschiedenis betreft een langdurige periode van verschaling, verruiging en verzuring, zoals in sommige graslandreservaten voorkomt. Door te sterke extensivering is er tijdens het broedseizoen een te ruige, soms vervilte, vegetatie met weinig bodemleven. Dan is herstelbeheer nodig in de vorm van een lichte intensivering met bemesting en bekalking. De bemesting vindt bij voorkeur plaats met vaste rundermest. Dit levert naast nutriënten veel organische stof, dat het bodemleven stimuleert, zonder de toxische werking van ammoniak en sulfiden in drijfmest. Als geen vaste rundermest voorhanden is, kan het beste paardenmest, groencompost of de vaste fractie van gescheiden drijfmest worden gebruikt.

Herstel van de zuurgraad (naar pH >4,8) kan door:

- Bekalken, bij voorkeur met een langzaam werkende kalkmeststof, toegediend in het najaar.
- Toepassen van vaste mest. Dit heeft ook een licht zuur verminderende werking.
- Voorkomen van langdurige stagnatie van regenwater (langer dan 3 weken. Dan sterven regenwormen af.) door begreppeling. Regenwormenland combineert niet met plasdras. In een goed weidevogelgebied zijn beide aanwezig.

Via een eenvoudig bodemvruchtbaarheidsonderzoek kan de bodemtoestand regelmatig worden gemonitord (bijvoorbeeld eens per 4 jaar). gemonitord (bijvoorbeeld eens per 4 jaar).

5. Inzet overheidsgronden voor weidevogels

De kansen voor robuuste ‘weidevogelclusters’ of ‘topmozaïeken’ worden actief vergroot door inzet van overheidsgronden (provincie, gemeente, waterschap).

De provincie bezit grond buiten het Natuurnetwerk Nederland (NNN). Een deel van deze gronden is van groot belang voor weidevogels. In maart 2018 hebben Provinciale Staten daarom ingestemd met het niet verkopen van 200 à 250 ha aan weidevogelgronden buiten het NNN en deze op duurzame wijze in te zetten voor weidevogels en andere icoonsoorten uit het soortenbeleid. Hiervoor is destijds € 10 mln. gereserveerd voor gedeerde inkomsten door het afzien van verkoop, gedeerde pachtinkomsten (door het uitgeven van gronden met gebruiksbeperkingen) en inrichting van deze gronden.

5.1. Doelstelling

Het Actieplan stelt dat de provincie Zuid-Holland 200 ha provinciale grond duurzaam gaat inzetten voor boerenlandvogels: met gereduceerde bemesting, kruidenrijk grasland en in het voorjaar voldoende nat biotoop door een hoog peil en/of plasdras.

Daarnaast is als doel gesteld dat gemeenten en waterschappen in toenemende mate gronden beschikbaar stellen voor het creëren van ‘vogelkernen’ en/of het beheer van hun gronden gericht op weide- en akkervogels

5.2. Behaald resultaat

De provincie is er inmiddels in geslaagd ruim 168 ha (84%) van het doel in te zetten voor weidevogels via verpachting onder voorwaarden of overdracht. Inrichting en beheer zijn hier afgestemd met (lokale) deskundigen. De controle ligt in de meeste gevallen ook bij lokale partijen³⁵.

De provincie kijkt ook naar mogelijkheden om land te verpachten zonder beperkingen en in ruil daarvoor vogelbeheer te laten realiseren op voor boerenlandvogels beter geschikte percelen.

Naast terreinbeheerders spelen ook collectieven in de meeste gevallen een rol in het beheer.

In veel van de gebieden waar de provincie grond heeft ingezet is ook gemeentelijk grond ingezet (Zuidpolder van Delfgauw, Boterhuispolder).

De provincie heeft een aantal gebieden laten onderzoeken op het vegetatietype en de weidevogels.

- In 2024 is monitoring gestart op 12 ha in de polder Bleskensgraaf, bij reservaat de Donkse Laagten. Op deze percelen was een complete weidevogelpopulatie aanwezig met grutto (8), kievit (21), tureluur (6), scholekster (4) graspieper (2), veldleeuwerik (3) en krakeend (5). Er werden 53 soorten planten waargenomen, waaronder soorten die kenmerkend zijn voor natuurlijke oevers.³⁶
- In 2023 startte monitoring op 12,5 ha in de Aderpolder bij Buitenkaag. De grasgroei was in een deel van de percelen zeer licht, vooral door ganzenvraat. Maaien was hier zeer laat in het seizoen. In een ander deel, de westkant, is de groei fors en zijn kruiden schaars. Maaien was hier vroeg. De verwachting is dat in deze hoek de vogels verdwijnen bij ongewijzigd beheer. Aanwezig waren territoria van grutto (2), kievit (12), scholekster (4), tureluur (7), en gele kwikstaart (1). Het broedsucces was gering.³⁷
- Percelen langs de Kerkweg in Reeuwijk werden gemonitord in 2023 en 2024. Beperkte

³⁵ Een overzicht van de inzet van grond door de provincie in Bijlage 10

³⁶ VanderHelm Milieubeheer bv (2024) PZGE2023 1168 Weidevogel- en vegetatiemonitoring Geerweg te Bleskensgraaf, 2024.

³⁷ DNatuur, rapport 231603 Weidevogels van de Aderpolder, 2023

bemesting en een rustperiode tot in juni en het realiseren van plasdrassen zijn onderdeel van het beheer. Door verspreide ligging van kleine percelen was het niet goed mogelijk territoria specifiek voor de provinciale percelen vast te stellen. Grutto, kievit, tureluur en veldleeuwerik waren aanwezig. De polder als geheel is vogelrijk, met tientallen territoria van grutto, kievit, tureluur en scholekster. Het beheer is redelijk maar voor verbetering vatbaar. Regelmatige monitoring van de hele polder is aanbevolen.³⁸

- Percelen van de provincie maken onderdeel uit van de Boterhuispolder waar, met steun van de gemeente, goed weidevogelbeheer wordt uitgevoerd. De aantallen stegen na de aanleg van een hoogwatergebied door de gemeente. De plasdrassen die gemeente en provincie mogelijk maakten, spelen hierbij een positieve rol.³⁹

5.3. Succesfactoren en knelpunten

Succesfactoren:

- Zeggenschap over de grond.
- We hoeven geen geld te verdienen.
- Samenwerking met gebiedspartijen/collectieven.

Knelpunten:

- Soms kleine stukken.
- Beheer kost veel tijd en dat is lastig voor ons vanaf kantoor.
- Duurzame borging is soms lastig.

5.4. Aanbevelingen en advies

De provincie is goed op weg de doelstelling te realiseren. Er is nog een laatste stap nodig om de 200 hectare te bereiken.

Aanbeveling is telkens te overleggen hoe de inzet van provinciale gronden optimaal kan aansluiten bij het beheer in de omgeving door TBO of collectief. Het is ideaal als er in de nabijheid meer kuikenland ligt en inrichting en beheer een goede aanvulling geven. Als dat er niet ligt, kan overleg met de burens en het plaatselijke collectief leiden tot een groter gebied met kuikenland. 'Ruilen' van beheer door de gebruiker naar een plek die meer geschikt is, kan effectief zijn.

Omdat het vaak om kleinere gebieden gaat, is de meest effectieve aanpak aan te sluiten bij aangrenzend kuikenland door er nog ontbrekende type beheer aan het mozaïek toe te voegen. Bijvoorbeeld enkele plasdrassen te realiseren, het slootpeil op te zetten, een schralere, kruidenrijke vegetatie te ontwikkelen of voorweiden en extensief weiden. In combinatie met kuikenland in de directe omgeving zal het positieve effect maximaal zijn. Overleg tussen provincie en het plaatselijke collectief hierover is zinvol.

Monitoring van vegetaties is heel nuttig. Monitoring van vogels is vooral zinvol als dit gebeurt als onderdeel van een gebiedsdekkende telling - de context is cruciaal.

Te overwegen: liggen er mogelijkheden voor de inzet van collectieven voor de verpachting en het beheer? Dat een collectief huiverig is grond in eigendom te nemen, is begrijpelijk. Wellicht kan een aparte stichting, waarin het collectief samen met andere maatschappelijke partijen, waaronder natuurorganisaties, bestuurlijk deel van is, van nut zijn?

³⁸ DNatuur, rapport 231403 Weidevogels rond de Kerkweg Reeuwijk-dorp 2023.

DNatuur, memo monitoring weidevogels in provinciale percelen langs de Kerkweg Reeuwijk 2024.

³⁹ DNatuur, rapport 241202 Weidevogels van Boterhuispolder Noord 2024.

Kievit (Arnold Meijer)

6. Monitoring

Vanuit betrokkenheid bij het wel en wee van de akker- en weidevogels houdt de kwaliteit van de monitoring velen bezig. Zonder heldere gegevens over het resultaat van beleid (van de provincie) en beheer (door TBO's en collectieven) is er geen houvast voor verstandige keuzes. 'Lerend Beheren' - het direct opmerken van problemen en snel en adequaat reageren, het voortdurend streven naar verbetering in het veld en in de organisatie zelf - heeft een basis nodig in de feiten. Die basis is het monitoren - zien en vastleggen wat er gebeurt.

6.1. Doelstelling

De doelstelling van het Actieplan luidt: "de beheer- en beleidsmonitoring zijn verbeterd: er is een goed beeld van aantallen en trends (akker- en weidevogels), van de reproductie (m.n. grutto) en van de effectiviteit van beheer(maatregelen), het laatste mede op basis van gericht onderzoek".

We onderscheiden drie vormen van monitoring:

- **Beleidsmonitoring** wordt in opdracht van de provincie uitgevoerd door externe bureaus. Het primaire doel hiervan is het vaststellen van de trends van de vogelpopulaties. De rapporten hierover leveren ook inzicht in de verspreiding van de broedparen over de verschillende vormen van beheer (zie onder). De meest gehanteerde methoden zijn de 'turf'-methode (tellen) en de van het Broedvogel Monitoring Project (BMP) van Sovon, vier of vijf ronden, meestal vanaf de weg.
- **Monitoring van de reservaten** vindt in de regel om de drie jaar plaats en wordt gebruikt om aan de provincie te rapporteren welke resultaten het weidevogelbeheer heeft.
- **Beheermonitoring** ANLb bestaat uit het in kaart brengen van feiten die het mogelijk maken het beheer te evalueren en te verbeteren. Een veel gebruikte vorm is het uitvoeren van twee vogeltellingen, eind april en eind mei, om een 'foto' te maken van de situatie in het broedseizoen en het kuikenseizoen, vaak uitgebreid met een ronde in juni op percelen met een rustperiode. De tellers doorkruisen de weilanden om te voorkomen dat er veel vogels worden gemist. Op basis van een vergelijking tussen beide telling wordt een schatting gemaakt van het broedsucces van de grutto, soms ook van andere soorten. Dit wordt Bruto Territoriaal Succes genoemd (BTS). Allerlei zinvolle aanvullingen zijn mogelijk: meer ronden, noteren van vegetatietypen, monitoring van vossen met camera's etc.

6.2. Behaald resultaat

6.2.1. Beleidsmonitoring provincie

De provincie houdt aantallen en trends bij door verschillende vormen van monitoring.

Weidevogelmeetnet

Met het weidevogelmeetnet worden sinds 1990 van een aantal vaste gebieden verspreid over de provincie de aantallen weidevogels bijgehouden. Dit meetnet dient er vooral voor om zicht te houden op de provinciale trend van de weidevogelpopulaties.

Beleidsmonitoring

Om het effect van het vernieuwde ANLb stelsel te monitoren, is in 2015 gestart met vlakdekkende tellingen van weidevogels in drie gebieden: de Krimpenerwaard, Haaglanden en Midden-Delfland. De beleidsmonitoring wordt uitgevoerd volgens een gestandaardiseerde aanpak. Hierbij wordt o.a. bijvoorbeeld het grasland niet betreden, wat betekent dat er vogels worden gemist die vanaf de weg niet in beeld komen, zodat de aantallen niet overal met de werkelijkheid corresponderen. De resultaten worden gebruikt om trends te bepalen en worden geregeld, maar dat mag vaker, direct gedeeld met collectieven, zodat die de informatie kunnen gebruiken voor het aansturen van het beheer.

Incidentele tellingen

Incidenteel worden ook andere gebieden gebiedsdekkend gemonitord; de inzet is om het gehele oppervlak (excl. de gebieden die vallen onder de beleidsmonitoring en het weidevogelmeetnet) minimaal 1 keer in de 6 jaar geteld te hebben. In 2023 en 2024 gold dit voor

de Alblasserwaard en in 2024 voor een groot deel van de omgeving Nieuwkoop (ten noorden van het plassengebied). Verder worden geregeld BMP-tellingen gehouden in grote gebieden. Verder worden geregeld losse BMP-tellingen in opdracht van de provincie uitgevoerd. Zo wordt in 2025 het gebied tussen Alphen aan den Rijn de Kagerplassen (ten noorden van de N11) geteld.

6.2.2. *Reservaatmonitoring*

Beheerders van weidevogelgebieden in het NNN die een SNL-subsidie voor monitoring aanvragen, zijn verplicht reservaten elke drie jaar te (laten) monitoren op broedvogels. Vaak wordt deze monitoring uitgevoerd door een externe partij, via de zogenaamde BMP-telling. Dat is dezelfde methode als de methode die wordt gebruikt bij de provinciale beleidsmonitoring. Doel is primair te onderbouwen of en in welke klasse het reservaat aan de weidevogeldoestelling beantwoordt. Deze klasse wordt bepaald aan de hand van het aantal territoria per 100 hectare. Bij de beoordeling wordt gebruik gemaakt van een soortenlijst. Deze lijst is oud en dringend toe aan revisie: de kievit, de soort die sterk afneemt en (nieuwe) beschermingsmaatregelen dringend nodig heeft, wordt niet meegeteld, terwijl de krakeend, die overal (tot in stadsparken aan toe) zonder enige specifieke beschermmaatregel sterk toeneemt, wel meetelt.

Van een flink aantal reservaten is, afgaande op de NDFF-data, niet bekend of er driejaarlijks BMP-tellingen worden uitgevoerd. Mogelijk worden gegevens niet in NDFF-gedeeld.

In Midden-Delfland worden, naast de driejaarlijkse BMP-tellingen, jaarlijks BTS-tellingen uitgevoerd in de reservaten. Dit gebeurt in samenwerking met het collectief in Midden-Delfland. Hoewel het zinvol is om jaarlijks een totaalbeeld te maken van het wel en wee van de vogels in een hele polder, binnen en buiten het reservaat, zijn integrale gebiedstellingen in samenwerking met het collectief nog niet overal ingevoerd.

6.2.3. *Beheermonitoring ANLb*

De beheermonitoring richt zich op het verzamelen van gegevens die nodig zijn om het beheer te verbeteren.

Boterhuispolder (Arnold Meijer)

Het gaat hierbij om de vestiging van de vogels in april, het gedrag van de vogels in de kuikenfase eind mei in relatie tot het beheer, de belangrijkste kenmerken van de vegetaties en het voorkomen van predatie.

Beheermonitoring in de vorm van jaarlijkse tellingen, minimaal 2 of 3 ronden BTS-methode, is een belangrijke basis voor het bereiken van een duurzaam proces waarin het beheer onder wisselende omstandigheden van seizoen tot seizoen wordt geoptimaliseerd.

Het jaarlijks doorlopen van de tellingen - evaluatie - is naar ons oordeel een voorwaarde voor het op topniveau functioneren van een collectief voor agrarisch natuurbeheer.

Methoden

Om de mate waarin de vogelambitie is bereikt te bepalen, geldt het gezegde 'meten is weten'.

Dat meten kan op verschillende manieren en dat gebeurt in Zuid-Holland dan ook.

Binnen de beleidsmonitoring wordt algemeen gekozen voor de Broedvogelmonitoring (BMP) zoals beschreven door SOVON BMP-methode: in 4 à 5 telronden wordt (in de regel vanaf de openbare weg) het gedrag van vogels bepaald. De gegevens uit alle ronden samen worden achteraf geclusterd tot territoria, het aantal vastgestelde broedparen.

Binnen de beheermonitoring kan dezelfde aanpak gebruikt worden, maar maakt men sinds jaren meer gebruik van tellingen volgens de methode die gericht is op het vaststellen van BTS-tellingen van de grutto, al kunnen alle vogelsoorten worden meegenomen in de telling. Deze tellingen geven een 'foto' van de verspreiding en het gedrag van de vogels over een gebied op een moment midden in het broedseizoen (eind april) en kort voor het einde van het kuikenseizoen van de grutto (eind mei/begin juni). De informatie van de grutto wordt gebruikt om het BTS te bepalen, met andere woorden: welk percentage van de grutto's die in april (wilden gaan) broedden in het onderzochte gebied liepen er met kuikens? De keuze voor deze methode is deels praktisch (slechts 2 ronden nodig) deels inhoudelijk: door te focussen op veranderingen in locatie en gedrag levert deze methode meer informatie op voor het interpreteren van de effecten van beheer dan een kaart met territoriumstippen. Ideaal is als bij de beheermonitoring ook de voornaamste kenmerken van de vegetatie per perceel worden genoteerd. Periodiek de aanpak met 2 ronden aanpassen naar 4 of 5 ronden verdiept het inzicht - en verhoogt het budget.

Daarnaast beschikken collectieven over nestregistratie en notities van waarnemingen door vooral vrijwilligers. Hieruit komt informatie over het broedsucces en van verliesoorzaken. Tot slot is ook informatie over predatie (nestverlies) en predatoren (camera's) van belang om te achterhalen in hoeverre predatie een probleem is.

In Het Natuurbeheerplan Zuid-Holland 2024 staan de vereisten aan de monitoring van het agrarisch natuurbeheer omschreven: '.. (we) vragen van de collectieven dat ze de beheermonitoring uitvoeren conform het SCAN-protocol .. Resultaten van de beheermonitoring blijven onderdeel van de jaarlijkse voortgangsgesprekken. Wel dient het volledige werkgebied (minimaal de percelen onder ANLb) minimaal 1 keer per 6 jaar te worden geïnventariseerd, inclusief een telling om broedsucces in beeld te brengen (een BTS-telling).'

Monitoring door BTS-tellingen vond in 2018, voor de start van het Actieplan, in beperkte mate plaats. Het aantal getelde gebieden groeide. Dat is terug te zien in de tabel hieronder.

% plots gemonitord	%
2019	27 %
2020	38 %
2021	37 %
2022	31 %
2023	39 %

Tabel 9 percentage telplots in ANLb dat werd geteld

Sinds 2019 wordt jaarlijks ruim 1/3 van de BTS-telgebieden (afgrenzende leefgebieden van gruttopopulaties zoals die zijn ingevoerd in de Boerenlandvogelmonitor) geteld. De verschillen tussen de regio's zijn groot. Voor de inspanningen per regio zie bijlage 7. Hier zien we dat in een aantal regio's de beheermonitoring gering is – in lijn met de geringe ambitie van het scan-protocol.

Organisatie

De methodiek van de beheermonitoring verschilt tussen de gebieden. Een enkel collectief besteedt de tellingen uit aan een bureau dat pas na het seizoen een BMP-verslag indient. In de Alblasserwaard wordt de beheermonitoring volledig met eigen mensen uitgevoerd. De 3 collectieven De Groene Klaver, De Hollandse Venen en Rijn & Gouwe Wiericke huren extern tellers in. In de Krimperwaard en Midden-Delfland werken veldmedewerkers samen met (weide-) vogelwerkgroepen en professionals.

In een deel van de gevallen wordt niet de gehele polder gemonitord, maar uitsluitend de percelen met een ANLb-pakket – soms dan ook weer naastgelegen percelen. Het meetellen van witte gebieden (gebieden zonder beheerafspraken) is echter zeer verhelderend – vooral gruttogezinnen verplaatsen zich over flinke afstanden.

Integratie van de tellingen met reservaten is niet overal gerealiseerd – terwijl dat voor een goed begrip van de factoren die het succes van de voortplanting bepalen zodat erop gestuurd kan worden, zeer zinvol zou zijn.

Beheermonitoring van de akkervogels staat in veel gebieden in Zuid-Holland nog in de kinderschoenen. Groei naar een systematische monitoring en evaluatie van het beheer moeten hoog op de agenda staan. Een onderzoek zoals in Rhoon naar de kievit (zie paragraaf over Leefgebied Open Akker), is een eyeopener. Meer beheermonitoring zal enorm helpen de boerenlandvogels in dit leefgebied te steunen.

6.3. Succesfactoren en knelpunten

6.3.1. Beleidsmonitoring Provincie

Succesfactoren

- De tellingen worden professioneel en op grotere schaal onafhankelijk van de beherende partijen professioneel uitgevoerd en gerapporteerd.
- Analyses in de rapporten zijn verhelderend.

Knelpunten

- In de rapportages zien we een berekening van de dichtheden voor het ANLb als geheel, zoals in vrijwel alle publicaties in de afgelopen decennia. Inzicht in het percentage grutto's dat broedt op kuikenland ontbreekt, terwijl dat de sleutel is voor het behoud van de grutto.
- Doordat percelen niet worden betreden, kan er sprake zijn van lagere tellingen dan de werkelijke aantallen.
- De monitoring vindt separaat plaats van de monitoring in reservaten en de beheermonitoring in het ANLb. Hierdoor worden boeren geconfronteerd met soms wel erg veel tellers in een seizoen. Samenwerking kan efficiëntie verbeteren en kosten in de hand houden.

6.3.2. Reservaatmonitoring

Succesfactoren

- De monitoring zoals die wordt gevraagd voor de SNL-kwaliteitsbeoordeling, wordt in grote lijnen goed uitgevoerd. Deze informatie is van grote waarde. De BMP-telling sluit goed aan op de wijze waarop er over de reservaten naar de overheid gerapporteerd moet worden, op basis van het aantal broedvogels per 100 ha.
- Voor het beheer is een jaarlijkse monitoring in minimaal 2 ronden, met BTS-analyse van gehele polders (ook niet reservaat) onontbeerlijk.
- In sommige reservaten worden ook al jaarlijks BTS-tellingen uitgevoerd (Midden-Delfland i.s.m. met collectief).

Knelpunten

- Een aantal kleinere reservaten lijkt niet geteld te worden.
- Voor bijsturen van het beheer zijn territoriumstippen minder zinvol dan rondestippen
- Jaren zonder tellingen leveren risico's op voor het beheer.
- De norm voor de evaluatie van reservaten, xx territoria per 100 ha eens in de 6 jaar, levert geen basis voor beheer en een proces van lerend beheren.
- Zelden is er sprake van een jaarlijkse monitoring die informatie geeft over broedsucces (BTS), vegetatie, predatie e.d. met evaluatie en aanpassing van het beheer.
 - Zonder zicht op de reproductie (BTS) en op verschuivingen binnen het beheergebied, kan een gebied jarenlang ongemerkt functioneren als een 'sink', een afvoerputje.
- Hoewel dat voor alle partijen, en dan vooral voor de vogels, gunstig is om jaarlijks een totaalbeeld te maken van het wel en wee van de vogels in een hele polder, binnen en buiten het reservaat, zijn integrale gebiedstellingen in samenwerking met het collectief niet overal ingevoerd.

6.3.3. Beheermonitoring ANLb

Succesfactoren

- De frequentie van de monitoring in Midden-Delfland, Alblasserwaard en Krimpenerwaard is nu hoger ingezet dan de lage eis van het SCAN-protocol. De gegevens worden direct gedeeld met de boeren, veldmedewerkers en vrijwilligers.
- Samenwerking met reservaatbeheerders en gebiedsdekkende tellingen, inclusief witte gebieden, loopt in Midden-Delfland goed.

Knelpunten

- De ambitie voor beheermonitoring in het SCAN-protocol dat in het natuurbeheerplan gevolgd wordt is onvoldoende. Monitoring van alleen ANLb-percelen een keer in de zes jaar levert geen basis voor een vruchtbaar proces van lerend beheren.
- Omdat de collectieven worden geacht hun werk uit te voeren met ca. 20% van de vergoedingen, zit er een groot knelpunt op de financiering. Het is veel collectieven niet mogelijk een optimale jaarlijkse beheermonitoring te financieren. Een structurele oplossing in het ANLb moet worden gevonden. Tot die tijd kan de provincie wellicht inspringen?
- Een tweede probleem is het vinden van voldoende deskundigen voor de monitoring. Opleiding hiervoor ontbreekt en zou via de Groene Motor kunnen worden ingesteld.
- Witte gebieden worden vaak niet meegeteld, waardoor er geen helder beeld kan worden gegeven van de ontwikkeling van de populaties.
- monitoring en registratie van vegetaties wordt nog weinig uitgevoerd, met name van belang voor kruidenrijkgrasland.

6.4. Aanbevelingen en advies

6.4.1. Beleidsmonitoring Provincie

- Interessant is ook om de dichtheden te zien voor het ANLb-kuikenland – zie hiervoor onze analyse van het doelbereik. (Zie hoofdstuk 12 Doelbereik.)

- Er is aandacht nodig voor het fenomeen dat er bij monitoring vanaf de weg sprake kan zijn van lagere tellingen dan de werkelijke aantallen.
- We adviseren om na te gaan of een integratie van de beleidsmonitoring met de monitoring van de reservaten en de beheermonitoring gunstig zal zijn, zoals we verwachten. De verschillende organisaties kunnen van elkaar leren, elkaar scherp houden en er is wat te winnen in efficiëntie en kosten.

6.4.2. Reservaatmonitoring

- Gezamenlijke monitoring van reservaten en aansluitend polderland is essentieel voor adequaat beheer in beide gebieden.
- Verschillende beheerders geven aan behoefte te hebben aan intensievere monitoring, gericht op het beheer, en willen hiermee aan de slag. Dit overal uitvoeren is een stap in de goede richting.
- Jaarlijks de vinger aan de pols houden hoe het met de broedvogels gaat, is een stevige basis voor het beheer. Dat gebeurt op dit moment onvoldoende om het beheer tijdig bij te stellen.
- Een combinatie van een telling eind april, wanneer er veel nesten zijn, en eind mei/begin juni, wanneer de kuikens rondlopen, geeft een bruikbaar beeld voor het beheer. Als de eigen medewerkers die tellingen kunnen doen, is daar veel mee gewonnen op het vlak van kennis en inzicht. De winst van goede monitoring (middels BTS) en daardoor correct beheer weegt echter ruim op tegen de verstoring van een territorium gedurende 2 maal luttele minuten per broedseizoen. Zo ook met het argument dat predatoren meer kans krijgen doordat er een teller in het veld is. De baten zijn duidelijk groot, de lasten voor de vogels miniem.
- Monitoring van vegetaties is relevant voor verbetering van het beheer.

6.4.3. Beheermonitoring ANLb

De beheermonitoring op provinciaal niveau schiet op veel plaatsen tekort. Het is van belang de beheermonitoring zo in de organisatie in te bedden dat die functioneert als aangever voor last minute beheer en vooral als motor van het lerend beheren-proces – niet alleen in het ANLb, maar ook in het beheer van reservaten.

- Een deel van de tellingen blijkt niet goed bruikbaar om een beeld te geven van het BTS. Bijvoorbeeld doordat er niet gebiedsdekkend is geteld, reservaten of witte gebieden niet werden geteld, of de gekozen perioden niet passen. Wel blijven die tellingen waardevol voor last minute beheer en voor het bijstellen van het langjarig beheer, maar het inzicht wordt helaas beperkt. Daarom bevelen we aan om jaarlijks gebiedsdekkend te monitoren en een hiervan uitgebreide analyse te delen in een openbaar jaarverslag.
- Voor een goede monitoring, evaluatie en aanpassing van het beheer is professionalisering van de collectieven nodig. Daarom bevelen we aan om cursussen te geven in monitoren en in de verslaglegging hiervan.
- Uit de gesprekken en de enquêtes komt naar voren dat de indeling in BTS-telgebieden niet overal goed aansluit bij de ANLb-gebieden en niet altijd praktisch is. We adviseren daarom, waar dit in de ervaring van de lokale deskundigen zinvol is, deze begrenzingen te herzien.
- Een tweede knelpunt is het vinden van voldoende deskundigen voor de monitoring. Opleiding hiervoor ontbreekt en zou via de Groene Motor kunnen worden ingesteld. Inhuur van professionals zal veelal nodig zijn.
- Veel collectieven hebben moeite een optimale jaarlijkse beheermonitoring te financieren. Een structurele oplossing in het ANLb moet worden gevonden, tot die tijd kan de provincie wellicht bijspringen?
- Monitoring van vegetaties op kuikenland is relevant voor verbetering van het beheer.

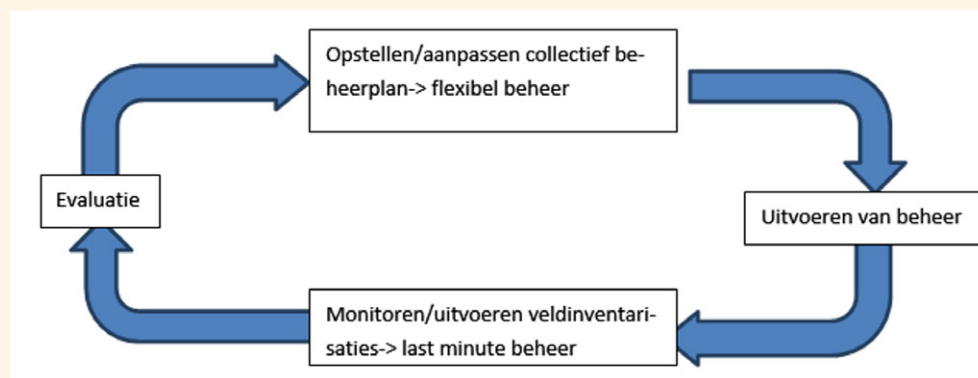
Een integratie van beleidsmonitoring, reservaatmonitoring en beheermonitoring kan mogelijkheden bieden de algehele kwaliteit van de monitoring te verhogen – en financiële middelen efficiënt in te zetten. Hechtere samenwerking kan ruimte bieden aan beide partijen om van elkaar te leren en zo de kwaliteit van de tellingen te verbeteren.

Belang en functie van Beheermonitoring

De beheermonitoring schiet veelal tekort in Zuid-Holland. Helaas kan goed beheer van boerenlandvogels in het agrarisch gebied niet vanuit een boekje worden gevoerd. Ten eerste omdat er veel factoren zijn die de populaties van de vogels beïnvloeden en die factoren in ruimte en tijd sterk verschillen en veranderen. Inzicht in wat er moet gebeuren, ieder jaar opnieuw, kan alleen verkregen worden door systematisch gegevens uit het veld met betrekking tot de vogels, de graslandsituatie en het beheer te verzamelen, te ordenen en te interpreteren. Dit kan ook een belangrijk deel van de pakketcontrole door de collectieven vervangen. Ten tweede is het niet te verwachten dat de leden van de collectieven allemaal voldoende kennis, vaardigheden en motivatie hebben om hun inzet aan te passen aan wat nodig is. Die kennis en motivatie moeten worden opgebouwd met degelijke informatie van partijen die worden vertrouwd.

De functie van de beheermonitoring is ruimer dan het leveren van een al dan niet wetenschappelijk verantwoord grafiekje. Beheermonitoring zet direct in het seizoen aan tot het bijstellen van beheer ('last minute '), bijvoorbeeld met begeleiding door een 'polderregisseur'. Beheermonitoring motiveert deelnemers door hen te stimuleren mee te kijken, mee te denken en zelf te ontdekken hoe ze beheer kunnen verbeteren.

Het is daarom van belang de beheermonitoring zo in de organisatie in te bedden dat het functioneert als aangever voor last minute beheer en vooral als motor van het lerend-beheren-proces - niet alleen in het ANLb, maar ook in het beheer van reservaten. Schematisch verloopt het proces van lerend beheren als volgt:

Professionalisering van de collectieven moet waar nodig versterkt worden om de jaarlijkse stappen van monitoren, evalueren en aanpassen in het seizoen (last-minute) en tussen de jaren door te voeren en jaarlijks te rapporteren.

De weidevogelmonitoring in de provincie Zuid-Holland gebeurt op allerlei wijzen die vaak historisch zo zijn gegroeid. Dat betreft methoden van veldwerk, maar ook verwerking en rapportage van verkregen gegevens. Op gebiedsniveau en beheerniveau is dat niet erg, het gaat erom dat men in een streek de weidevogelstand kan behouden of verbeteren. Bij het op provinciaal niveau interpreteren van de data die met verschillende methoden zijn verkregen is lastig: nestgegevens, BTS-gegevens en bmp-territoria verschillen en ook verschillen in de intensiteit van het onderzoek geeft ruis.

Daarnaast zijn beheermonitoring en beleidsmonitoring vaak overlappend. In agrarisch land gebeurt het regelmatig dat onderzoekers op bijna dezelfde wijze in dezelfde week de weidevogels komen onderzoeken. Het ligt voor de hand dat met enig overleg en vertrouwen gegevens kunnen worden uitgewisseld en kunnen worden gebruikt voor zowel beheer- als beleidsdoelen. Op dit moment is dit niet het geval: rapportage van beheermonitoring is meestal maanden na het broedseizoen en de collectieven en TBO's beschikken vaak niet over ruwe data en veldwaarnemingen tijdens het broedseizoen. Hierdoor kunnen er geen last minute beheeraanpassingen plaatsvinden. Ook is de methode van de beleidsmonitoring (BMP vanaf openbare weg) nu vaak te globaal om van echt nut te zijn voor aanpassingen in het beheer:

- BMP: kaarten met territoriastippen geven weinig inzicht in de ontwikkeling van weidevogelpopulatie en interactie met weer en beheer. Kaarten met rondestippen en zgn. 'heat-maps' die dichtheden laten zien, geven meer inzicht doordat zo veranderingen tijdens het seizoen in beeld komen.
- Het naast elkaar leggen van de rondekaarten geeft inzicht in de verplaatsingen van de vogels en brengt zo knelpunten en kansen in zicht.
- Er zijn in de BMP-methode in de praktijk grote (persoonsgebonden) verschillen tussen inspanning, tijdstippen van de dag, en het al dan niet maken van insteken. Daardoor zijn de gegevens slecht vergelijkbaar. De eis dat er meerdere waarnemingen van territoriaal gedrag nodig zijn, leidt tot onderschatting van het aantal grutto's en vermoedelijk ook andere soorten. Bij directe vergelijking van een telling met en zonder insteken constateerden we in grote polders een 'ondertelling' van ca. 50% bij het niet maken van insteken. Dat maakt het maken van aantalsschattingen op basis van BMP onzeker.
- Het binnen 24 uur delen van kaarten met de waarnemingen (inclusief commentaar en vragen) met alle betrokkenen op polderniveau (veldmedewerkers, boeren, vrijwilligers, jagers) zal de kwaliteit van de beslissingen over beheer verbeteren.
- Maximale transparantie over het falen en de successen van het beheer is de basis voor het vinden van verbeteringen en van goed vertrouwen tussen alle betrokken partijen.
- Deel na het seizoen de evaluatie met suggesties voor beter beheer en de felicitaties voor succes met alle betrokken mensen.

De website **Boerenlandvogelmonitor** van landschappen.nl wordt als prettig ervaren voor het noteren van waarnemingen, maar mist voor enkele gebruikers het offline-gemak van de landelijke tool AVI-map. Opgemerkt wordt dat een directe uitwisseling tussen beide systemen voordeel kan bieden. Het direct in beeld hebben van de beheerpakketten is dan weer een groot voordeel van de Boerenlandvogelmonitor. Een deel van de tellingen blijkt niet goed bruikbaar om een beeld te geven van het broedsucces (BTS). Bijvoorbeeld doordat er niet gebiedsdekkend is geteld, reservaten of witte gebieden werden niet geteld, of de gekozen perioden niet passen. Toch blijven ook die tellingen waardevol voor last-minute beheer en voor het bijstellen van het langjarig beheer, maar het inzicht wordt helaas beperkt.

Uit de gesprekken en de enquêtes komt naar voren dat de indeling in BTS-telgebieden niet overal goed aansluit bij de ANLb-gebieden en niet altijd praktisch is. We adviseren daarom waar dit in de ervaring van de lokale deskundigen zinvol is deze begrenzingen te herzien.

Veldleuwerik (Arnold Meijer)

7. Predatorenbeheer

In het Actieplan Boerenlandvogels werd geconstateerd dat de predatiedruk op boerenlandvogels in de afgelopen decennia was gestegen. We moeten constateren dat beheer van de vos in veel van de gebieden vrijwel een voorwaarde voor succesvol weidevogelbeheer is geworden.

Toegenomen predatie speelt een moeilijk te kwantificeren rol in de achteruitgang van de weidevogels. Wie zich de jaren 70 herinnert, weet echter dat er toen nauwelijks buizerds, haviken, slechtvalken, kleine mantelmeeuwen, vossen en marters in de Zuid-Hollandse weiden waren. Nu de populaties weidevogels flink zijn uitgedund, zijn deze flink kwetsbaarder geworden voor genoemde predatoren. Deze predatoren zijn tegelijkertijd algemeen geworden. Daarom moeten de omstandigheden die inrichting en beheer voor de vogels scheppen van hogere kwaliteit zijn dan destijds om de populaties op peil te houden. Waar kuikens een gemaaid (en afgeruimd) perceel vroeger gemakkelijk konden oversteken, lukt dat nu vaak niet. Was de vos vroeger in de meeste gebieden onbekend, nu patrouilleren vossen in tal van gebieden 's nachts door de weilanden. Zoals we in vorige hoofdstukken al konden lezen, leiden de soms dramatisch zichtbare effecten van predatie tot een verlies van motivatie om kuikenland te realiseren bij boeren.

7.1. Doelstelling

Om het fenomeen predatie beter in kaart te brengen en waar nodig te verminderen, is in het Actieplan afgesproken dat er gezamenlijke predatiebeheerplannen worden opgesteld en uitgevoerd:

Voor elk van de werkgebieden van de agrarische collectieven wordt eerste helft 2019 een predatieplan opgesteld waarin wordt beschreven waar een predatieprobleem zich voordoet, welke predatoren problemen veroorzaken en welke maatregelen er zullen worden genomen. De predatieplannen worden opgesteld in samenspraak met alle relevante gebiedspartijen. Vervolgens zal vanaf medio 2019 worden gestart met de uitvoering van de plannen om de predatie te verminderen.

Uiteraard speelt de predatieproblematiek ook in reservaten. Samenwerking van collectief en terreinbeheerder om excessieve predatie te voorkomen is daarom nodig.

7.2. Behaald resultaat

Om te bepalen of het beoogd resultaat daadwerkelijk behaald is, gaan we in deze paragraaf in op de voortgang rondom het opstellen en uitvoeren van de predatiebeheerplannen en op de daadwerkelijk gerealiseerde beheersing van predatie.

7.2.1. Opstellen en uitvoeren van predatiebeheerplannen

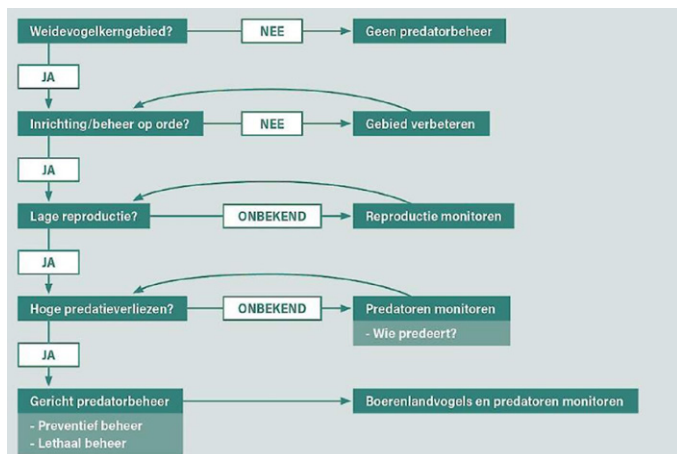
De collectieven hebben allemaal in de jaren 2018/2023 een predatiebeheerplan opgesteld of laten opstellen door een extern bureau.

De opzet van de stukken is over de gehele lijn vrij uniform (er was een sjabloon). De volgende punten komen in alle plannen terug:

- Een beslisboom, zoals hieronder:
- Habitat voor predatoren minder aantrekkelijk maken (bomen rooien, struiken en knotbomen snoeien, hakhout terugzetten).
- Inzet van knotploegen in samenwerking met het collectief kan uitgebreid worden?
- Verstoring en predatie door honden en katten tegengaan met informatie en verboden.
- Bejaging van de vos ondersteunen met middelen (camera's, kijkers, kunstburchten) en organisatie.
- Predatorenrasters.

7.2.2. Uitvoering predatiebeheerplannen

De meeste collectieven en terreinbeheerders zijn actief met het verwijderen of geregeld onderhouden van houtopstanden. De collectieven gaven € 78.800 subsidie hiervoor uit, de TBO's € 369.000. Veel storende bomen, struiken en bosjes staan echter buiten het boerenland

Figuur 7 Beslisboom in de predatiebeheerplannen

en het is vaak niet gelukt om hieraan iets te doen. Gemeenten werken vaker niet dan wel mee in dit dossier. Collectieven wijzen hun leden erop dat ruige vegetaties en rommelbulten risico's van predatie verhogen.

In veel gebieden is gecommuniceerd dat katten niet in de polder thuishoren. Een collectief meldt het wegvangen van tientallen verwilderde katten.

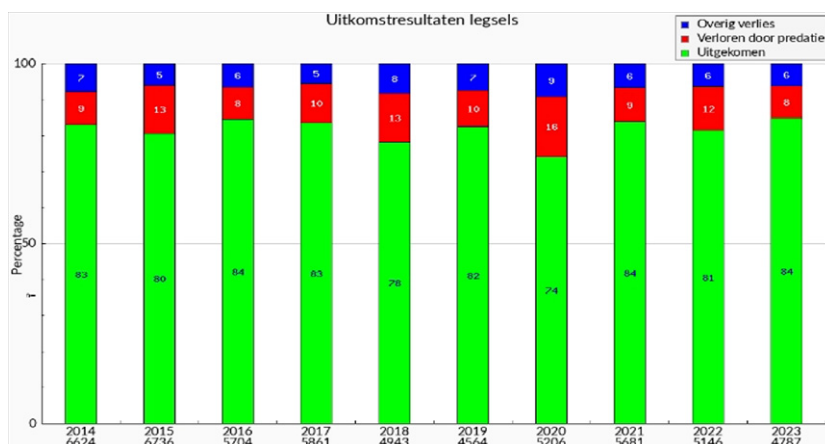
Collectieven zetten in samenwerking met de wildbeheereenheden (wbe's) camera's in om vossen te monitoren. De collectieven gaven voor predatiemonitoring € 65.800 uit.

Dammen worden met subsidie afgesloten voor vossen (die helaas ook goed zwemmen). Veel collectieven en terreinbeheerders hebben vossenrasters opgezet. De collectieven gaven € 123.000 subsidie uit aan dammen, de TBO's € 47.900. De ervaringen verschillen van positief tot dermate negatief dat het raster werd opgegeven.

7.2.3. Daadwerkelijke beheersing van predatie

Om te zien in hoeverre de predatiebeheerplannen daadwerkelijk effectief waren, kijken we naar de ontwikkeling van de predatie door de jaren heen.

We beschikken hiervoor helaas alleen over gegevens over predatie van nesten (eieren) die vrijwilligers in gebieden met ANLb registreren. Zij registreren de nesten op de website van Boerenlandvogels Nederland en noteren of naar hun oordeel eieren verdwenen door predatie. Dit werpt wat licht op dit lastig waar te nemen fenomeen. We geven een aantal grafieken.

Figuur 8: Registratie van de uitgekomen nesten (ANLb) in Zuid-Holland in de periode 2014-2024.

In de jaren 2014-2023 werd tussen de 74% en 84% van de nesten genoteerd als 'uitgekomen'.

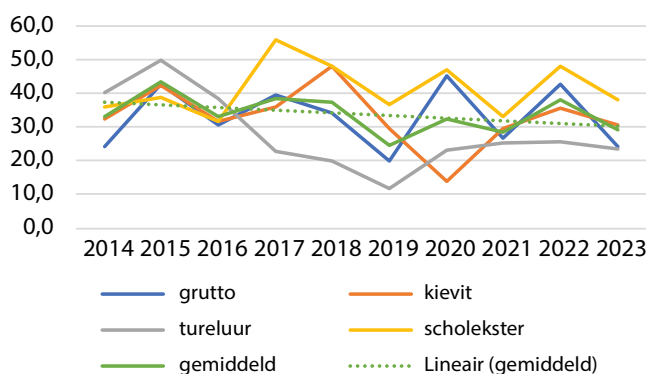
Sommige collectieven plaatsen vraagtekens bij dit hoge percentage. De vrees bestaat dat een deel van de nesten die als 'uit' zijn genoteerd, is gepredeerd. Het onderscheid is soms lastig te maken. Een cursus hierin kan nut hebben. Overigens is het denkbaar dat ook het omgekeerde voorkomt – uitgekomen nesten die per abuis als gepredeerd worden genoteerd.

De genoteerde predatiepercentages (10-15%) in Zuid-Holland zijn laag. Ter vergelijking: in Zuidwest Friesland piekt de predatie op gevonden nesten rond 50%.

Het beeld van het nestsucces wordt vertekend wanneer alleen informatie beschikbaar is over het aantal gevonden nesten, terwijl een deel van de nesten natuurlijk juist niet gevonden werd doordat die al gepredeerd waren.

Deze vertekening is te corrigeren met de methode van Mayfield, die gebaseerd is op de dagelijkse overlevingskans van een nest. Zo krijgen we een meer realistische inschatting van de kans op predatie. Uit de Mayfield-analyse blijkt dat het predatierisico voor nesten van de grutto varieert tussen de 20% en 45%. Bij die van de kievit varieert dit tussen 30% en 48%. Bij de scholekster tussen de 33% en 56% en bij de tureluur van 12% tot 50%. Het probleem van predatie in de nestfase is in sommige jaren fors. Bij hoge predatie in de nestfase is een voldoende reproductie al niet meer te halen.

Predatie risico op basis van dagelijkse overlevingskans

Figuur 9: Mayfield analyse op basis van dagelijkse overlevingskans van beschermde nesten in Zuid-Holland.

Opmerkelijke zaken in de ontwikkeling van de predatie van nesten van weidevogels in Zuid-Holland:

- De trend van het predatierisico daalt in een periode van 10 jaar van 37% naar 30%.
 - Mogelijk is dat het effect van de maatregelen uit de predatieplannen, zoals het meer open maken van het landschap.
- Er zijn forse verschillen tussen de jaren.
 - 2020 en 2022 waren slechte jaren voor de muizen, de predatie op nesten piekt voor scholekster, grutto en tureluur.
- Het zorgenkindje onder de vier steltlopers, de scholekster, heeft sinds 2016 het meest te lijden van nestpredatie.
 - Recent kiezen veel scholeksters platte daken, waar grondpredatoren niet makkelijk komen, als broedlocatie.
- We zien ook dat de tureluur, de vogel die gestaag toeneemt in de weiden, de laagste nestpredatie kent.

De variatie tussen de jaren valt op. We zien jaren, met een hoog predatierisico tussen de 45% en 56%, terwijl andere jaren beter verlopen. Populaties blijven ook nooit constant. Het is zaak dat er over een langere reeks van jaren geen achteruitgang optreedt.

Veel vogels maken overigens na het verlies van de eieren opnieuw een nest, waardoor het beeld van de reproductie per broedpaar gunstiger zal uitpakken dan deze cijfers suggereren. Ook zullen gemarkeerde nesten een hoger risico lopen dan niet gemarkeerde nesten. Dit maakt het lastig om te beoordelen welke rol legselpredatie speelt in de populatie-ontwikkeling.

Predatie op kuikens speelt ook een grote rol. Helaas hebben we hiervan geen cijfers. Duidelijk is dat het predatierisico tegenwoordig hoger ligt dan enkele decennia geleden, toen tal van predatoren die nu algemeen zijn, vrijwel afwezig waren (vos, steenmarter, buizerd, bruine kiekendief, kleine mantelmeeuw, ooievaar etc.).

7.3. Succesfactoren en knelpunten

7.3.1. Opstellen van predatiebeheerplannen

De volgende succesfactoren hebben een rol gespeeld bij het opstellen en uitvoeren van gezamenlijke predatiebeheerplannen door de collectieven: de verplichting een plan op te stellen, beschikbaarheid van een format en mogelijkheid externe ondersteuning in te zetten.

7.3.2. Uitvoering van de predatiebeheerplannen

Beschikbaarheid van financiële middelen maakte het mogelijk een start te maken met het verwijderen of beheren van houtopslag, het plaatsen van vossenrasters en monitoring met camera's. Samenwerking met WBE en terreinbeheerders krijgt vorm. Het probleem van predatie op nesten lijkt kleiner geworden in deze periode.

Daarnaast signaleren we in Zuid-Holland de volgende succesfactoren en knelpunten om predatie onder controle te houden.

Succesfactoren

- Organisatie van een tijdig predatorenbeheer (kort voor het broedseizoen) op de vos kan een belangrijk positief effect hebben. De groepen die gezamenlijk camera's beheren en hier direct over communiceren, behalen vaak goede resultaten. De collectieven kunnen hierin samen met de Wildbeheereenheden het initiatief nemen.
- Maai-instructie (Groene Klaver) Zie ook Animatie maaibeleid Coöperatie De Groene Klaver – YouTube
- Predatierasters kunnen effectief zijn, zo blijkt uit de ervaring, ook in andere provincies (collectief Noord-Holland Zuid, Stichting de Hoge Weide), maar vergen veel tijd, handigheid en inzet. Rasters die in brede sloten worden gezet, blijken het meest effectief en het minst onderhoudsgevoelig. Het risico dat een raster dat met veel geld en energie is neergezet niet werkt, is aanzienlijk.

Knelpunten

- Het restrictieve jachtbeleid van de overheid (m.n. korte opening van de jacht op vos) beperkt in de beleving van veel boeren en jagers de mogelijkheden om boerenlandvogels effectief tegen excessieve predatie te beschermen. Dit leidt tot frustraties. Het zit veel mensen erg hoog, wat ten koste gaat van de motivatie van boeren en vrijwilligers om zich in te zetten.
- Er is zorg of politiek en bestuur voldoende kennis hebben over het belang van jachtbeheer voor het behalen van natuurdoelstellingen.
- Het risico op predatie is (tegenwoordig) vooral groot op het moment dat er wordt gemaaid. De kuikens verliezen dan in één keer dekking en het maaien trekt predatoren aan. Voorheen, toen er meer gespreid kleinere oppervlakten werden gemaaid en er minder predatoren waren, konden kuikens makkelijker een goed heenkomen vinden dan tegenwoordig. Vliegende predatoren zijn nu vaak massaal aanwezig bij maaien. Dit betekent dat pakketten met een voldoende lange rustperiode of extensief weiden op een

voldoende groot, aaneengesloten oppervlak, effectieve maatregelen zijn om predatie op kuikens te beperken.

- Vossen kunnen zich in hoge dichtheden vestigen in gebieden met een gevarieerd voedselaanbod en kunnen in enkele jaren grondbroeders wegvagen in hun jachtgebied. Predatorenbeheer is bij aanwezigheid van vos al snel een randvoorwaarde voor weidevogelbeheer.
- Predatierasters die niet in de sloot staan, functioneren matig, doordat er makkelijk verlies aan spanning optreedt door vegetatie die tegen de draad aangroeit en doordat vossen eronderdoor kunnen graven.
- Het plaatsen van predatorenrasters vergt specialistische kennis die vaak niet aanwezig is – men is soms bezig ‘het wiel opnieuw uit te vinden’.
- Een geregeld terugkerende opmerking is dat ook verruiging (kruiden- en faunarijck grasland) nabij weidevogelland leidt tot hoge predatie.

7.4. Aanbevelingen

- Een protocol voor het uniform werken met wildcamera's en verwerken van gegevens kan helpen bij het vergelijken en bundelen van de resultaten van collectieven. Belangrijk is bijvoorbeeld om de camera's al ruim voor het jachtseizoen op de vos in te zetten.
- In iedere polder of groep polders een coördinator voor de vos die de monitoring met camera's aanstuurt, de resultaten analyseert en deelt met alle betrokkenen, zodat in de korte periode na februari een maximaal effect wordt bereikt met predatorenbeheer.
- Als op basis van beheermonitoring en het doorlopen stroomschema voor de beslissing gekozen wordt voor jacht, dan moet de provincie ervoor zorgen dat daar voldoende mogelijkheden voor zijn.
- De opzet van een regionale/interprovinciale groep om kennis en ervaring uit te wisselen over de toepassing van predatieraster lijkt zinvol.
- Stimuleren van een brede biodiversiteit met veel alternatieve prooien voor predatoren.
- Monitoring van predatoren (als onderdeel van de beheermonitoring) in het ANLb-gebied en in de reservaten kan veel inzicht bieden.

Reservaat (Arian van Duijvenboden / D Natuur)

8. Vrijwilligers

Vrijwilligers zijn van onschatbare waarde voor het natuurbeheer. Vooral in het weidevogelbeheer zijn zij onmisbaar bij een effectieve bescherming van nesten en kuikens en niet zelden ook bij de monitoring. Vrijwilligers spelen zowel in reservaten als op boerenland een rol. Ze onderhouden contact met 'hun' boeren en reservaatbeheerders en adviseren hen over het beheer.

8.1. Doelstelling

In het Actieplan Boerenlandvogels werd de ambitie vastgelegd om het aantal weidevogelvrijwilligers door actieve werving toe te laten nemen evenals hun capaciteiten op het gebied van monitoring en 'beheerbegeleiding'. Door nieuwe technieken is de effectiviteit verhoogd. Dit alles met actieve ondersteuning van De Groene Motor (DGM).

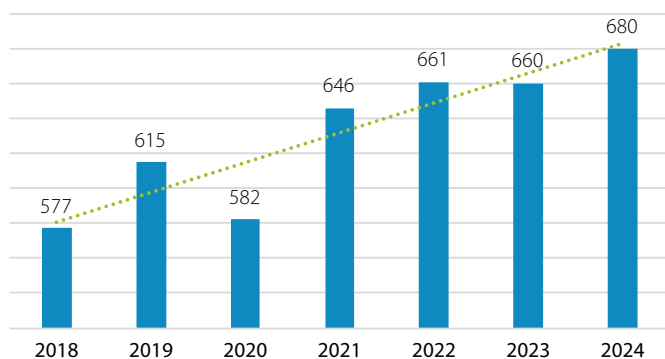
8.2. Behaald resultaat

De behaalde resultaten beschrijven we hieronder aan de hand van de ontwikkeling van het aantal vrijwilligers, het aantal kennismomenten, de capaciteiten ten aanzien van monitoring/beheerbegeleiding en de motivatie van vrijwilligers.

8.2.1. Aantallen vrijwilligers

Het aantal vrijwilligers bij de collectieven in Zuid-Holland is volgens gegevens in de Boerenlandvogelmonitor – en door De Groene Motor (DGM, die de vrijwilligersgroepen ondersteunt, gecorrigeerd voor dubbelingen – gestegen van 577 in 2018 naar 680 in 2024. Het werkelijk aantal vrijwilligers zal daarvan niet veel afwijken, maar niet elke groep houdt de administratie van vrijwilligers goed bij. Soms zijn gestopte vrijwilligers bij groepen niet als gestopt benoemd en in andere gevallen zijn nieuwe vrijwilligers nog niet opgenomen in overzichten van vrijwilligers in de Boerenlandvogelmonitor. Maar de trend zal dezelfde zijn als in onderstaande grafiek.

Aantal weidevogelvrijwilligers in Zuid-Holland 2018-2024

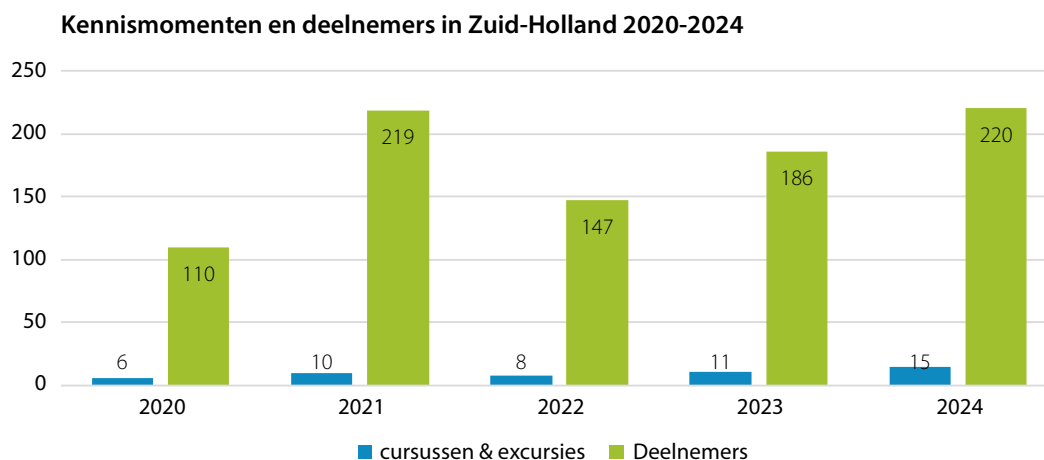

Figuur 10 Aantal boerenlandvogelvrijwilligers in Zuid-Holland 2018-2023 met correctie voor dubbelingen

8.2.2. Ondersteuning, cursussen en deskundigheidsbevordering

Er is geen gezamenlijk ondersteuningsplan opgesteld met de collectieven zoals in het Actieplan staat. Een scholingsplan is ook niet opgesteld. Er is wel samenwerking tussen DGM/vrijwilligersgroepen en collectieven rond cursussen.

De ondersteuningsbehoefte verschilt per vrijwilligersgroep. Indien nodig organiseert een groep een basiscursus of andere cursus zoals een QBM-cursus, al dan niet in samenwerking met het collectief. De Groene Motor heeft in de periode 2020-2024 35 kennismomenten met in totaal bijna 700 deelnemers georganiseerd of daaraan bijgedragen.

Figuur 11 Aantal kennismomenten en deelnemers van De Groene Motor 2020-2024

Als resultante van al deze kennismomenten is via enquêtes bij de 15 vrijwilligersgroepen getoetst of deze momenten hebben geresulteerd in het gewenste kennisniveau. Hieronder geven we een beeld van het resultaat van deze enquêtes.

- 7 groepen geven aan dat de kennis van registratie van nesten en uitkomstresultaat en voor het uitvoeren van BTS-tellingen goed is. 5 groepen geven aan dat zulke kennis voor verbetering vatbaar is.
- 2 groepen geven aan dat er (bijna) geen registratie van legsels en uitkomstresultaat meer plaatsvindt vanwege de hoge predatiedruk en/of het uitvoeren van BTS-tellingen (in 2023 was van circa 30% van de nesten geen uitkomstresultaat bekend).
- 7 groepen geven aan dat het delen van (nieuwe) kennis (voortdurend) aandacht behoeft en krijgt en dat men dat zelf weet te organiseren. 2 groepen noemen De Groene Motor, dan wel het agrarisch collectief, als organisator van gewenste kennisdagen.
- 7 groepen vinden de kennisuitwisseling tussen de groepen op dit moment te weinig frequent en stellen vaker contact, met name tussen groepscoördinatoren, op prijs. 3 groepen geven aan hieraan geen behoefte te hebben.

8.2.3. Beheermonitoring

Legselregistratie gebeurt minder vaak dan in het verleden, omdat er vaker nesten liggen op percelen met een rustperiode en daar niet meer wordt gezocht.

Tegelijkertijd is het doen van waarnemingen (via QBM-methodiek) wel toegenomen in de afgelopen jaren. Het op deze manier volgen van weidevogels is waardevol om het beheer bij te stellen, maar ook belangrijk voor de motivatie van vrijwilligers. Het uitvoeren van BTS-tellingen wordt vooral georganiseerd door collectieven in samenwerking met enkele deskundige vrijwilligers en/of professionals. Tijdige validatie van de BTS-tellingen en daarover

communiceren met de vrijwilligersgroepen, collectieven en tellers is een aandachtspunt voor de Groene Motor. Ook communiceren dat als de telling niet gevalideerd wordt, die telling waardevol blijft voor het evalueren van het beheer en zeker niet 'mislukt' is.

Monitoring van boerenlandnatuur beperkt zich momenteel vooral tot weidevogels/akkervogels/bollenvogels. Met de vrijwilligersgroepen rond akkervogels is meer contact gewenst om aan de behoeften aan ondersteuning en kennis tegemoet te komen. Het is verder een aandachtspunt voor de nabije toekomst om de monitoring breder op te pakken. Er is meer natuur aanwezig en waard om te behouden in boerenland dan alleen vogels. Hiervoor is het nodig om andere lokale mensen bij die monitoring te betrekken met kennis op gebied van soortgroepen, zoals zoogdieren, libellen en dag- en nachtvlinders.

8.2.4. Organisatie en motivatie

Sinds eind jaren 70 zijn in Zuid-Holland vrijwilligersgroepen betrokken bij het weidevogelbeheer. Anno 2024 zijn er 15 vrijwilligersgroepen actief en dan vooral met weidevogels. Er heeft een ontwikkeling plaatsgevonden dat nesten minder opgezocht (hoeven te) worden en dat vrijwilligers meer tijd steken in waarnemen en monitoren.

- 3 groepen zijn (ook) actief met akkervogels, dan wel 'bollenvogels'.
- 10 groepen zien zich als een zelfstandige groep.
- 3 groepen zien zich als onderdeel van het collectief/de agrarische natuurvereniging. Een aantal vrijwilligers heeft tegenwoordig (ook) een rol bij het agrarisch collectief, vaak als teller, soms ook als veldmedewerker.
- 9 groepen geven aan dat er jaarlijks evenveel vrijwilligers stoppen als dat er nieuwe vrijwilligers bij komen.
- 2 groepen hebben een substantiële toename van vrijwilligers, onder andere in de Bollenstreek.
- 7 groepen geven aan dat de motivatie van de vrijwilligers goed is.
- 5 groepen geven aan dat de motivatie/deelname onder druk staat door de afnemende noodzaak om nesten te zoeken en te beschermen, door predatie en/of door de oplopende leeftijd van de vrijwilligers.

In de tabel hieronder staan de resultaten samengevat van de vragen in de enquête over motivatie en samenwerking met collectieven en TBO's.

	Motivatie van vrijwilligers	Samenwerking met collectief	Samenwerking met TBO
Is goed	7	8	5
Staat onder druk	5		
Is voor verbetering vatbaar		5	5
Is niet van toepassing			3
Anders	1: goed en onder druk	0	

Tabel 10 Motivatie voor weidevogelbescherming en ervaringen rond samenwerking bij vrijwilligers (grijs = niet genoemd)

Overige rollen vrijwilligers

Het Actieplan benoemt ook de rol van vrijwilligers als ambassadeur voor weidevogels. Maar het is de vraag of vrijwilligers zich dit voldoende bewust zijn en in praktijk brengen. Wat vrijwilligers doen, zal zeker op verjaardagen wel aan de orde komen. Uit de gesprekken blijkt dat vrijwilligersgroepen wel op braderieën en streekmarkten staan. Soms zijn vrijwilligers actief met een les verzorgen op een (basis)school. Maar er zal niet vaak sprake zijn van het bewust een ambassadeursrol vervullen.

Samenwerking

- Acht groepen vinden de samenwerking met het agrarisch collectief goed. 4 groepen zien uit naar verbetering van de samenwerking, onder andere door meer overleg en betere communicatie met elkaar, heldere afspraken en meer waardering voor de inzet van de vrijwilligers. Publiciteit en communicatie over het weidevogelbeheer naar de lokale samenleving wordt in veel gebieden door het collectief gedaan en minder door de vrijwilligersgroepen.
- Vijf groepen vinden de samenwerking met de terreinbeheerder(s) goed. Bij 3 groepen is het niet van toepassing en 5 groepen zien uit naar verbetering van de samenwerking met ZHL en/of SBB. Dan gaat het vooral om meer contact met elkaar, meer afstemming over het beheer op boerenland en reservaat en over toegang tot reservaten voor tellers en/of afstemming over het tellen van reservaten met het oog op inzicht in het broedsucces van weidevogels.

Nieuwe ontwikkelingen

- Negen groepen geven aan de afgelopen jaren ervaringen te hebben opgedaan met drones, 7 groepen met wildcamera's, 3 groepen met vossenrasters en 2 groepen met het aanleggen van loopplanken om kievitkuikens weg te leiden van maispercelen. Eén groep heeft aangegeven enkele separate gesubsidieerde vogelprojecten te hebben lopen.

8.2.5. Succesfactoren en knelpunten

Succesfactoren

De passie van vrijwilligers voor weidevogels is nog steeds een belangrijk pluspunt. Die is onmisbaar in de samenwerking met boeren en in het willen zetten van stappen door boeren om al dan niet samen met terreinbeheerders de weidevogelstand op peil te houden. Vrijwilligers zijn een deel van de samenleving die aan boeren vraagt om naast verantwoorde voedselproductie ook de biodiversiteit in het agrarisch gebied in stand te houden. Het is belangrijk dat boeren dagelijks merken dat het niet zozeer de overheid is die hen vraagt zich in te spannen voor weidevogels, maar dat het ook de burens zijn, de burgers in de stad en recreanten van verder weg.

Vrijwilligers blijken ook flexibel. Ze zijn vanaf het begin betrokken bij de weidevogelbescherming in Zuid-Holland vanwege hun passie voor weidevogels. Daarom hebben vrijwilligers altijd veel tijd gestoken in het zoeken en beschermen van nesten en steken ze tegenwoordig steeds meer tijd in het doen van waarnemingen, uitvoeren van tellingen en overleggen met boeren en medewerkers van collectieven over de resultaten van het beheer en aanpassingen in het te realiseren beheer. Een aantal van die zeer betrokken vrijwilligers uit het verleden is tegenwoordig (ook) actief als (gewaardeerd) medewerker van een collectief en/of als BMP-/BTS-teller.

Het is ook een factor dat veel vrijwilligers zelfstandig kunnen blijven handelen en op basis van hun passie voor weidevogels boeren (en terreinbeheerders) helpen bij het beheren van weidevogels en het monitoren van de resultaten.

Om die redenen is het ook belangrijk dat de vrijwilligersgroepen door een even zelfstandige en onafhankelijk opererende organisatie worden ondersteund om hun rol zo te kunnen invullen. Ook hier geldt dat er in Zuid-Holland een professionaliseringsslag gemaakt moet worden. De Groene Motor kan prima ondergebracht zijn bij het provinciale Landschap, maar dan is het wel belangrijk dat die tak van de organisatie een eigen gezicht heeft met eigen deskundige mensen en vol wordt ondersteund in zijn rol, zoals in Noord-Brabant en Noord-Holland. Die combinatie heeft zelfs een meerwaarde ten opzichte van een geheel zelfstandige vrijwilligersorganisatie, omdat die combinatie vaak een betere gespreks- en onderhandelingspartner is naar overheden en andere organisaties. Maar op basis van deskundigheid kritisch kunnen zijn naar elke partij is een randvoorwaarde voor het slagen van die combinatie en voor het behoud van boerenlandnatuur.

De vrijwilligersgroepen in Zuid-Holland zijn nog altijd sterk gemotiveerd voor het behoud van boerenlandvogels. Er is sprake van vergrijzing van het vrijwilligersbestand, maar de meeste groepen hebben telkens ook nieuwe (relatief oude) aanwas.

Knelpunten

- De samenwerking met collectieven en terreinbeheerders is meestal goed, maar soms voor verbetering vatbaar, zoals in de Krimpenerwaard. De verstandhouding tussen vrijwilligersgroepen en collectieven en tussen terreinbeheerders en vrijwilligersgroepen is wisselend: vaak goed, soms minder goed. Het in het verleden ontstane wantrouwen blijkt soms slecht weg te werken. Het is zinvol dat vrijwilligers die goede samenwerking met andere partijen hebben hun ervaringen daarmee kunnen delen.
- Het is van belang dat alle partijen de inzet van vrijwilligers blijven waarderen. Alle vrijwilligersgroepen zien verbeterkansen, zowel voor zichzelf als voor collectieven, terreinbeheerders, Groene Motor en/of provincie.
- Voor de Groene Motor zien de vrijwilligersgroepen verbeterkansen door meer uitwisseling van kennis en ervaringen te organiseren, cursusavonden aantrekkelijker te maken, het helpen vrijwilligersgroepen te verjongen, meer duidelijkheid te scheppen over verantwoordelijkheden van groepen en aanpassingen in de Boerenlandvogelmonitor te realiseren.

Voor terreinbeheerders zien de vrijwilligersgroepen verbeterkansen, zoals meer medewerking aan en/of en afstemming over BTS-tellingen.

Voor de provincie zien de vrijwilligersgroepen verbeterkansen in:

- een aankoopbeleid van gronden voor weidevogels en overleg daarover met de lokale vrijwilligersgroep;
- het voortouw nemen bij afspraken over een uniforme (beheer)monitoring;
- kortere beslissingstrajecten bij subsidieregelingen;
- betere zichtbaarheid van de provincie;
- bewaken van het belang van de inzet van vrijwilligers;
- meer rekening houden met de kennis bij boeren;
- meer mogelijkheden creëren voor kleine projecten.

8.3. Aanbevelingen en ideeën voor acties

- 5 vrijwilligersgroepen geven aan graag meer vrijwilligers te willen hebben, vooral jongere vrijwilligers en mensen die ook organisatietaken op zich willen nemen.
- 3 groepen willen stappen zetten om tot meer en beter overleg met het agrarisch collectief te komen.
- 1 groep heeft het voornemen om met BTS-tellingen te beginnen.
- 2 groepen hebben verbeter suggesties voor de Boerenlandvogelmonitor: men wil een stappenplan voor het invoeren van gegevens, aanpassingen in de database aan moderne mogelijkheden en liefst een foutloos registratiesysteem.

Ideeën voor acties

- Overleg tussen groepscoördinatoren om relevante punten te bespreken, bijvoorbeeld compleetheid en juistheid van de gegevens in de Boerenlandvogelmonitor. Initiatief bij De Groene Motor.
- Cursussen (helpen) organiseren voor het werven van vooral jonge vrijwilligers. Initiatief kan liggen bij De Groene Motor i.s.m. vrijwilligersgroepen en agrarische collectieven.
- Uitwisselingsmomenten organiseren tussen coördinatoren van vrijwilligersgroepen, gekoppeld aan thema's en veldexcursies. Initiatief bij De Groene Motor.
- Opfriscursus organiseren voor vrijwilligers, met als onderwerp: het bepalen en vastleggen van het uitkomstresultaat en verliesoorzaak van weidevogelnesten. Uitvoering: theorie gekoppeld aan veldervaringen. Initiatief bij De Groene Motor i.s.m. vrijwilligersgroepen en agrarische collectieven.

- Opfriscursus organiseren voor BTS-tellers om te voorkomen dat zij sluipenderwijs niet meer uniform werken. Initiatief bij De Groene Motor en agrarische collectieven gezamenlijk/Boerennatuur Zuid-Holland.
- Valideren van BTS-tellingen en communiceren met groepen, collectieven en tellers op de agenda zetten. Op landelijk niveau bespreken of rapporten zoals 'Eindbeeld BTS-tellingen' op collectief niveau beschikbaar kunnen komen zodra de validatie voor de tellingen van dat collectief is uitgevoerd. Initiatief bij de Groene Motor.
- Bespreken van mogelijkheden om met lokale vrijwilligersgroepen en landelijke soortenorganisaties ook andere soortgroepen te monitoren. Initiatief bij De Groene Motor in samenwerking met agrarische collectieven.
- Gesprek organiseren tussen vrijwilligersgroepen en agrarische collectieven met voorbeelden van goed overleg en goede samenwerking en komen tot afspraken over verbetering van overleg en samenwerking waar dat aan de orde is. Initiatief bij provincie i.s.m. De Groene Motor en agrarische collectieven.
- Overleg organiseren met terreinmedewerkers van het Zuid-Hollands Landschap in de Krimpenerwaard over participeren in/meewerken aan het uitvoeren van broedsuccesstellingen. Initiatief bij provincie in samenwerking met het Zuid-Hollands Landschap.
- Nieuwe regeling opzetten voor kleine projecten in het weidevogelbeheer voor vrijwilligersgroepen en agrarische collectieven. Initiatief bij provincie.
- Heroriëntatie op provinciaal overleg over boerenlandnatuur met vertegenwoordigers van in ieder geval terreinbeheerders, agrarische collectieven en vrijwilligersgroepen. Initiatief bij de provincie.

(Arjan van Duijvenboden / DNatuur)

Gruito & Blauwe Reiiger (Arjan van Duijvenboden / D Natuur)

9. Samenwerking

9.1. Doelstelling

Het Actieplan Boerenlandvogels had de volgende doelstelling voor samenwerking opgenomen: de samenwerking tussen alle gebiedspartijen die relevant zijn voor een goed weide- en akkervogelbeheer is verbeterd. Dat geldt – meer specifiek – voor de afstemming van beheer tussen agrarische collectieven en terreinbeheerders.

9.2. Behaald resultaat

Voor het bepalen van het resultaat op bovenstaande doelstelling hebben we gesprekken gevoerd met de terreinbeheerders en collectieven en hebben we in enquêtes aan vrijwilligers en collectieven vragen gesteld over dit onderwerp.

In de enquêtes en interviews kwam samenwerking tussen de partijen geregeld ter sprake – dit onderwerp houdt de gemoederen bezig.

Collectieven

Er is veelvuldig contact tussen de bij het beheer van de boerenlandvogels betrokken organisaties, vrijwilligers, collectieven, terreinbeheerders en de provincie. In de door ons gestuurde vragenlijst kwalificeren de collectieven de vele contacten met de provincie als goed (3) en heel goed (2). De collectieven merken op dat er ambtenaren zijn met een goede deskundigheid en betrokkenheid. Ze prijzen de inzet van de ambtenaren, maar betreuren het dat er geregeld personele wisselingen plaatsvinden. De problematiek is gediend met mensen die de materie uit lange ervaring beheersen, zo is het idee.

(Arjan van Duijvenboden / DNatuur)

Met de gemeenten hebben de collectieven aanmerkelijk minder contacten. De beoordeling is: heel goed (1), goed (1) en matig (4). De collectieven merken op dat gemeenten weinig prioriteit geven aan de natuur in het agrarisch gebied. Gemeenten vinden bijvoorbeeld bomen die vogels verstoren belangrijker dan de vogels en geven economie voorrang boven biodiversiteit. Collectieven hebben met het waterschap wat meer contactmomenten dan met de gemeenten. De collectieven ervaren dit contact als heel goed (3) of goed (2). We kregen wel de opmerking dat waterschappen niet altijd even betrokken zijn bij het weidevogelbeheer, terwijl zij een grotere rol moeten spelen in het mogelijk maken van vernatting.

Met de terreinbeheerders hebben de collectieven, waar dat speelt, gemiddeld 2 contactmomenten per jaar. Deze contacten worden door verschillende personen uiteenlopend ervaren: heel goed (2), goed (2) of frustrerend (2). Meermaals wordt opgemerkt dat er bij meerdere reservaten waarnaast de collectieven actief zijn, er vrijwel geen overleg is tussen de reservaatbeheerder en het collectief over de afstemming van het beheer. Gezamenlijk beheer van predatoren (vos) komt er vaak niet van. De monitoring vindt in meerdere gebieden niet gecoördineerd plaats, wat de bruikbaarheid van de beheermonitoring ondergraaft. Contacten met de wilbbeheereenheid krijgen goed (4) of heel goed (1) als waardering.

De contacten van de collectieven met hun koepelorganisatie Boerennatuur zijn frequent en worden als zeer goed (5) of goed (1) ervaren. De contacten met de LTO zijn vrij intensief en krijgen de kwalificatie heel goed (2), goed (1) en matig (1).

Het contact tussen de collectieven en de vrijwilligers is van oudsher vaak hecht en wordt door de collectieven als heel goed (1) of als goed (4) gewaardeerd.

Er is geregeld sprake van samenwerking op personeelsniveau, waarbij leden van vrijwilligersgroepen worden ingezet als medewerker van het collectief. De collectieven geven aan dat de rol van de vrijwilligers in de laatste 10 jaar verandert van louter nestbescherming naar ook een bijdrage leveren door het invoeren van waarnemingen en het functioneren als de 'oren en ogen' voor het beheer. In de Alblasserwaard bijvoorbeeld hebben het vrijwilligersteam en het beheerteam een gezamenlijke app-groep. Voor een deel van de vrijwilligers betekent de verandering in hun rol dat ze minder doen of afhaken. In hun plaats is dan behoefte aan vrijwilligers met goede vaardigheden om te monitoren. Vrijwilligers bedienen vaak met veel enthousiasme de drones. Ondanks deze rolverschuivingen blijft de bijdrage van de vrijwilligers aan het legselbeheer onmisbaar.

De ondersteuning van de vrijwilligers loopt grotendeels via de Groene Motor. Gaven de collectieven aan de contacten met de vrijwilligers als goed of heel goed te ervaren, bij de vrijwilligers zelf is het beeld voor een deel anders. 8 groepen vinden de samenwerking met het agrarisch collectief ook goed, maar 5 groepen zien ruimte voor verbetering.

In veel gebieden verzorgt het collectief de publiciteit en communicatie over het weidevogelbeheer richting de lokale samenleving en doet de vrijwilligersgroep weinig op dit gebied. Samenwerken ook op dit vlak is het overwogen waard.

Vijf vrijwilligersgroepen vinden de samenwerking met de terreinbeheerder(s) goed, bij 3 groepen is samenwerking niet van toepassing en vijf groepen zien uit naar verbetering van de samenwerking met ZHL en/of SBB. Dan gaat het om meer contact, meer afstemming over het beheer op boerenland en reservaat en gezamenlijke monitoring.

Terrein beherende organisaties

Natuurmonumenten geeft aan goed samen te werken in Midden-Delfland met het collectief en de vrijwilligers, waarbij de monitoring van ANLb en NNN gezamenlijk wordt uitgevoerd. Op de Zuid-Hollandse eilanden is er weinig reden om samen te werken, er zijn weinig raakvlakken. Staatsbosbeheer wil waar zinnig graag met collectieven samenwerken en heeft geregeld, meerdere malen per jaar, overleg met het plaatselijke collectief over zaken die hen samen aangaan. Zuid-Hollands Landschap heeft samenwerking met de collectieven en vrijwilligers hoog in het vaandel, maar er zijn strubbelingen waar bijvoorbeeld een plaatselijke terreinbeheerder weigert gezamenlijk beheermonitoring uit te voeren, terwijl collectief en weidevogelgroep daar grote waarde aan hechten.

Provincie

De provincie onderscheidt zich door met deskundigheid en inzet te werken aan het boerenlandvogeldossier. De betrokkenheid van de provincie wordt sterk gewaardeerd, maar leidt bij collectieven soms tot het gevoel dat er veel van hen wordt gevraagd, maar dat daarvoor onvoldoende budget/uren beschikbaar zijn.

9.3. Conclusie samenwerking

We horen van veel betrokkenen dat goede samenwerking in de monitoring en de uitvoering van het beheer van essentieel belang is voor het welslagen van het actieplan. De motivatie is bij velen hoog! Het beeld dat rijst uit de enquêtes en gesprekken is dat de samenwerking per regio sterk verschilt, uiteraard voor een belangrijk deel bepaald door 'de poppetjes'. In Midden-Delfland zien we veel harmonie. Overal blijft het waardevol om samenwerking te koesteren.

9.4. Advies samenwerking

Hier en daar wordt onderling contact als matig ervaren, maar over het geheel genomen zien we dat de contacten goed verlopen. Veelal wordt uitdrukkelijk gemeld dat het contact goed en prettig is. Dat wil niet zeggen dat er geen verbeteringen mogelijk zijn.

Een van de respondenten merkt op dat contact niet altijd samenwerking betekent. Als er sprake is van tegengestelde belangen of uiteenlopende doelstellingen, is dat uiteraard niet verrassend of zorgelijk. Maar als organisaties verwante doelstellingen hebben, is onvermogen tot samenwerking spijtig. Waar het in ieder geval niet aan ligt, is aan een onderschatting van het nut en de noodzaak van samenwerking. Alle partijen onderschrijven ruimhartig het belang van samenwerken. Een cultuurhistorisch onderzoek of een goede roman kunnen misschien schetsen wat er desondanks moeizaam gaat. Deze tussenevaluatie kan over dit onderwerp niet met grafiekjes spreken, maar kan ook niet stilvallen. Wij komen niet verder dan *persoonlijk gekleurde* observaties van oudgedienden in de wereld van de boerenlandvogels.

Ervaren vrijwilligers kunnen een goede bijdrage leveren aan het proces van lerend beheren door nadrukkelijk mee te denken bij de jaarlijkse evaluatie van de polder waarin zij actief zijn en hoe dit te verwoorden in het jaarverslag.

Een opmerking die we hoorden: medewerkers van de collectieven leerden vroeger veel van elkaar in wat vrijblijvende bijeenkomsten die zij samen organiseerden. Dit type bijeenkomsten van collectieven wordt de laatste jaren gemist. Gezien de onderlinge verschillen waar het gaat om de aanpak van het beheer van boerenlandvogels, lijkt het inderdaad zinvol als de collectieven geregeld informatie en gedachten uitwisselen. Wellicht kan het verfrissend zijn om ook Utrechtse en Noord-Hollandse collectieven uit het Groene Hart hierbij te betrekken?

Enkele observaties en bespiegelingen

We zien bij een deel van de partijen gebrek aan vertrouwen dat 'de anderen' daadwerkelijk de goede stappen willen of kunnen zetten om de biodiversiteit, in het bijzonder de vogels, op de weiden en akkers te verbeteren. Dit gebrek aan vertrouwen lijkt ons vaak niet terecht en lijkt voort te komen uit onbekendheid met die 'anderen'.

Zwartepieten is voor meerdere partijen een verleidelijk spel als het tegenzit. Het wijzen op zaken die beter kunnen bij een ander, kan die ander helpen. Als dat wijzen minder het karakter heeft van een uitnodiging tot gezamenlijk verbeteren, maar bedoeld is als het oprichten van een schandpaal of aanwijzen van een zondebok, doet het geen goed en roept het een jij-bak op. Polarisatie kan een politieke strategie zijn om veranderingen af te dwingen. Waar problemen vragen om een gezamenlijke aanpak, is het politiek metier van polarisatie contraproductief. Door dit gebrekkige vertrouwen krijgen verzamelde gegevens over vogels soms het stempel 'geheim' opgedrukt. Dit stempel is ook een signaal: wij vertrouwen u niet. De geringe beschikbaarheid van rapporten op de websites van sommige collectieven en TBO's is indicatief voor de beperkte aandacht om informatie te delen.

Met meer onderling vertrouwen en saamhorigheid zal minder energie verspild worden aan 'gedoe' en kan positieve energie stromen naar daden. Dat is een eenvoudige wensdroom, makkelijk uit te spreken, maar daardoor geen werkelijkheid. Daarom de uitdaging aan ieder die hier wat aan wil doen twee 'ecologische' vragen te stellen: In welke 'biotopen' groeien vertrouwen en wantrouwen? En waarom het een of het ander?

Positieve uitingen op sociale media kunnen stellig vertrouwen ondersteunen, in de praktijk zijn er echter ook berichten die (vanuit goede bedoelingen maar onhandig) verdeeldheid zaaien. Als communicatie telkens blijft hangen in wantrouwen, is het wellicht een optie om domweg samen dingen aan te pakken en daarbij niet te focussen op verschillen, maar op het samen praktisch realiseren van stappen in de goede richting. Zo kan een biotoop voor vertrouwen worden gevonden. Twee 'biotopen' waar kansen liggen voor vertrouwen:

Gezamenlijke monitoring

Monitoren van vegetaties, predatoren en vogels en op basis daarvan het beheer evalueren, zijn activiteiten waar wegen elkaar kruisen. Er kan geen inzicht verkregen worden in het reilen en zeilen van een gruttopopulatie waar vogels zich heen en weer bewegen tussen agrarisch gebied en reservaat als die niet in beide delen op dezelfde dag in kaart worden gebracht. Vanuit het collectief en het terreinbeheer de monitoring gezamenlijk (laten) uitvoeren en de gegevens met boeren, veldmedewerkers, vrijwilligers en boswachters gezamenlijk interpreteren en verbeteropties zoeken, zal nieuwe ideeën opleveren, vertrouwen creëren en boeren en terreinbeheerders motiveren verbeteringen door te voeren.

Voor de monitoring zijn mensen vereist die ieder seizoen weer veel uren in de polders kunnen rondlopen en in staat zijn het gedrag van vogels waar te nemen en te interpreteren. Ook is het belangrijk dat zij goed met boeren kunnen communiceren. Dergelijke mensen zijn schaars. Een zo grote inzet is op vrijwillige basis niet altijd te verwachten. Hier liggen kansen voor collectieven en terreinbeheerders om tellers aan zich te binden uit de vrijwilligers- en vogelwerkgroepen. Waar dit lukt, zien we dat deze mensen positieve invloed in hun regio uitoefenen en dat zij functioneren als verbindende factor die het onderlinge vertrouwen verstevigt. Als contactmomenten waarop praktisch wordt samengewerkt schaars blijven, is er een groter risico op discussies. Verder lijken kleine attenties zoals een kledingstuk, kerstpakket of een barbecue goed te werken. Ook af en toe direct contact met en waardering van bestuurders of 'hogere' geplaatst personeel spreekt waardering uit voor het vrijwilligerswerk.

Gezamenlijk jaarverslag per regio

Beheermonitoring moet functioneren als de motor voor het 'Lerend Beheren', het proces waarin alle betrokken partijen samen stap voor stap de omstandigheden voor de weidevogels optimaliseren. De wijze waarop de gegevens van de beheermonitoring worden vastgelegd en geïnterpreteerd en de wijze waarop verbeteringen in het beheer worden uitgevoerd spelen in dit proces een grote rol. We zien grote verschillen tussen de collectieven. Sommige maken geen jaarverslag, andere maken een beknopt of juist uitgebreid jaarverslag. Soms schrijft het collectief, soms de vrijwilligers. Als er jaar op jaar een uitgebreid verslag wordt geschreven waarin elke polder wordt behandeld, wordt het inzicht in de factoren die het leven van de vogels beïnvloeden snel groter. De effectiviteit van dit proces is sterk afhankelijk van de samenwerking tussen de verschillende partijen. Een gezonde manier om hiermee om te gaan is het maken van een jaarlijks verslag. Het mooiste is als hierin voor iedere polder apart op rij wordt gezet wat er is gebeurd, waarom de vogels succesvol waren of welke factoren ervoor zorgden dat de reproductie niet succesvol was. Van belang is daarbij te concentreren op factoren die de gezamenlijke partijen zelf kunnen beïnvloeden. De website van Boerenlandvogels geeft de mogelijkheid om per collectief een opzet voor zo'n rapportage automatisch te genereren en te vullen met kaarten en diagrammen. Uiteraard komt er alleen uit wat er aan informatie is ingestopt, zonder monitoring gaat het niet. Het zal voor de vogels ongetwijfeld op den duur grote winst opleveren als collectieven, vrijwilligers en terreinbeheerders zo'n jaarverslag gezamenlijk dragen. Zo kan op den duur een *gezamenlijke, praktisch-realistische*, visie opbloeien over wat er moet en kan gebeuren.

Landbouwtransitie

De ketel waarin alles wat met het streven naar een landbouwtransitie te maken heeft borrelt en kookt, is de plek waar de toekomst van de boerenlandvogels uiteindelijk veilig wordt gesteld, of verloren gaat. Het Actieplan noemt duurzame, natuurinclusieve landbouw terecht 'een randvoorwaarde' voor behoud van boerenlandvogels.⁴⁰ Dit proces is niet binnen een paar jaar afgerond en zal vele regeringsperiodes doorgaan.

Dit betekent dat partijen die zich inzetten voor de boerenlandvogels er verstandig aan doen constructief mee te werken aan het vinden van een weg vooruit in de vele (wat door zigzagbeleid geplaagde) processen op lokaal niveau. Op dit niveau kunnen beladen discussies uit de landelijke politiek simpel tussen haakjes worden geplaatst en kan gekeken worden naar concrete acties om tot natuurinclusieve bedrijfsvoeringen te komen. Vervolgens kunnen, met ondersteuning van financiële deskundigen, de bedrijfseconomische randvoorwaarden daarvoor worden vastgesteld.

(Arjan van Duijnenboden / DNatuur)

40 '... een duurzamer, natuurinclusieve landbouw (is) van groot belang is als randvoorwaarde voor akker- en weidevogels. Ten eerste omdat hiermee de spanning tussen biodiversiteit en een intensiverend grondgebruik kan worden verkleind, en daarmee tegelijk de steeds 'hardere' grenzen tussen landbouw- en natuurgebied kunnen worden verzacht. Ten tweede om het stelsel voor agrarisch natuurbeheer betaalbaar te houden: de vergoedingen moeten nu blijven stijgen om concurrerend te kunnen blijven met voedselproductie. Ten derde omdat een substantieel deel van de akker- en weidevogels buiten de begrensde en/of beheerde gebieden broedt. Met natuurinclusieve landbouw hebben zij daar betere kansen.' P. 32.

Collectieven kunnen een wezenlijke bijdrage leveren aan de landbouwtransitie door op lokaal niveau samen met boeren die dat willen gebiedsprocessen te initiëren, te faciliteren en dat op momenten dat dit zinvol is te ondersteunen. Gebiedsprocessen hebben als doel concrete maatregelen in de polder tot stand te brengen ten bate van de natuur en van de toekomst van de bedrijven.

In de gebiedsprocessen zal blijken dat met de huidige marktwerking en spelregels vanuit de overheid de transitie, en daarmee uiteindelijk de redding van de boerenlandvogels, weinig kans maakt. De bal ligt niet op het oefenveldje van de boeren of op het trapveld van de overheid. Het nieuwe spel vraagt teamwork van boeren, overheden, terreinbeheerders, banken en de handel – met de betrokken consumenten/kiezers op de tribune.

De gebiedsprocessen zijn naar onze verwachting de belangrijkste kans om vertrouwen in het gezamenlijk uitrollen van concrete maatregelen op lokaal niveau te laten opbloeien.

10. Zijn de middelen toereikend?

Halverwege de uitvoeringsperiode van het actieplan hoeven we niet ongerust te zijn dat we ons in de tweede helft gaan vervelen, er zijn nog prestaties af te ronden en op veel punten is er volop kans de kwaliteit van de prestaties op te voeren. De vraag die zich wel opdringt: als dat allemaal zo ongeveer lukt, komt de hoofddoelstelling, herstel van de populaties boerenlandvogels op het niveau van 2019, dan binnen bereik?

Bij ons onderzoek komen een aantal zaken aan het licht die ons ertoe brengen te concluderen dat het plan in zijn huidige vorm onvoldoende garanties biedt om bij geslaagde uitvoering de hoofddoelstelling te halen.

Akkers: beperkt bereik

Reservaatbeheer en ANLb-beheer gericht op reproductiesucces van akkervogels zijn kwantitatief beperkt. We kunnen hier op provinciaal niveau weinig effect verwachten, uitgezonderd wellicht de patrijs – een soort die lokaal voorkomt en waarvoor lokale maatregelen kunnen werken. Uitbreiding van akkervogelbeheer tot een omvang dat de boerenlandvogels in dit biotoop op provinciaal niveau toenemen, vergt een grotere inzet van geld en mensen dan nu het geval is.

Grasland: witte gebieden nog groot

Een beperking voor het Actieplan is dat het aandeel boerenlandvogels in de ‘witte’ gebieden, buiten bereik van het plan, aanzienlijk is, tientallen procenten. De dichtheden in de witte gebieden zijn laag, maar het oppervlak is groot. We zien dat de achteruitgang van de boerenlandvogels in deze gebieden sterk blijft. Het is nauwelijks te vermijden dat de achteruitgang van de vogels in de witte gebieden de vooruitgang die elders bereikt wordt (voor een groot deel) te niet doet.

Wat is voldoende kuikenland?

De plannen richten zich op 5.000 ha kuikenland in ANLb en 4.000 in NNN. Is dit voldoende? Als we de vuistregel kiezen dat in een duurzaam gruttokerngebied ca. 20 grutto's per 100 ha broeden, is op basis van de vuistregel van 1.4 ha kuikenland per broedpaar ca. 28 ha kuikenland per 100 ha nodig. De ambitie van het Actieplan komt met 5.000 ha kuikenland ook uit 28 %. Probleem is echter dat het ANLb maar een beperkt deel van het leefgebied Open Grasland beslaat. In veel gebieden zijn ‘witte vlekken’. Hierdoor zijn de eenheden van het kuikenland klein en gefragmenteerd en functioneren niet optimaal. 28 % kuikenland in het ANLb garandeert in de praktijk niet dat er op gebiedsniveau voldoende effectief biotoop beschikbaar is voor een stabiele populatie, ook niet in combinatie met de reservaten.

Dat dat nog niet het geval is, blijkt als we in de 72 telgebieden van de collectieven waarvan we in de periode van het actieplan twee tellingen hebben, kijken naar de verdeling van de grutto's tussen ANLb, reservaten en witte gebieden.

% gruttoregistraties op polderniveau	2018/2020	2021/2023
Weidevogelreservaat	5 %	4 %
Ander reservaat	2 %	1 %
Kuikenland ANLb	32 %	34 %
Legselbeheer	24 %	27 %
Wit gebied	38 %	34 %

Tabel 11 gruttoparen ANLb, Reservaat, Wit gebied.

Op gebiedsniveau vestigde zich in de eerste periode 39% van de grutto's op een beschermd perceel, 24% vestigde zich op legselbeheer en 28% had geen enkele vorm van bescherming. Dat betekent dat maar liefst 62% van de grutto's broedde op een locatie waar de aanwezigheid van geschikt kuikenland niet was gegarandeerd. Een voldoende reproductie is niet haalbaar als zo'n groot percentage direct wordt geconfronteerd met maaien en beweiden.

In de tweede periode verschoof dit niets, nog steeds broedt slechts 39% van de grutto's op kuikenland en 61% daarbuiten. Wel zien we een lichte verschuiving van reservaat naar kuikenland in het ANLb en van wit gebied naar legselbeheer. Het ANLb neemt een sterkere positie in, maar van een voldoende reproductiekans is nog geen sprake. Het ANLb trekt iets meer grutto's (van 56% naar 61%), maar netto zien we nog geen betere positie voor de kuikens.

Is optimaal kuikenland overal haalbaar?

Er wordt hard gewerkt aan de kwaliteit van het beheer, maar het idee dat *al* het land dat op papier beheerd wordt als kuikenland, ieder jaar daadwerkelijk optimaal gebruikt kan worden, is niet realistisch. Verstoring door vossen, noodzakelijk overgangsbeheer, extreme droogte of juist regen, werkzaamheden in de omgeving, hindernissen in de overgang van versnipperd kuikenland naar grote blokken, bureaucratisch gedoe over peilbeheer en wat niet al veroorzaken dat een jaarlijks wisselend percentage niet als kuikenland functioneert. De werkelijkheid is nooit hetzelfde als de sommetjes die op papier kloppen. Er is een flinke *buffer* nodig om erop te vertrouwen dat voldoende hectares als kuikenland functioneren. Een buffer van 1000 ha kuikenland bovenop de 9000 ha die nu als doelstelling is gekozen lijkt een verstandige zet.

Toegift Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) en Infractieprocedure Grutto

Met het NPLG kreeg Zuid-Holland een extra opgave om 12.000 ha extra weidevogelbeheer (ANLb) te realiseren en 1.000 ha extra (weide-)vogelnatuur. Het doel: een populatie van 8.000 gruttobroedparen, een fors hogere ambitie dan opgenomen in het actieplan.

Het Kabinet Schoof zette in 2024 een streep door het NPLG, maar de opgave bleef overeind.

In 2024 kondigde de Europese commissie aan een inbreukprocedure te starten omdat Nederland de grutto onvoldoende zou beschermen. Het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN) is bezig met een maatregelenpakket om de procedure af te wenden.

De aanbevelingen in deze tussenevaluatie hebben betrekking op het halen van de doelen uit het actieplan uit 2019, maar voorgenoemde ontwikkelingen benadrukken het belang van deze tussenevaluatie en geven aanleiding tot bijstelling van de ambities en maatregelen uit het Actieplan. Grofweg kunnen we stellen dat dit een verder uitbreiding van het Actieplan betekent met ca. 30%.

11. Vier vragen – antwoorden en adviezen

Bij de uitvraag van deze tussenevaluatie werden vier vragen gesteld. We beantwoorden in deze samenvatting die vragen op basis van het voorgaande onderzoek.

1. In hoeverre worden de prestaties (beoogde resultaten) zoals opgenomen in het Actieplan behaald? Welke wel en welke niet en waarom?

Doelstelling	resultaat	Opmerking/advies
ANLb: 18.000 ha	Goed op weg 2023: 17.117 ha	Doel lijkt haalbaar, maar vrijwillige deelname in de toekomst blijft afhankelijk van overheidsbeleid en markt.
ANLb: 5.000 ha kuikenland (rust, extensief weiden)	Goed op weg 2023: 4.613 ha	Doel lijkt haalbaar. Realiseren van meer kuikenland op bedrijven die al 15 à 20% kuikenland hebben, vraagt vaak bedrijfseconomische aanpassingen. Meer inzet hierop aanbevolen. Deelname blijft afhankelijk van overheidsbeleid en de markt.
ANLb: kuikenland heeft goede kwaliteit.	Deels gerealiseerd, maar verbetering mogelijk. De helft van de grutto's broedt nog buiten kuikenland – dit heeft kennelijk nog onvoldoende aantrekkingskracht. Er is een groei van het pakket kruidenrijk grasland. De overgang vergt jaren en vraagt vaak overgangsbeheer. Verbetering van kuikenland vergt een professionele aansturing en begeleiding vanuit de collectieven. (Lerend Beheren). Kwantiteit is kwaliteit: grote aaneengesloten gebieden (30+ ha) aanmerkelijk beter dan eenzelfde oppervlak in kleine hoekjes.	Verbeterpunten: • Percelen waar veel grutto's broeden op legselbeheer beheren als kuikenland. • Kuikenland niet versnipperd, maar in grote blokken (tientallen ha) realiseren; waar mogelijk aansluiten bij reservaten. • Waar nodig overgangsbeheer instellen en begeleiden op kruidenrijk grasland. • Kunst- en drijfnet op percelen met rustperiode in het voorjaar achterwege laten bij snelle groei van de vegetatie. • In elk groot blok kuikenland vernatting realiseren.
ANLb: verviervoudiging van vernatting.	Gehaald. Groei van ca. 68 naar 300 ha.	Vernatting is zeer effectief, <i>verdere groei blijft nodig</i> . Uitsluitend toepassen in combinatie met kuikenland, niet op legselbeheer. In grote aaneengesloten gebieden met kuikenlandbeheer hoort vernatting om vogels aan te trekken. Zorg voor vegetatie die aantrekkelijk is voor kievitkuikens bij plasdras met kievitsnesten. Er zijn de nodige praktische vragen en leerpunten > op provinciaal of landelijk niveau kennis en praktijkervaring delen.
ANLb: aansluiting kuikenland bij reservaten.	Beeld varieert.	Realisatie blijft achter in gebieden waar de samenwerking tussen terreinbeheerder en boeren in de omgeving (via collectief) gering is. Overleg nieuw leven inblazen waar nodig.
ANLb: uitbreiding maatregelen voor kievit tot 500 ha.	770 ha beheer past bij kievit	Doel wordt gehaald, maar de doelstelling is niet scherp gedefinieerd en laag. Kievit staat sterk onder druk (meer dan grutto). De reproductie is meestal slecht op (mais-)akkers. Ontwikkelen van een nieuwe aanpak met nieuwe pakketten is nodig. De kievit heeft andere behoeften dan de grutto, het is zinvol deze soort als tweede indicatorsoort te kiezen voor het boerenlandvogelbeheer.
ANLb: nieuwe impulsen voor akkervogels leiden tot adequate dekkingsgraad van groenblauwe dooradering.	Beheer steeg van 158 naar 195 ha	Er is niet gedefinieerd wat een adequate dekking is. Aandeel ANLb op het totaal oppervlak met akkers is gering, een adequate dekkingsgraad is niet aan de orde. De effectiviteit is bij gebrek aan gegevens evenmin te beoordelen, incidenteel onderzoek wijst op grote problemen. Wat betreft monitoring en evaluatie staat dit beheer in de kinderschoenen. Steun voor het ontwikkelen van kennis is nodig om verder te komen.

Kievit (Arnold Meijer / Blue Robin)

Doelstelling	resultaat	Opmerking/advies
ANLb: predatieplannen overal opgesteld en worden uitgevoerd.	Predatieplannen zijn overal opgesteld. Uitvoer van de plannen van start, maar vergt nog het nodige werk.	Maatregelen in de sfeer van preventie (geen geschikt habitat voor predatoren in de polder) zijn effectief. Predatierasters vergen veel kennis en inzet en zijn alleen onder gunstige omstandigheden (brede sloten) te realiseren. Beheer van vos is in gebieden waar de soort voorkomt vrijwel een voorwaarde voor een goede weidevogelpopulatie. Coördinatie vanuit collectief met informatiegroepen die cameravallen inzetten kan effectiviteit van predatorenbeheer vergroten.
Reservaten: 4.000 ha weidevogelgrasland.	3.867 ha met bestemming N13.01	Gerealiseerd wat betreft de intekening op de kaart.
Reservaten: optimaal ingericht.	Nog een weg te gaan. Openheid en waterhuishouding zijn plaatselijk een probleem, mede door reguliere pacht.	Nog ruim 1.150 ha in te richten. Oplossingen moeten deels vanuit de provincie komen. 100 paar per 100 ha is een gezond en haalbaar doel – dat wordt op 73% van het oppervlak niet gehaald. Er is nog ruimte voor groei. Jaarlijks monitoring met BTS en evaluatie kunnen tot verbeteringen leiden wanneer ze de knelpunten in zicht brengen.
Reservaten: vegetatie.	Vegetaties zijn niet overal ideaal voor de weidevogels, de problematiek is divers: te hoge productie van biomassa, maar vaker het tegenovergestelde, te schraal om optimaal te functioneren,	De bemesting is op een deel van de percelen lager dan nodig om gewenste vegetaties te behouden.
Monitoring: doel = monitoring geeft een goed beeld van aantallen, trends, en reproductie om beheer te evalueren en aan te passen. We splitsen dit in 3 vormen:		
Beleidsmonitoring	Beleidsmonitoring via meetnet en integrale tellingen. Geschikt om trends te bepalen, bepalen van aantallen onbetrouwbaar.	Integreren van provinciale tellingen met reservaat- en beheermonitoring kan goeds opleveren kostenbesparing, wederzijds van elkaar leren en gebruik van de informatie voor beheer.
Reservatenmonitoring	Monitoring in de regel om de drie jaar, soms ook dat niet. In Midden-Delfland jaarlijks, in samenwerking met het collectief. Geen zicht op reproductie.	Intensievere monitoring in samenwerking met de collectieven kan verbetering mogelijk maken van het beheer. Terreinbeheerders en collectieven kunnen elkaar versterken vanuit hun specifieke kennis en ervaring. BTS bepalen.
Beheermonitoring	Doel wordt goed gehaald in Midden-Delfland. Rijn & Gouwe Wiericke. Krimpenerwaard en Alblasserwaard zijn een eind op weg. Hollandse Venen en Groene Klaver kunnen nog flinke stappen zetten.	Beheermonitoring is het fundament voor het proces van 'Lerend Beheer' en onmisbaar in de organisatie van het agrarisch natuurbeheer. Verbetering is urgent. Jaarlijkse, integrale tellingen in minimaal 2 rondes met BTS is ideaal. Integratie van reservaten verbetert inzicht en betrokkenheid. Gebrek aan financiële middelen en mensen bij de collectieven zijn te nemen hobbels.
Monitoring algemeen		Zoek naar manier om de drie vormen van monitoring meer te integreren. Jaarlijkse verslaglegging op polderniveau met evaluatie. Jaarlijks totaalbeeld van de provincie.
Provincie: 200 ha eigendom ingezet voor boerenlandvogels.	168 ha	Plan maken voor de resterende looptijd van het Actieplan. Inzet van provinciaal eigendom koppelen aan steun voor landbouwtransitie?
Vrijwilligers: groei en verbetering van vaardigheden	Groei van ca. 580 naar ca. 680. Aantal cursussen vanuit Groene motor stijgt van 6 in 2020 naar 15 in 2024.	Ondersteunen van de beheermonitoring wordt een nieuwe taak – ondersteuning en opleiding zijn nodig. Gemiddelde leeftijd blijft hoog. Geregeld gebrek aan personen die organisatie kunnen coördineren. Samenwerking met collectieven en terreinbeheerders waar nodig verbeteren. Zelfstandige positie van vrijwilligersgroepen en van de Groene Motor versterken.

Doelstelling	resultaat	Opmerking/advies
Samenwerking verbeterd.	Wisselend beeld. Collectieven werken in het algemeen goed samen met provincie en landelijke koepel. Samenwerking terreinbeheerders en collectieven is deels goed, maar verzandt regionaal. Vrijwilligers werken in de regel goed samen met de collectieven. Enkele groepen hebben behoefte aan meer aandacht en waardering van hun collectief.	Waar samenwerking moeizaam gaat, is vaak sprake van gebrek aan vertrouwen en polariseren. Vertrouwen kan goede impulsen krijgen door gezamenlijk projecten op te starten rondom bijvoorbeeld monitoring, evaluatie van beheer, het jaarlijks opstellen van openbare jaarverslagen over de toestand van de vogelpopulaties in relatie tot het beheer en gebiedsprocessen over de toekomst van de landbouw en de boeren natuur.

2. In hoeverre is het Actieplan doeltreffend? Oftewel: In hoeverre blijken de behaalde prestaties tot nu toe bij te dragen aan het behalen van het hoofddoel zoals opgenomen in het Actieplan (broedparen en broedsucces)?

De grutto is gekozen als indicator. Daarbij is het doel dat er in 2027 meer vogels aanwezig zijn dan de ca. 5.250 paar die er in de periode 2013-2015 waren. Het beeld voor deze soort is wisselend: de dalende trend van de grutto vlakt af, maar is niet gestopt. Daardoor is een herstel in enkele jaren naar meer dan 5.250 broedparen niet te verwachten bij voortgang op de huidige wijze.

Het BTS in de getelde gebieden blijft gemiddeld onder de doelstelling van 65%.

In de 72 ANLb-telgebieden met gegevens uit meerdere jaren zien we een stijging van 9% van de boerenlandvogels, helaas ook een lichte daling van het aantal grutto's.

3. Wat draagt bij aan of belemmert de voortgang? Zijn de beoogde middelen toereikend?

Voortgang wordt geboekt door het creëren van grotere blokken kuikenland van voldoende kwaliteit (voldoende vocht en geschikte vegetatie, open) op kansrijke locaties, niet alleen in reservaten maar ook in ANLb-gebieden. We zien dat kuikenland in reservaten en in het ANLb op een vergelijkbaar niveau kunnen bijdragen aan de bescherming van de weidevogels als het schaalniveau voldoende hoog ligt.

Kievit (Arnold Meijer / Blue Robin)

ANLb en reservaten bieden gezamenlijk *theoretisch* voldoende ruimte voor het beoogde aantal paar grutto. Dat dit niet wordt gehaald, komt door een complex van factoren.

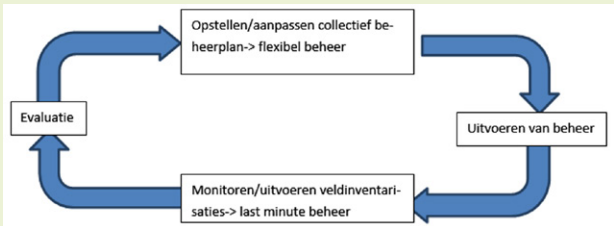
- Te kleine eenheden met kuikenland.
- Ligging kuikenland op plekken die minder aantrekkelijk zijn voor grutto's, bijvoorbeeld door gebrek aan openheid, verstoring van buitenaf, ongeschikte bodem of ongunstige waterhuishouding.
- Spiegelbeeld hiervan: plekken die aantrekkelijk zijn voor grutto's als broedgebied worden niet als kuikenland beheerd.
- Vegetatie minder geschikt voor kuikens. Bijvoorbeeld snelgroeïende grassoorten die dicht opeen staan, hoge, ruige begroeiing, gestreepte witbol, pitrus, riet, extreem korte begroeiing e.d. We zien een positieve ontwikkeling waar collectieven percelen met een rustperiode omzetten naar kruidenrijk grasland. Afhankelijk van de uitgangsvegetatie kan het ontwikkelen van kruidenrijk grasland lastig en tijdrovend zijn. De overgang is risicovol en vergt deskundige begeleiding. Tijdelijk beheer op basis van het pakket ontwikkeling kruidenrijk grasland is vaak nodig.
- Het omgekeerde probleem, te schrale omstandigheden, treedt geregeld op in reservaten en wordt onvoldoende onderkend.
- Daarnaast kan predatie, door met name vos, plaatselijk sterke invloed hebben.

Het oplossen van deze knelpunten wordt belemmerd door een aantal zaken. Belangrijk knelpunt is dat er in veel gebieden onvoldoende zicht is op het functioneren van het beheer doordat jaarlijkse beheermonitoring, inclusief BTS, beeld van de vegetaties en informatie over predatie, ontbreken. Een jaarlijks beeld over de gang van zaken, over een aantal jaren achtereenvolgend, maakt het mogelijk effectieve verbeteringen te vinden. Een soepele samenwerking tussen de boeren, de vrijwilligers en de reservaatbeheerders bevordert het vinden en realiseren van effectieve maatregelen.

Een belemmering ligt ook in het instrument ANLb: de vergoedingen liggen voor een gemiddeld bedrijf te laag om een groot percentage kuikenland te beheren. de tijdsduur van de contracten is bovendien te kort om ingrijpende aanpassingen in de bedrijfsvoering door te voeren. Boerenlandvogelbeheer van niveau vergt een grotere betrokkenheid van collectief, terreinbeheerder en provincie bij de verdienmodellen van de bedrijven.

4. Welke aanbevelingen vloeien voort uit deze evaluatie en welke aanpassingen in de aanpak/ uitvoeringsagenda zijn nodig om de doeltreffendheid van het Actieplan Boerenlandvogels te verbeteren?

De belangrijkste praktische aanbevelingen op een rij.

Maatregel	Mogelijk Knelpunt	Opmerking/Advies
Monitoring – Lerend Beheren	Lerend beheren structuur functioneert nog niet	Het proces van professionalisering van de collectieven kan verder worden doorgevoerd. Lerend beheren is de basis voor alles. Beheermonitoring is de basis voor het uitvoeren van de verbeteringen die in het Actieplan worden nagestreefd. Zonder kennis lukt het niet. Jaarcyclus doorlopen:

Maatregel	Mogelijk Knelpunt	Opmerking/Advies
	Uitvoering beheermonitoring: Kosten en Mensen	Professionalisering: beheermonitoring vereist een forse inzet van ervaren weidevogelkenners. Ideaal is als eigen medewerkers de tellingen uitvoeren. Inhuur van professionals is soms nodig. Overheid, collectieven en terreinbeheerders moeten prioriteit geven aan opleiding van mensen en budget voor uitvoering van de monitoring.
	Communicatie	De gegevens na elke telronde binnen 24 uur delen met alle boeren, vrijwilligers en veldmedewerkers om last-minute afspraken te maken. Jaarlijks een verslag van de monitoring en de evaluatie delen met de boeren, vrijwilligers en veldmedewerkers. Open beschikbaar stellen aan iedereen.
	Evaluatie	Zelfkritiek is de kern: ontdekken van knelpunten en nog ongebruikte kansen. Beheerders moeten zich direct verantwoordelijk voelen voor wat er misgaat en actie ondernemen om zaken te verbeteren
Legselbeheer	Hoog % van budget	Relevant voor collectieven. Oppervlak aan legselbeheer is niet relevant, de kosten wel. Stel vooraf een laag percentage vast dat voor dit doel wordt gebruikt en pas hierbij een passend betaalregime in.
	Ineffectief	Legselbeheer werpt alleen vrucht af voor grutto als het een aanvulling is op grote blokken kuikenland in de directe omgeving. Bij veel nesten/kuikens is last minute beheer nodig. Monitoring kan per gebied de sleutel zijn hoe dit vorm te geven.
Kuikenland	Locatie	Locatie waar de vogels broeden is eerste keuze om kuikenland te realiseren. Vermijd gebiedsdelen die door verstoring of droogte ongeschikt zullen blijven voor weidevogels. Pas type kuikenland aan op de soort – Kieviten zijn niet gebaat met rustperiodes op percelen met snelle grasgroei.
	Versnippering	Grutto's floreren als ze in groepen kunnen broeden in een groot gebied met een aaneengesloten kuikenland met een diversiteit aan vegetatietypen. Sluit percelen met kuikenlandbeheer op elkaar aan en maak waar dat niet lukt verbinding met randenbeheer.
	Vocht	Trek de vogels naar het kuikenland door dit natter te maken dan de omgeving. Een plasdras kan helpen, verhoogd slootpeil in combinatie met schuine oevers is zeer effectief.
	Engels raaigras	Percelen met overwegend snelgroeiend raaigras niet beheren met een rustperiode voorbij 1 juni. Extensief weiden en een rustperiode na voorweiden zijn betere alternatieven. Geen mest in voorjaar. Overgangsbeheer instellen – enkele jaren vroeger maaien en niet bemesten.
	Dominantie ongewenste soorten	Ontwikkelingsbeheer instellen – enkele jaren vroeger maaien en niet bemesten.
	Verruiging	Ontwikkelingsbeheer instellen – enkele jaren vroeger maaien en bemesting aanpassen – dat kan bestaan uit minder mesten bij snelle groei van de vegetatie, maar ook uit het juist bemesten van percelen die te lang geen mest ontvingen.
	Te schrale bodem en vegetatie.	In reservaten wordt geregeld onvoldoende bemest om de omstandigheden voor de vogels te garanderen.
	Kievit profiteert niet van gruttokuikenland	Overleving van kievitkuikens kan, in combinatie met nestbescherming, bevorderd worden met beweidingssystemen waarin kortdurende hergroei aanwezig is – ook vroeg in het seizoen. Op (mais-)akkers is de overleving van de kuikens vaak bedroevend. Maatregelen als kievitstroken in de akkers kunnen hierin verbetering brengen. Voorweiden, extensief weiden of vochtig, traag groeiend gras op direct aangrenzende percelen (die niet door steile oevers onbereikbaar zijn!) kunnen ook goed doen. Hetzelfde geldt mutatis mutandis voor de scholekster.
	Oppervlak te klein?	Vanwege de ijle verspreiding van de grutto in de provincie is meer kuikenland nodig. Vanwege het grote aandeel 'wit gebied' in veel polders is het aandeel kuikenland op poldermiveau vaak onvoldoende.
Leefgebied Open Akker	Naar verhouding laag budget en lage inspanningen	Professionalisering van het ANLb doorzetten op dit vlak. Ontwikkelen van bruikbare beheermonitoring om lerend beheren proces te onderbouwen. Aantrekken van nieuwe deelnemers en wegzetten van meer pakketten. Dit betekent een forse uitbreiding van het beschikbare budget in combinatie met een plan van aanpak per collectief met akkerbeheer.
Vernatting	Verhoogd slootpeil vergunning	Centraal overleg tussen collectieven en provincie enerzijds en waterschappen anderzijds over instellen van een snelle en eenvoudige procedure om vergunning te krijgen voor peilverhoging.

Maatregel	Mogelijk Knelpunt	Opmerking/Advies
	Wisselend peil controle NVWA	Wisseling van peil in (greppel-) plasdras is interessant voor waadvogels. De NVWA controleert op het aantal centimeters waterstand en oppervlak met water > pakket regelen via de achterdeur voorkomt problemen. Op termijn: betere omschrijving van het pakket, zodat controles geen probleem meer opleveren.
	Wisselend peil en afkalven slootkanten	Op termijn kan wisselend peil in sloten leiden tot afkalving van oevers en het verlies van schuine kanten, en mindere waterkwaliteit. Beperken van de periode met hoger peil en niet plotseling verlagen, maar laten uitdampen verkleinen dit risico.
	Vegetatie rondom plasdras	Plasdras op perceel met snelle grasgroei brengt kievit in problemen, doordat kuikens geen hoge vegetatie verdragen. Op korte termijn is extensief weiden een oplossing, op lange termijn vershraling.
	Herstel vegetatie plasdras	Inzaaien met gras kan nodig zijn om te voorkomen dat verruiging toeslaat.
	Kosten onderhoud	Pompen, keerschotten e.d. vereisen geregeld onderhoud en financiële middelen hiervoor. Een structurele regeling op provinciaal niveau is welkom.
Predatie	Onvoldoende open landschap	Structurele maatregelen zoals openhouden van het landschap, tegengaan van verruiging en opruimen van rommelhoekjes lijken, gezien de dalende predatie op nesten, te werken. Voortzetten van de acties gericht op het vergroten van de openheid van weidevogelgebieden is, ook in reservaten, zinvol.
	Onvoldoende alternatieve prooien	Stimuleren van een brede biodiversiteit met ruime alternatieve prooien voor predatoren.
	Beperkte informatie predatie	Op gebiedsniveau gecoördineerd opstellen van cameravallen en de informatie breed delen en evalueren. Monitoren predatoren op gebiedsniveau. Opfriscursus voor vrijwilligers inzake vaststellen van nestpredatie.
	Inzet predatorenbeheer beperkt	Ondersteuning van de jacht op vos (en het oplossen van lokale verwilderde kattenproblemen) door collectieven en terreinbeheerders loopt veelal, maar kan worden uitgebreid met: planmatige aanpak onder regie, vergoeding per geschoten vos, beschikbaar stellen en beheren van wildcamera's, opzetten van app-groepen om de informatie uit de cameramonitoring en incidentele waarnemingen en geruchten te delen, beschikbaar stellen van nachtzichtapparatuur.
	Praktische problemen predatierasters	Uitwisselingen van ervaringen, vooraf goed (laten) beoordelen of het plaatsen van een effectief raster kansrijk is. State-of-the-art materiaal en mankracht en budget voor continu onderhoud. Jaarlijkse rapportage en evaluatie op basis van beheermonitoring.
	Jachtvergunning	Als op basis van beheermonitoring en het doorlopen stroomschema voor de beslissing gekozen wordt voor jacht, moeten overheden ervoor zorgen dat daar voldoende mogelijkheden voor zijn.
Reservaten	Bescheiden doelstelling	Naast een goed niveau een excellent niveau van meer dan 100 broedparen per 100 ha nastreven.
	Ruim 800 ha onvoldoende ingericht en/of beheerd	Provincie moet een route vinden percelen met reguliere pacht te laten inrichten en beheren als weidevogelreservaat of elders compenseren. Gebieden die de minimale norm niet halen, hebben een ingreep nodig of de hectares N13.01 moeten elders worden beheerd.
	Openheid	Plaatselijk oorzaak van wegblijven van een gezonde populatie boerenlandvogels. Openheid herstellen of weidevogelbeheer elders realiseren.
	Geen jaarlijkse monitoring	Jaarlijkse BTS-beheermonitoring op gebiedsniveau instellen naast de BMP.
	Monitoring niet gelijktijdig met aanliggende gebieden	Waar relevant beheermonitoring coördineren met het collectief.

Maatregel	Mogelijk Knelpunt	Opmerking/Advies
Samenwerking	Wantrouwen	Openlijk delen van alle informatie. Samen aanpakken concrete acties. Collectieven kunnen vrijwilligers informeren over planning, monitoring en verslaglegging, en hen hier zo mogelijk bij betrekken. Monitoring reservaten en ANLb altijd samen uitvoeren, evaluaties delen. Gebiedsprocessen waarbij gewerkt wordt aan de bedrijfseconomische toekomst van de bedrijven én versterking van de natuur.
Vrijwilligers	Nieuwe rollen, (monitoring, advies, brug naar de maatschappij) vragen onafhankelijke en professionele organisatie	Vrijwilligersgroepen kunnen het best een onafhankelijke positie hebben en vandaaruit nauw samenwerken met collectief en terreinbeheerders. Groepen kunnen veelal een professionaliseringsslag gebruiken. Ze hebben daarbij steun nodig van een onafhankelijke 'koepelorganisatie'. De Groene Motor vervult die rol, ook deze organisatie moet een onafhankelijke positie uitstralen.
Subsidies	Vergoedingen voor beheer niet aangepast aan inflatie	Vergoedingen voor natuurbeheer worden vaak voor 6 jaar vastgesteld. Bij hoge inflatie, zoals in de afgelopen jaren, past de vergoeding al snel niet meer, wat de deelname beperkt. Vaker aanpassen aan inflatie is nodig.
	Extra kosten voor aanpassingen in het beheer van kruidenrijk grasland en plasdras	In het realiseren van kruidenrijk grasland en het beheren van plasdras liggen er nog forse uitdagingen. Om deze aan te gaan, adviseren we pilots uit te voeren. Hiervoor is budget nodig.
	Onderhoudskosten materiaal vernatting	Onderhoudsbudget beschikbaar stellen.
	Kosten openhouden landschap	Er zijn nog veel maatregelen welkom. Budget hiervoor blijft nodig.

12. Bijlagen

Bijlage 1 Investerings

Type maatregel (detail)	Aanvraagronde	Aanvrager	Bedrag	Type maatregel
Plasdraspompen	2020	CZHE	€ 11.794,00	plasdraspompen
		ACK	€ 46.754,40	plasdraspompen
		CHV	€ 95.700,00	plasdraspompen
		ZHL	€ 44.042,00	plasdraspompen
	2021-1	CMD	€ 34.579,89	plasdraspompen
		SBB	€ 7.777,88	plasdraspompen
		SBB	€ 7.777,88	plasdraspompen
		CZHE	€ 25.735,00	plasdraspompen
		ACK	€ 56.289,20	plasdraspompen
		CHV	€ 53.270,00	plasdraspompen
		CRGW	€ 47.190,00	plasdraspompen
		SBB	€ 3.214,00	plasdraspompen
	2021-2	CMD	€ 39.014,22	plasdraspompen
		CRGW	€ 57.107,16	plasdraspompen
		NBC KriWa	€ 48.097,50	plasdraspompen
		CZHE	€ 4.300,00	plasdraspompen
		CGK	€ 32.125,00	plasdraspompen
	2022	CMD	€ 68.525,60	plasdraspompen
		ACK	€ 66.671,00	plasdraspompen
		CRGW	€ 53.530,40	plasdraspompen
		CAV	€ 100.793,00	plasdraspompen
		CHV	€ 50.700,00	plasdraspompen
		CL	€ 8.000,00	plasdraspompen
		CZHE-1	€ 24.152,00	plasdraspompen
		CZHE-2	€ 22.162,00	plasdraspompen
	2023	CAV	€ 100.793,00	plasdraspompen
		CRGW	€ 46.369,38	plasdraspompen
		NBC KriWa	€ 5.250,00	plasdraspompen
		ACK	€ 39.131,40	plasdraspompen
		CMD-1	€ 21.500,00	plasdraspompen
		CMD-2	€ 43.375,00	plasdraspompen
		CL	€ 22.500,00	plasdraspompen
		CCHW	€ 8.268,70	plasdraspompen
Verhoging waterpeil	2020	CCHW	€ 5.310,00	verhoging waterpeil
		NM	€ 211.648,00	verhoging waterpeil
		ZHL	€ 82.988,00	verhoging waterpeil
		SBB*	€ 210.395,00	verhoging waterpeil
	2021-1	CZHE	€ 10.890,00	verhoging waterpeil
		CCHW	€ 25.667,00	verhoging waterpeil
		CGK	€ 33.200,00	verhoging waterpeil
	2021-2	SBB	€ 131.266,00	verhoging waterpeil
		CGK	€ 36.635,50	verhoging waterpeil
	2022	CL	€ 7.000,00	verhoging waterpeil

Type maatregel (detail)	Aanvraagronde	Aanvrager	Bedrag	Type maatregel
Kruidenrijk grasland	2023	CMD	€ 78.415,00	verhoging waterpeil
		CL	€ 4.500,00	verhoging waterpeil
	2020	ZHL	€ 30.541,00	kruidenrijk gras
		CHV	€ 20.439,30	kruidenrijk gras
	2021-1	CZHE	€ 32.600,00	kruidenrijk gras
		CHV	€ 30.221,00	kruidenrijk gras
		CCHW	€ 19.000,00	kruidenrijk gras
		CGK	€ 46.050,00	kruidenrijk gras
		CMD	€ 35.985,00	kruidenrijk gras
	2021-2	CZHE	€ 47.437,50	kruidenrijk gras
	2022	CHV	€ 93.250,00	kruidenrijk gras
	2023	CMD	€ 3.290,00	kruidenrijk gras
Beheerbaarheid percelen		CCHW	€ 19.939,36	kruidenrijk gras
	2020	SBB	€ 219.910,00	beheerbaarheid percelen
	2021-1	SBB	€ 40.000,00	beheerbaarheid percelen
	2021-2	SBB	€ 200.000,00	beheerbaarheid percelen
		ZHL	€ 142.873,00	beheerbaarheid percelen
Anti-predatieraster/ afsluiten dammen	2023	NM	€ 64.580,00	beheerbaarheid percelen
	2020	NM	€ 15.940,00	antipredatierasters
		CHV	€ 3.045,00	antipredatierasters
		ZHL	€ 1.089,00	antipredatierasters
	2021-1	SBB	€ 18.894,60	antipredatierasters
		SBB	€ 11.949,20	antipredatierasters
		CZHE	€ 8.304,00	antipredatierasters
		ACK	€ 54.522,60	antipredatierasters
		CHV	€ 34.600,00	antipredatierasters
		CRGW	€ 1.290,50	antipredatierasters
		CGK	€ 21.500,00	antipredatierasters
	2021-2	ACK	€ 57.107,16	antipredatierasters
		CMD	€ 9.700,00	antipredatierasters
	2022	CL	€ 14.000,00	antipredatierasters
	2023	ACK	€ 21.616,65	antipredatierasters
		CRGW	€ 1.589,42	antipredatierasters
		CL	€ 10.000,00	antipredatierasters
Verwijderen houtopslag	2020	ZHL	€ 14.520,00	verwijderen houtopslag
		CHV	€ 68.000,00	verwijderen houtopslag
		ZHL	€ 3.131,00	verwijderen houtopslag
	2021-1	CGK	€ 1.800,00	verwijderen houtopslag
		ZHL	€ 148.243,00	verwijderen houtopslag
		ZHL	€ 114.078,00	verwijderen houtopslag
	2022	CL	€ 4.500,00	verwijderen houtopslag
	2023	ZHL	€ 10.580,97	verwijderen houtopslag
		CL	€ 4.500,00	verwijderen houtopslag
Monitoring predatie	2021-1	CZHE	€ 7.800,00	monitoring predatie
		CHV	€ 7.900,00	monitoring predatie
		CRGW	€ 4.915,30	monitoring predatie

Type maatregel (detail)	Aanvraagronde	Aanvrager	Bedrag	Type maatregel
		CGK	€ 7.400,00	monitoring predatie
	2021-2	CZHE	€ 5.400,00	monitoring predatie
		CGK	€ 9.982,50	monitoring predatie
	2022	CHV	€ 18.375,00	monitoring predatie
		CL	€ 1.600,00	monitoring predatie
	2023	CL	€ 2.400,00	monitoring predatie
Keverbank	2020	CHW	€ 4.500,00	keverbank
Patrijzenakker	2021-1	ZHE	€ 34.247,90	patrijzenakker
		CMD	€ 17.567,00	patrijzenakker
		CCHW	€ 15.300,00	patrijzenakker
	2021-2	CCHW	€ 74.062,00	patrijzenakker
		CZHE	€ 19.096,00	patrijzenakker
		CGK	€ 105.046,15	patrijzenakker
	2023	CMD	€ 14.425,50	patrijzenakker
Braakstroken kievit	2022	ACK	€ 11.495,00	braakstroken kievit
Samen voor de patrijs	2023	SBB	€ 126.270,78	samen voor de patrijs
		CZHE	€ 36.000,00	samen voor de patrijs

Zuid-Hollands Landschap vroeg € 76.369 aan voor onderzoek in De Nesse en de Vosse- en Weerlanderpolder.

Bijlage 2 Enquêtes

Collectieven

Oppervlak onder ANLb Beheer, deelnemers

	Oppervlak	Deelnemers
2018		
2023		

1. Is er in 2028 en 2023 buiten het geregistreerde ANLb-beheer nog akker- of weidevogelbeheer 'door de achterdeur' gerealiseerd?
- ☐ Nee
- ☐ Ja

2018 Z-Pakket	Oppervlak	opmerking
2023 Z-Pakket	Oppervlak	

2. Hoe is de groei van het aantal ha gerealiseerd?
- ☐ Nieuwe ANLb gebieden
- ☐ Nieuwe deelnemers geworven in bestaande weidevogelgebieden
- ☐ Anders:

3. Welke factoren droegen bij aan de groei in hectares?
- ☐ Eigen activiteiten van het collectief
- ☐ Beheer- en/of beleidsmonitoring
- ☐ Acties vanuit provincie
- ☐ Acties vanuit vrijwilligers
- ☐ GLB
- ☐ anders:

4. Welke factoren remden/remmen de groei in hectares?

- ☐ Pakketeisen
- ☐ Extra eisen vanuit provincie
- ☐ GLB
- ☐ Anders:

Kuikenland: grasland met rustperiode (voorweiden, uitstel van maaien en kruidenrijk grasland), extensief weiden, (greppel) plasdras en last minute kuikenvelden

	Oppervlak	Deelnemers
2018		
2023		

Hoe is de groei van het aantal ha 'zwaar' beheer gerealiseerd?

- ☐ Nieuwe ANLb gebieden
- ☐ Nieuwe deelnemers geworven in bestaande weidevogelgebieden
- ☐ Anders:

Welke factoren droegen bij aan de groei of afname in de omvang van het zware beheer?

- ☐ Eigen activiteiten van het collectief
- ☐ Monitoring
- ☐ Acties vanuit provincie
- ☐ Acties vanuit vrijwilligers
- ☐ GLB
- ☐ anders:

Welke factoren remden/remmen de groei of afname in de omvang van het zware beheer?

- ☐ Pakketeisen
- ☐ Extra eisen vanuit provincie
- ☐ GLB
- ☐ Anders:

Legselbeheer

Op welke wijze ontvangen de leden een vergoeding voor legselbeheer?

- ☐ Vergoeding per ha.
- ☐ Vergoeding per gevonden nest
- ☐ Vergoeding per gemarkeerd nest
- ☐ Vergoeding per daadwerkelijk beschermd nest
- ☐ Vergoeding per beschermingsmaatregel
- ☐ Vergoeding per territorium
- ☐ Vaste vergoeding voor deelname aan legselbeheer als bedrijf
- ☐ Anders:

Worden nesten gezocht op percelen met een rustperiode?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Wat is ongeveer het % van het budget dat wordt uitgegeven aan legselbeheer?

- ☐ 0-10%
- ☐ 10-20%
- ☐ 20-30%
- ☐ meer dan 30 %

Organiseert het collectief cursussen voor de leden om nestbescherming te leren?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Zijn er cursussen voor de vrijwilligers om nestbescherming te leren?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Wie geeft cursussen voor de vrijwilligers om nestbescherming te leren?

- ☐ het collectief
- ☐ de Groene Motor
- ☐ de vrijwilligersgroep (individueel of gezamenlijk met andere vrijwilligersgroepen)

Wie bepaalt waar vrijwilligers actief zijn?

- ☐ Vrijwilligers zijn zelfstandige groepen en bepalen in overleg met het collectief grotendeels zelf waar ze lopen en worden qua cursussen, materialen en/of nieuwe aanmeldingen van vrijwilligers (mede) ondersteund door de Groene Motor
- ☐ Vrijwilligers worden uitsluitend aangestuurd door het collectief
- ☐ Anders:

Is er een startbijeenkomst?

- ☐ Nee
- ☐ Ja, voor vrijwilligers
- ☐ Ja, voor boeren
- ☐ Ja, voor boeren en vrijwilligers

Is er een slotbijeenkomst?

- ☐ Nee
- ☐ Ja, voor vrijwilligers
- ☐ Ja, voor boeren
- ☐ Ja, voor boeren en vrijwilligers

Wie organiseert de start- en/of slotbijeenkomst?

- ☐ de vrijwilligersgroep zelf
- ☐ de vrijwilligersgroep i.o.m. het collectief
- ☐ het collectief
- ☐ Anders:

Monitoring

Ontvangt het collectief de gegevens van de beleidsmonitoring die de provincie (of anderen?) laat uitvoeren?

- ☐ Ja, direct na de telling zodat we de gegevens kunnen gebruiken voor het beheer
- ☐ Ja, na het seizoen
- ☐ Soms
- ☐ Nee

Ontvangt het collectief de gegevens van de monitoring van reservaat gebieden in het werkgebied?

- ☐ Ja, direct na de telling zodat we de gegevens kunnen gebruiken voor het beheer
- ☐ Ja, na het seizoen
- ☐ Soms
- ☐ Nee

Organiseert het collectief tellingen zelf?

- ☐ Ja, in de vorm van BMP-tellingen met 4/5 ronden
- ☐ Ja, in de vorm van BTS-tellingen met 2/3 ronden
- ☐ Anders:

Wie voert de BTS/BMP-tellingen uit (meer antwoorden mogelijk)?

- ☐ Vrijwilligers
- ☐ Veldmedewerkers
- ☐ Ingehuurde krachten
- ☐ Extern bureau
- ☐ Mix, namelijk:

Wordt er bij de BTS/BMP-tellingen samengewerkt?

- ☐ Met de TBO
- ☐ Met weidevogel- of vogelwerkgroep
- ☐ Nee

Welke telgebieden telt u jaarlijks?

- ☐ Alle gebieden ieder jaar
- ☐ Een wisselend deel van de gebieden in een cyclus van 3-5 jaar
- ☐ Ieder jaar dezelfde gebieden
- ☐ Anders:

In hoeveel jaar is het hele werkgebied geteld?

- ☐ Elk jaar
- ☐ In 2 jaar
- ☐ In 3 jaar
- ☐ In 6 jaar
- ☐ Niet alles wordt geteld in een periode van 6 jaar

Hoe worden de gegevens gedeeld?

- ☐ Alleen beschikbaar voor bureau en bestuur
- ☐ Direct na elke ronde naar de veldmedewerkers
- ☐ Direct na elke ronde naar de boeren
- ☐ Direct na elke ronde naar de vrijwilligers
- ☐ Na het seizoen naar de veldmedewerkers
- ☐ Na het seizoen naar de boeren
- ☐ Na het seizoen naar de vrijwilligers

Predatie

Hoe heeft de legselpredatie zich ontwikkeld in uw werkgebied van 2018 tot en met 2023?

- ☐ Duidelijk toegenomen en wel van ...% in 2018 naar . % in 2023
- ☐ Nogal wisselend, sommige jaren hoog (>20%) en andere jaren laag (<20%)
- ☐ Stabiel rond%
- ☐ Duidelijk afgenomen en wel van ...% in 2018 naar . % in 2023
- ☐ Niet bekend
- ☐ Anders:

Heeft u inzicht in/vermoeden van de hoogte van de kuikenpredatie in uw werkgebied in de periode 2018-2023?

- ☐ Nee
- ☐ Ja en wel:

☐ Anders:

Welke predatoren in uw werkgebied acht u vooral verantwoordelijk voor de predatie van legsels en kuikens?

Is er een predatiebeheerplan?

O Ja, sinds:

O Nee, want:

Welke acties uit het predatiebeheerplan zijn uitgevoerd en in welke omvang/aantal?

Welke acties uit het predatiebeheerplan zijn (nog) niet uitgevoerd en wat was daarvan de oorzaak?

Wat heeft u nodig om predatiebeheer goed/beter te kunnen uitvoeren?

Jaarverslag

1. Maakt u elk jaar een jaaroverzicht voor de provincie en/of een uitgebreid, evaluerend, jaarverslag voor de leden en belangstellenden?
 - ☐ Een jaaroverzicht
 - ☐ Een jaarverslag
 - ☐ Beide
 - ☐ Geen van beide

Bent u bekend met de mogelijkheid via <https://www.boerenlandvogelsnederland.nl/> een met cijfers en grafieken gevulde sjabloon te downloaden voor het maken van een jaarverslag?

Maakt u hier gebruik van?

☐ Ja

☐ Nee, want:

Naar wie verspreidt u het jaaroverzicht/jaarverslag?

☐ Leden

☐ Vrijwilligers

☐ Overheden (gemeenten, provincie)

☐ Pers

☐ Terreinbeheerders

☐ Andere partijen zoals:

Krijgt u reacties op uw jaaroverzicht/jaarverslag en van wie en wat is dan de strekking?

☐ Ja, van met als strekking

☐ Ja, van met als strekking

☐ Ja, van met als strekking

Bent u tevreden met de tot nu gehanteerde werkwijze bij maken en verspreiden van jaaroverzicht/jaarverslag?

☐ Ja, geen behoefte om dit anders te gaan doen

☐ Nee, wij zijn niet tevreden. Onze wens is om:

☐ Anders

Wat heeft u nodig om gemakkelijker/snelser/beter een jaaroverzicht/jaarverslag te maken?

O

O

O Niets

Samenwerking

1. Met welke organisaties heeft het collectief geregeld overleg en hoe loopt dat?

Overheid	Aantal maal per jaar	Heel goed	goed	matig	frustrerend
Provincie					
Gemeente					
Waterschap					
Weidevogelgroep					
WBE					
...					

TBO	Aantal maal per jaar	Heel goed	goed	matig	frustrerend
ZHL					
SBB					
NM					

Anderen	Aantal maal per jaar	Heel goed	goed	matig	frustrerend
Boerennatuur					
LTO					

2. Met welke organisatie(s) zou het contact willen verbeteren?

Bijlage Enquete vrijwilligersgroepen

Organisatievorm

- ☐ We zijn een zelfstandige organisatie met statuten en bestuur
- ☐ We zijn een zelfstandige groep zonder statuten met coördinator/coördinatiegroep
- ☐ We zijn onderdeel van het collectief
- ☐ Anders:

Akker- en/of weidevogels

- ☐ Wij zijn als groep voornamelijk betrokken bij het weidevogelbeheer
- ☐ Wij zijn als groep vooral bezig met akkervogelbeheer/akkernatuur
- ☐ Anders:

Aantal nieuwe vrijwilligers vanaf 2019

- ☐ Geen tot weinig nieuwe vrijwilligers
- ☐ Wel elk jaar nieuwe vrijwilligers, maar evenveel stoppers
- ☐ Groei van het aantal vrijwilligers van ongeveer naar
- ☐ Anders:

Motivatie van de vrijwilligers

- ☐ Is goed
- ☐ Staat onder druk vanwege

O Anders:

Samenwerking met collectief

☐ Is goed

☐ Is voor verbetering vatbaar want

O Anders:

Samenwerking met terreinbeheerder (met name ten aanzien van uitvoeren van BTS/BMP-tellingen)

☐ Is goed

☐ Is voor verbetering vatbaar want:

☐ Is niet van toepassing in ons werkgebied

O Anders:

Registratie van legsels en uitkomstresultaat

☐ Doen we (bijna) niet meer vanwege:

☐ Heeft voortdurend onze aandacht nodig en krijgt die ook

☐ Is goed

☐ Anders:

Beheermonitoring (BTS/BMP-tellingen)

☐ Doen we als vrijwilligersgroep niet aan mee

☐ Doen enkele van onze vrijwilligers aan mee

☐ Anders:

Nieuwe ontwikkelingen (hier graag aangeven of je daar individueel of als groep actief mee bent)

☐ Drones:

☐ Wildcamera's:

☐ Vossenrasters:

☐ Anders:

1. Het actieplan benoemt vrijwilligers als ambassadeur van akker- en weidevogels naar het brede publiek. Voel je je ook zoals groep?

- Zo ja, hoe geef je dat vorm en wat heb je daar verder voor nodig?

- Zo nee, wat is oorzaak?
- 2. Lukt het om samen met het collectief/TBO de communicatie naar de lokale samenleving vorm te geven? Wat doe je dan wel samen en wat niet?
- 3. Zijn er afspraken met het collectief over taken en verantwoordelijkheden ten aanzien van nestbescherming, beheer en/of monitoring? Zo ja, hoe zijn die?
- 4. Hoe is de digitale vaardigheid van vrijwilligers in je groep met betrekking tot het invoeren van gegevens in de Boerenlandvogelmonitor?
- 5. Wat heb je als vrijwilligersgroep nodig om verbeterstappen te kunnen zetten voor het weidevogelbeheer? Aan welke verbeterstappen denk je dan?
- 6. Is er voldoende uitwisseling met de andere weidevogelbeschermingsgroepen in Zuid-Holland? Heb je behoefte aan meer overleg met andere groepscoördinatoren (fysiek, dan wel via Teams/Zoom)?
- 7. Heeft kennis (over bescherming, beheer, monitoring, etc.) in je groep extra aandacht? Ga je dit zelf organiseren of heb je daar een andere partij bij nodig?
- 8. Welke verbeterstappen zou je willen zien bij het collectief?
- 9. Welke verbeterstappen zou je willen zien bij de Groene Motor?
- 10. Welke verbeterstappen zou je willen zien bij de provincie?

Enquete TBO's

Geef een indicatie van de dekking in het gebied met vegetatie in de verschillende fasen van ontwikkeling van kruidenrijk grasland (Schippers e.a.).

Geef indicatie jaarlijks of tweejaarlijks te bemesten oppervlakte van het gebied (t.o.v. totaaloppervlakte, m.u.v. weidemest).

Geef indicatie gemiddelde jaarlijkse stikstofgift op te bemesten percelen (m.u.v. weidemest).

Geef indicatie oppervlakte extensieve stand beweiding in periode april-juli (t.o.v. totaaloppervlakte)

Geef indicatie gemiddelde drooglegging (maaiveld t.o.v. slootpeil)

Geef indicatie gemiddelde aanwezigheid herbivore vogels in winterperiode

Bijlage 3 ANLb-registratie 2018 en 2023

In de tabel hieronder de oppervlakten per pakket in 2018 en 2023, zoals geregistreerd in SCAN-GIS. Deze getallen wijken af van de cijfers uit aanvragen voor de ANLb (de 'voordeur').

- In de kolom 'relevant' zijn de pakketten die een toeslag geven op andere ha (zoals ruige mest) en pakketten die niet relevant zijn voor weide- en akkervogels (zoals bos) weggelaten. De optelsom geeft het aantal ha weer dat is geregistreerd als ANLb-beheer voor Boerenlandvogels.
- In de kolom 'zwaar' is uit de voorgaande selectie het legselbeheer genegeerd. De optelsom geeft het totaal aantal ha met 'zwaar' beheer. Hierbij zijn de ha met botanische randen (13c) opgenomen, waarbij de aantekening moet worden gemaakt dat deze randen voor de kuikens van grutto weinig effectief zijn. Tureluurs maken er wel veel gebruik van met de kuikens.

code	pakket	Ha 2018	relevant	zwaar	Ha 2023	relevant	zwaar	verschil
1a	Rustperiode	817,9	817,9	817,9	683,70	683,70	683,70	-134,20
1b	Rustperiode	571,62	571,62	571,62	437,00	437,00	437,00	-134,62
1c	Rustperiode	259,54	259,54	259,54	255,79	255,79	255,79	-3,75
1d	Rustperiode	77,47	77,47	77,47	51,72	51,72	51,72	-25,75
1e	Rustperiode				15,08	15,08	15,08	15,08
1f	Rustperiode	7,55	7,55	7,55	10,49	10,49	10,49	2,94
1i	Rustperiode	1,07	1,07	1,07				-1,07
1l	voorweiden	208,96	208,96	208,96	86,02	86,02	86,02	-122,94
1m	voorweiden	167,52	167,52	167,52	49,39	49,39	49,39	-118,13
1q	voorweiden	11,22	11,22	11,22	18,72	18,72	18,72	7,50
1r	voorweiden	9,5	9,5	9,5	25,20	25,20	25,20	15,70
1s	voorweiden	2,33	2,33	2,33	97,51	97,51	97,51	95,18
1t	voorweiden	1,22	1,22	1,22	99,40	99,40	99,40	98,18
1u	voorweiden				11,93	11,93	11,93	11,93
1v	voorweiden				3,27	3,27	3,27	3,27
1w	voorweiden				40,68	40,68	40,68	40,68
1x	voorweiden				2,10	2,10	2,10	2,10
2a	kuikenveld	38,18	38,18	38,18	1,54	1,54	1,54	-36,64
2c	kuikenveld	13,95	13,95	13,95	2,57	2,57	2,57	-11,38
2d	kuikenveld	10,37	10,37	10,37				-10,37
2e	kuikenveld	2,28	2,28	2,28				-2,28
30a	zwarte stern	0,39	0,39		0,47	0,47		0,08
3a	plasdras	0,54	0,54	0,54	1,91	1,91	1,91	1,37
3b	plasdras	3,75	3,75	3,75	8,13	8,13	8,13	4,38
3c	plasdras	36,56	36,56	36,56	26,28	26,28	26,28	-10,28
3g	plasdras	5,06	5,06	5,06				-5,06
3i	plasdras	1,42	1,42	1,42	0,72	0,72	0,72	-0,70
3j	plasdras	1,25	1,25	1,25	0,59	0,59	0,59	-0,66
3k	plasdras				0,75	0,75	0,75	0,75
3l	plasdras				0,66	0,66	0,66	0,66
3n	plasdras				13,90	13,90	13,90	13,90
3o	plasdras				70,49	70,49	70,49	70,49
3p	plasdras				3,53	3,53	3,53	3,53
4a	legselbeheer	9422,7	9422,7		10873,05	10873,05		1450,35

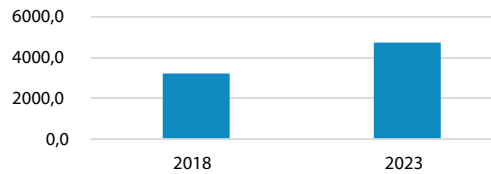
code	pakket	Ha 2018	relevant	zwaar	Ha 2023	relevant	zwaar	verschil
4b	legselbeheer	1234,58	1234,58					1234,58
4c	legselbeheer	140,51	140,51					-140,51
42a	legselbeheer				1629,87	1629,87		1629,87
4d	LB met rust	140,51	140,51	140,51	122,63	122,63	122,63	-17,88
4e	LB met rust	75,61	75,61	75,61	66,34	66,34	66,34	-9,27
4f	LB met rust	28,51	28,51	28,51	49,32	49,32	49,32	20,81
4g	LB met rust	4,4	4,4	4,4	39,14	39,14	39,14	34,74
4h	LB met rust	0,38	0,38	0,38	48,91	48,91	48,91	48,53
5a	Kruidenrijk	376,64	376,64	376,64	506,72	506,72	506,72	130,08
5b	Kruidenrijk	12,54	12,54	12,54	28,65	28,65	28,65	16,11
5c	kruidenrijk				5,45	5,45	5,45	5,45
5d	kruidenrijk				3,24	3,24	3,24	3,24
5h	kruidenrand				296,09	296,09	296,09	296,09
5i	kruidenrand				7,63	7,63	7,63	7,63
5l	kruidenrijk				116,25	116,25	116,25	116,25
6a	Ext. weiden	78,1	78,1	78,1	131,67	131,67	131,67	53,57
6b	Ext. weiden	2,45	2,45	2,45				-2,45
6c	Ext. weiden	155,88	155,88	155,88	190,58	190,58	190,58	34,70
6d	Ext. weiden				14,51	14,51	14,51	14,51
7a	ruige mest	2196,65			2653,73			457,08
8a	hoog waterpeil	19,04			9,76			-9,28
8c	hoog waterpeil				3,21			3,21
8e	hoog waterpeil				4,81			4,81
9a	poel	0,37			0,44			0,07
9b	poel				0,50			0,50
10a	NVO	0,01			2,14			2,13
10b	NVO	0,21			1,20			0,99
12a	slootbeheer	355,53			707,60			352,07
12b	slootbeheer	152,53			494,32			341,79
12d	slootbeheer				112,53			112,53
13a	botanisch gras	26,25	26,25	26,25	47,25	47,25	47,25	21,00
13b	botanisch gras	1,35	1,35	1,35	47,25	3,68	3,68	45,90
13c	botanisch gras	493,99	493,99	493,99	573,36	573,36	573,36	79,37
13h	botanisch				8,44	8,44	8,44	8,44
15b	wintervoedsel				5,73	5,73		5,73
15c	wintervoedsel				0,83	0,83		0,83
15d	wintervoedsel				6,40	6,40		6,40
16a	vogelakker				21,20	21,20		21,20
18a	kruidenakker				1,36	1,36		1,36
19a	akkerrand	15,28	15,28		151,75	151,75		136,47
19 g	akkerrand	142,91	142,91					-142,91
20b	hakhout	2,08			2,88			0,80
20c	hakhout		0		0,14			0,14
21a	Bomenrij	0,11			3,14			3,03
22a	heg				0,18			0,18
25a	bomen	0,14			1,80			1,66

code	pakket	Ha 2018	relevant	zwaar	Ha 2023	relevant	zwaar	verschil
26a	boomgaard	2,99			18,35			15,36
27a	hakhoutbosje	0,07			0,64			0,57
27b	hakhoutbosje	2,04			5,68			3,64
28a	griend	0,16			0,15			-0,01
29a	bosje	1,31			3,28			1,97
40a	vogelgraan				0,86	0,86	0,86	0,86
41a	ontwikkeling kruidenrijk				35,14	35,14	35,14	35,14
41b	ontwikkeling kruidenrijk				45,37	45,37	45,37	45,37
43a	bloemenblok				6,44	6,44	6,44	6,44
44a	keverbank				0,01	0,01	0,01	0,01
45a	kievitstrook				4,25	4,25	4,25	4,25
51a	predatieraster				0,17			0,17
55a	Bep. Bestrijding				161,64			161,64
55b	Bep. bestrijding				2,40			2,40
totaal		17.335	14.602	3.645	21.295	17.061,	4.371	3.960

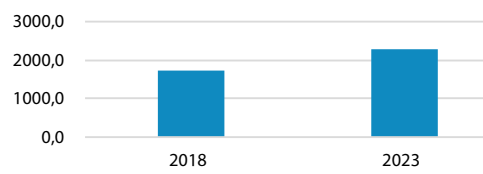
NB in 2023 was er nog 50 ha kruidenrijk grasland 'door de achterdeur', deze ha zijn meegerekend in de grafiek die is opgenomen in de tekst.

Bijlage 4 Regionale ontwikkelingen ANLb

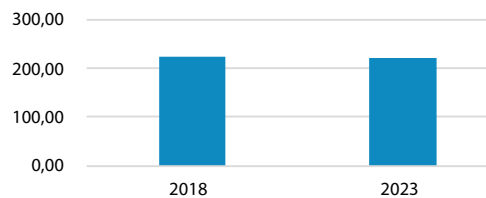
opp. beheer boerenlandvogels Alblasserwaard

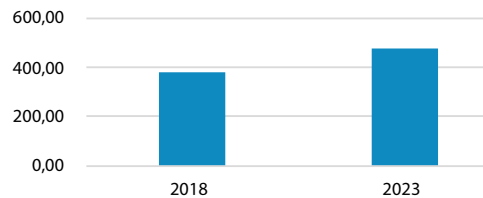
opp. beheer boerenlandvogel Groene Klaver

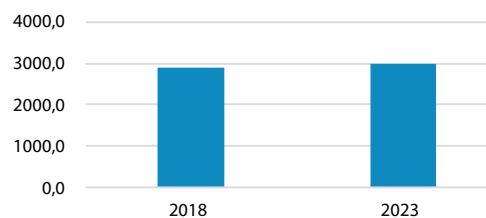
opp. beheer boerenlandvogels Hoeksewaard

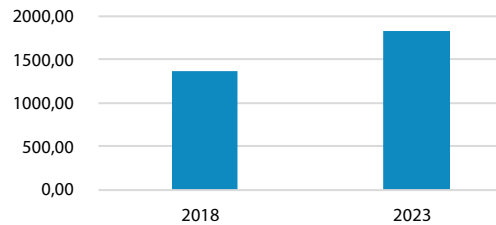
opp. beheer boerenlandvogels Hollandse Eilanden

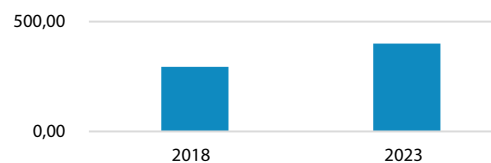
opp. beheer boerenlandvogels Hollandse Venen

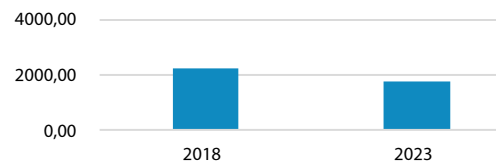
Totaal beheer boerenlandvogels Krimpenerwaard

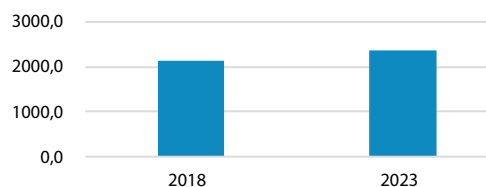
opp. beheer boerenlandvogels Lopikerwaard (ZH)

opp. beheer boerenlandvogels Midden-Delfland

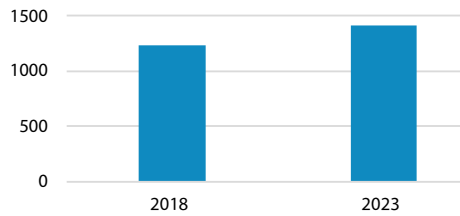

opp. beheer boerenlandvogels Rijn Gouwe Wiericke

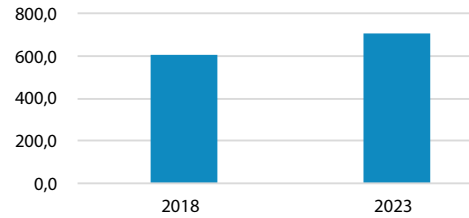

Bijlage 5 Regionale ontwikkelingen Kuikenland

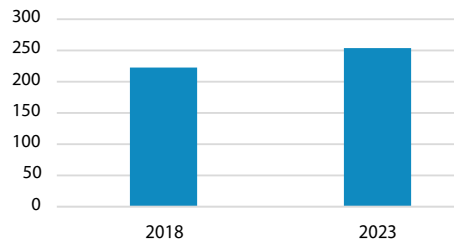
kuikenland Alblasserwaard

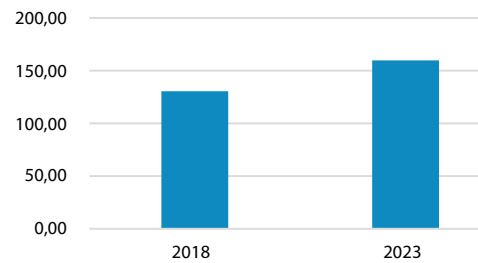
kuikenland Groene Klaver

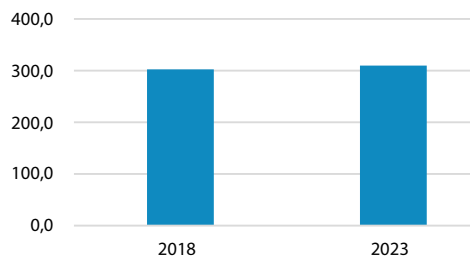
kuikenland Hoekse Waard

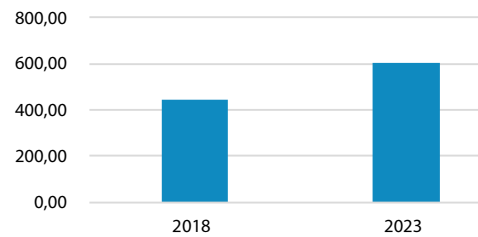
kuikenland Hollandse Eilanden

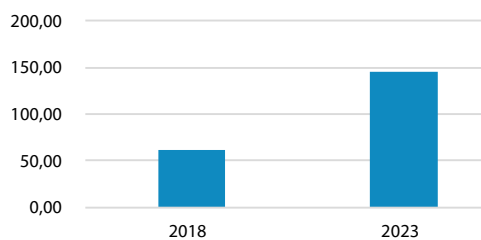
kuikenland Hollandse Venen

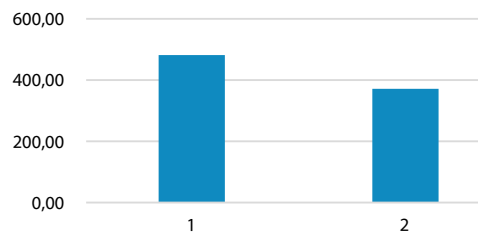
kuikenland Krimpenerwaard

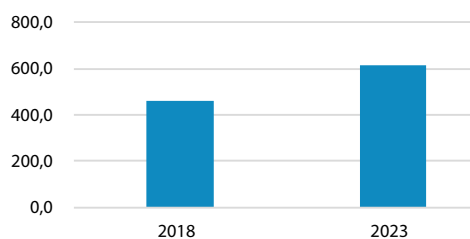
kuikenland Lopikerwaard

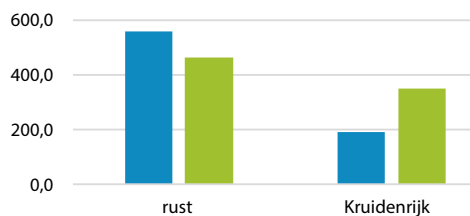
kuikenland Midden-Delfland

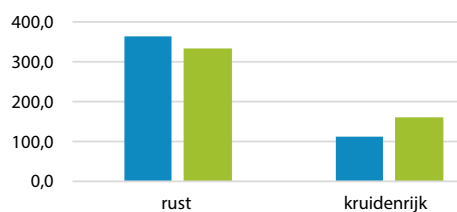
kuikenland Rijn Gouwe Wiericke

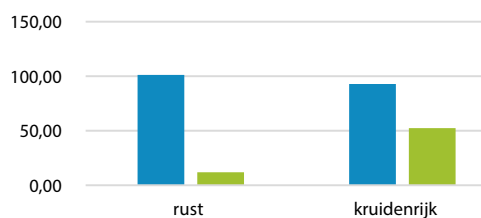
Rust en Kruidenrijk Alblasserwaard

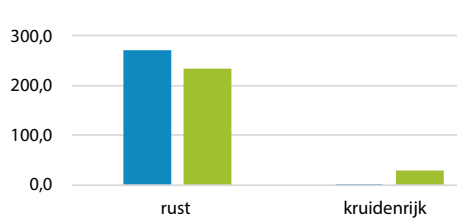
Rust en Kruidenrijk Groene Klaver

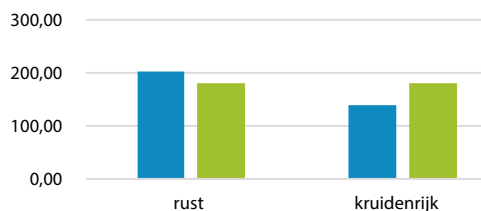
Rust en Kruidenrijk Hollandse Eilanden

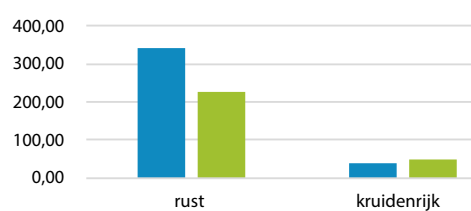
Rust en Kruidenrijk Hollandse Venen

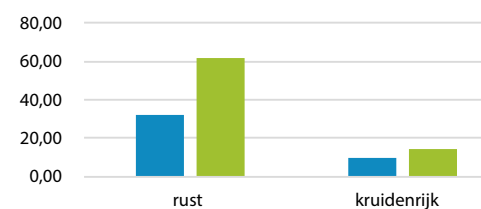
Rust en Kruidenrijk Krimpenerwaard

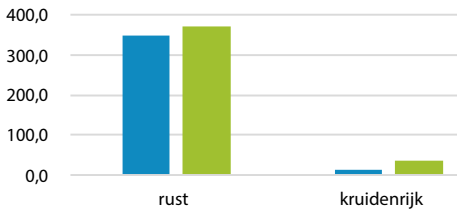
Rust en Kruidenrijk Midden-Delfland

Rust en Kruidenrijk Lopikerwaard

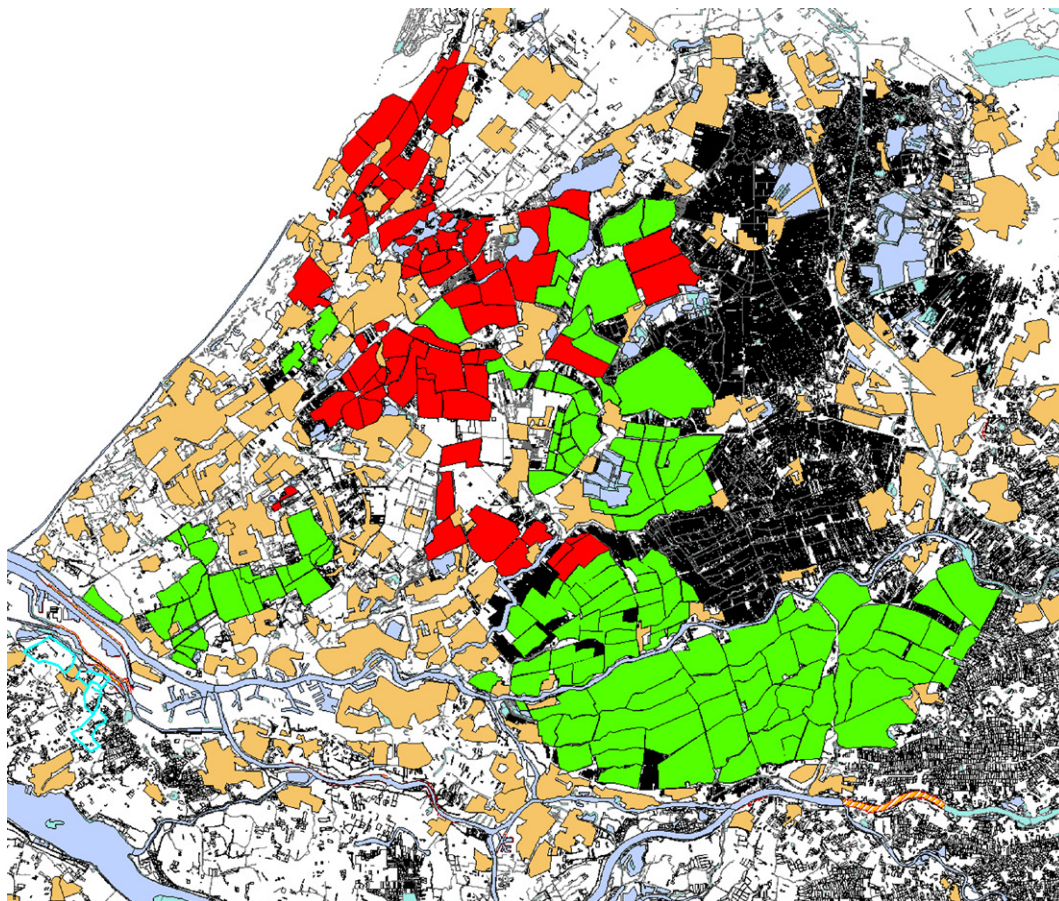
Rust en Kruidenrijk RGW

■ 2018 ■ 2023

Bijlage 6 Beheermonitoring door agrarische collectieven

- De regio Midden-Delfland wordt jaarlijks in zijn geheel geteld, inclusief reservaten en witte gebieden.
- De regio's Krimpenerwaard, Alblasserwaard en Goude Wiericke worden in 2 of 3 jaar geheel gemonitord. De Alblasserwaard verwacht vanaf 2025 jaarlijks te monitoren, deels ook jaarlijkse inzet op kerngebieden.
- In de regio's Groene Klaver en Hollandse Venen wordt jaarlijks een klein aantal gebieden geregeld of incidenteel geteld en niet altijd gebiedsdekkend.

Beheermonitoring is vaak beperkt tot het ANLb. Direct meetellen van reservaten en witte gebieden is een zinvolle volgende stap - waarvoor samenwerking met de reservaatbeheerder nodig is. Sommige collectieven doen dus al.

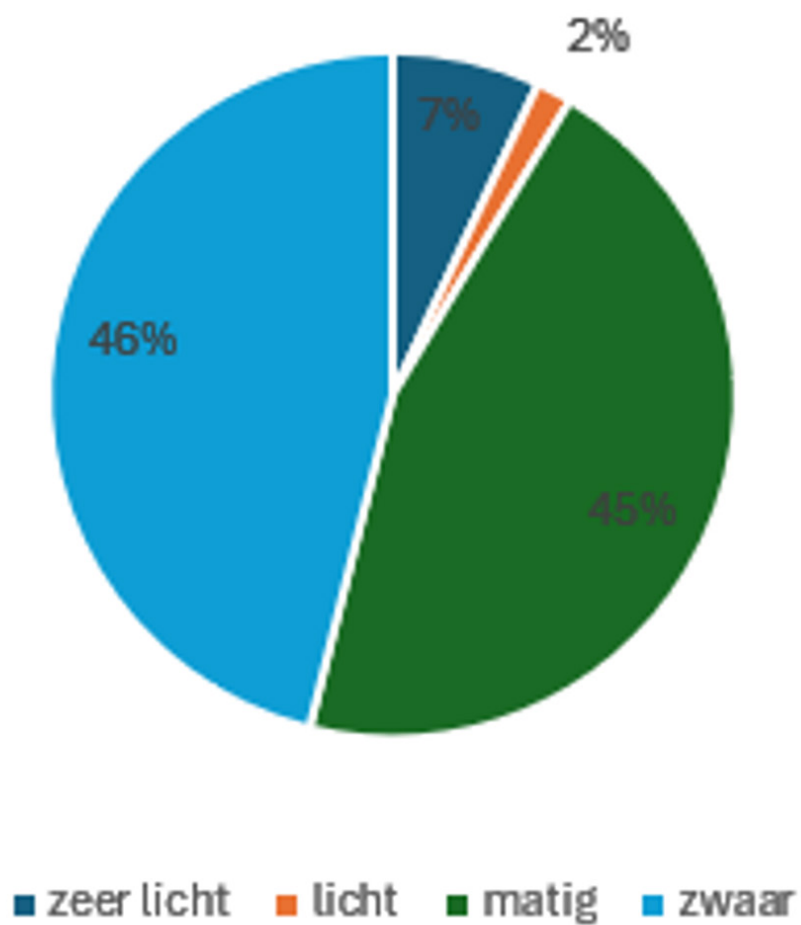

Groen: BTS-telgebieden in de Boerenlandvogelmonitor die jaarlijks/periodiek zijn geteld door de collectieven.

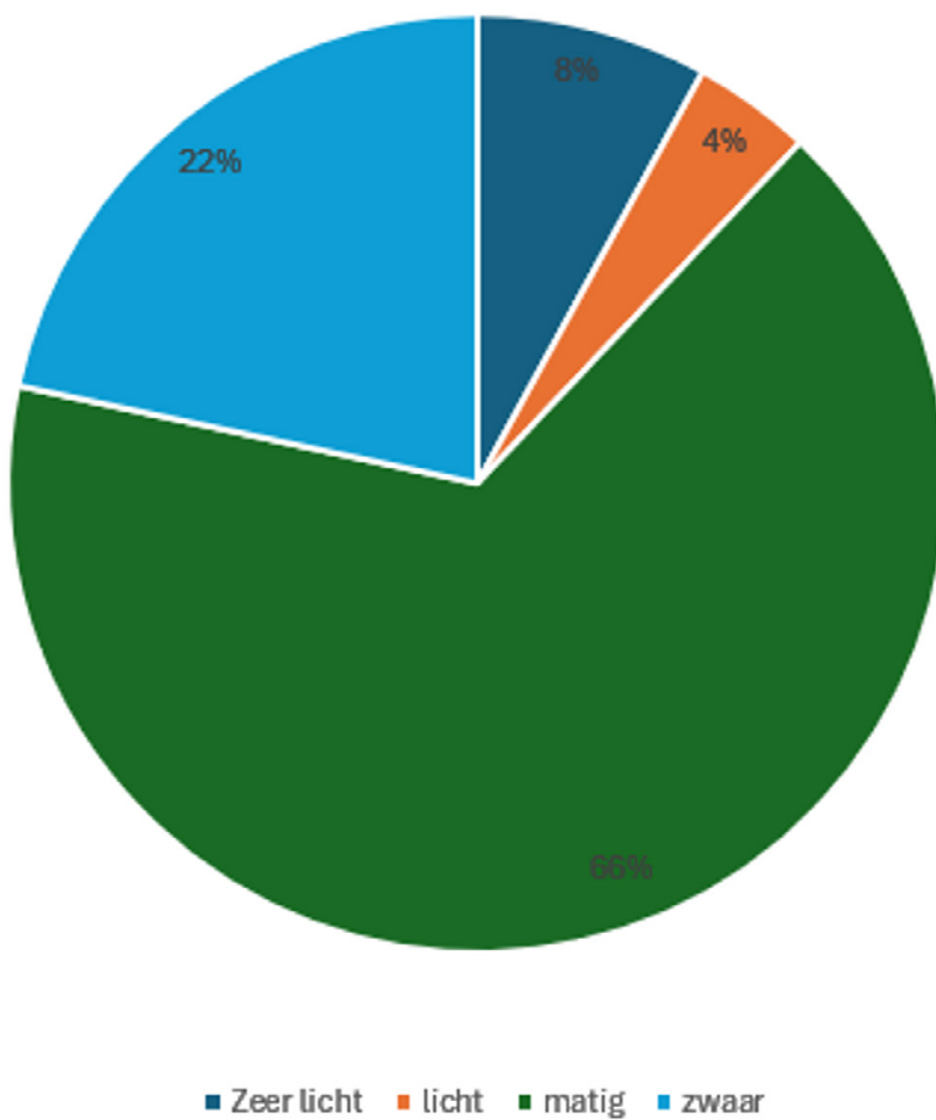
Rood: geen gegevens gevonden uit de afgelopen jaren.

Bijlage 7 Gewastypen

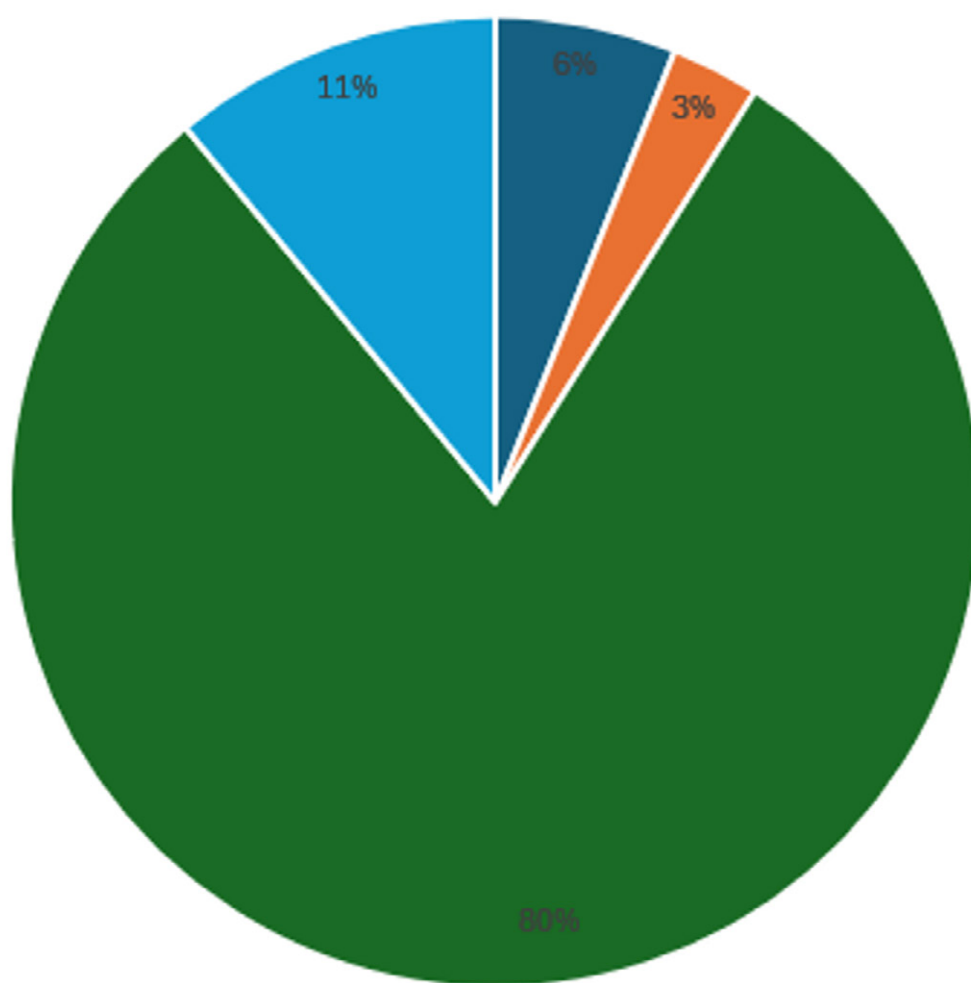
Gewastypen gehele ANLB

Rust vanaf 1 april

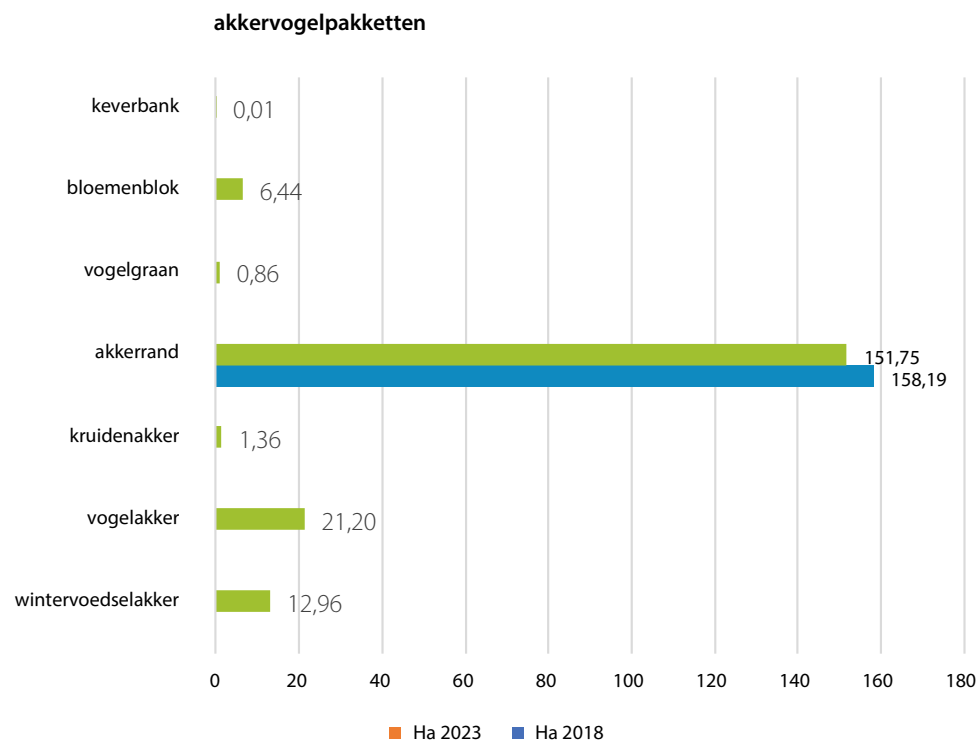

Kruidenrijk

■ Zeer licht ■ licht ■ matig ■ zwaar

Bijlage 8 Hectares Akkervogelpakketten

De voornaamste uitbreiding vond plaats door de introductie van wintervoedselakkers en vogelakkers. Het oppervlak akkerrand bleef ongeveer gelijk.

Bijlage 9 Broedparen per 100 ha in reservaten

Gebied	rapportage	ha	broedparen	grutto	Per 100 ha	Beoordeling
Hillenhoek	2021	7,3	0	0	0,0	Laag
Waalhoek	2021	9,3	21	0	214,0	Hoog
Voorofsche Polder	2021	30,8	51	25	166,0	Hoog
Kadijk-West	2021	64,1	75	33	117,0	Hoog
Polder den Hoek	2021	59,9	103	38	172,0	Hoog
Polder Berkenwoude	2021	83,0	47	12	57,0	Midden
Polder de Nesse	2021	260,8	180	50	69,0	Hoog
Bilwijk	2021	12,6	11	5	87,0	Hoog
Polder Achterbroek	2018	31,7	25	10	78,9	Hoog
Polder het Beijersche	2018	28,8	10	0	34,7	Laag
Polder Middelblok	2018	105,0	49	17	46,7	Midden
Nieuwkoopse Plassen	2019	40,8	76	27	186,3	Hoog
Noord-Kethel	2021	180,2	-	-	-	Hoog
Tiengemetten	2017	19,5	29	0	149,0	Hoog
Aalkeetbuitenpolder	2021	106,1	25	0	23,6	Laag
Ackerdijkse Plassen	2021	42,5	27	11	63,5	Hoog
Nieuwkoop	2021	74,3	55	36	74,0	Hoog
Meijegraslanden	2021	38,0	27	17	71,1	Hoog
Woerdense Verlaat	2021	27,1	51	23	188,2	Hoog
Polder Nieuwkoop	2016	43,9	86	34	195,9	Hoog
Polder Schieveen	2021	89,9	58	13	64,5	Hoog
Korendijkse Slikken	2016	252,4	224	14	88,7	Hoog
Gr. Westeindsche Polder	2021	68,7	62	18	90,2	Hoog
Polder Waterloos	2021	17,5	31	15	177,1	Hoog
Donckse Laagten	2021	164,8	220	106	133,5	Hoog
Avelingen	2019	35,8	23	4	64,2	Hoog
Polder Groot Koninkrijk	2021	78,8	78	20	99,0	Hoog
Oudeland van Strijen	2020	523,0	378	78	72,3	Hoog
P. Nieuw Schuddebeurs	2021	26,1	30	0	115,0	Hoog
Polder Biert	2021	89,6	192	47	214,2	Hoog
Geertruida Agatha	2021	33,2	73	1	220,2	Hoog
Polder Stein-Noord	2022	150,0	88	39	58,7	Midden
Sluipwijk	2021	71,0	45	16	63,4	Hoog
Oukoop	2021	44,2				Laag
Polder Lange Weide	2017	29,3	6	3	20,5	Laag
Weijpoortsche Polder	2019	30,9	10	4	32,4	Laag

Bijlage 10 Inzet percelen provincie voor boerenlandvogels

Polder	ha	Wijze van realiseren
Zoetermeerse Meerpolder	27	Vrijwillige kavelruil. Eind 2023 gebied van 27 ha ingericht. Eigendom en verpachting door PZH.
Zuidpolder van Delfgauw	36,4	Vrijwillige kavelruil. Najaar 2024 wordt een gebied van 80 ha ingericht (35 ha SBB, 13 ha Gemeente Pijnacker-Nootdorp, 32 ha PZH (door grondruil is eigendom provincie gekrompen). Mogelijk wordt er door aanvullende grondruil nog 5 ha toegevoegd aan gebied). Beheer straks onder regie van SBB i.s.m. met lokale boeren.
Boterhuispolder	4,2	Verpachting met beperkingen door PZH. Eind 2022 kleinschalige inrichtingsmaatregelen getroffen voor inrichting plasdrasgebied.
Aderpolder/ eiland	12,6	Ligt op een eiland en we zijn aangewezen op een pachter. Die kan niet 12 ha zwaar beheer inpassen. Daarom 6 ha in diepe polder met eigen waterpeil verpacht met zware beperkingen. Sinds 2024 ook ca. 1,5 ha in hogere deel verpacht met lichte beperkingen.
Donkse Laagten	14	7 ha mais werd ingezaaid met kruidenrijk mengsel. Eind 2023 zijn deze gronden (-1,5 ha losliggend) verpacht aan agrarisch collectief dat door verpacht met beperkingen.
Kadijk-Oost Krimpenerwaard	47,7	2 of 3 plasdrassen ingericht.
Tempelpolder Reeuwijk	24	PZH verpacht gronden met zware beperkingen. In drie poldertjes. In een polder wordt waterpeil gereguleerd door molen. In 2e polder zonnepomp voor hoog peil. In 3e polder ook zonnepomp, maar werkt niet zo goed door bolle ligging percelen en weinig water in tussensloten. Pogingen om waterpeil in sloten te verhogen stuiten op bezwaren van waterschap. We hebben al van alles geprobeerd, maar dit is een heel diepe polder met risico van opwellingen.
Polder Waterloos	2,5	Grenst aan NNN-gebied van SBB. Daarom is in grotere grondruil met SBB in 2021 eigendom naar SBB overgegaan.
Bodegraven-Noord	5	Grenst aan NNN-gebied Bodegraven Noord.

Bijlage 11 Beheermonitoring: telgebieden met een telling in beide perioden

	1. Aalkeetbinnenpolder
	2. Aalkeetbuitenpolder Noord
	3. Aalkeetbuitenpolder Zuid
	4. Abesinie
	5. Akkerdijksche polder Oost
	6. Akkerdijksche polder West
	7. Benschop - AV
	8. Bergboezem
	9. Binnenpolder West
	10. Commandeurspolder
	11. Dijkpolder (Maasland)
	12. Dorppolder
	13. Duifpolder
	14. Duivenvoordse en Veenzijdse Polder
	15. Foppenpolder
	16. Groendijk
	17. Groeneveldse polder
	18. Groot Hekendorp
	19. Hogebrug
	20. Holierhoekse en Zouteveensepolder Oost
	21. Holierhoekse en Zouteveensepolder West
	22. Hoog en Laageind
	23. Hornpolder
	24. Klaas Engelbrechtspolder
	25. Kralingerpolder
	26. Lage Abtswoudschepolder
	27. Meijepolder
	28. Noordeinderpolder Oost

	29. Noordeinderpolder West
	30. Oostvlietpolder
	31. Oranjepolder
	32. Papekop Noord
	33. Papenwegsepolder
	34. Polder Beiersche ? Achterbroek Zuid
	35. Polder Benedenberg Zuid
	36. Polder Benedenkerk Noord
	37. Polder Bloemendaal Oost
	38. Polder Bloemendaal West
	39. Polder de Nes
	40. Polder de Nesse
	41. Polder De Wijk
	42. Polder den Hoek Noord
	43. Polder den Hoek Zuid
	44. Polder Kadijk Oost - Tussenlanen
	45. Polder Kadijk West
	46. Polder Koolwijk
	47. Polder Krimpen aan de Lek
	48. Polder Middelburg Midden
	49. Polder Middelburg Noord
	50. Polder Middelburg Zuid
	51. Polder Noord-Kethel
	52. Polder Oude Leede
	53. Polder Ouderkerk Oost
	54. Polder Reeuwijk Noord
	55. Polder Reeuwijk Zuid
	56. Polder Schuwacht
	57. Polder Stein Zuid (Krimpenerwaard)

	58. Polder Vlist Westzijde
	59. Polder Zaans Rietveld
	60. Schieveen
	61. Steekterpolder Oost
	62. Steekterpolder West
	63. Tempelpolder Noord
	64. Tempelpolder Zuid
	65. Venster Bodegraven
	66. Venster Nieuwebrug
	67. Venster tussen Wiericke
	68. Vlaardingse Vlietlanden
	69. West en Oosteind
	70. Woudse polder
	71. Zuideinderpolder
	72. Zuidpolder van Delfgauw

Bijlage 12 enkele vaktechnische begrippen

Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer (ANLb)

Per 1 januari 2016 is het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) ingevoerd. De kern hiervan is een leefgebiedenbenadering voor (dier)soorten van internationaal belang op basis van een collectieve, gebiedsgerichte aanpak. Het ANLb gaat uit van effectief en efficiënt agrarisch natuurbeheer (meer natuurwinst), een collectieve, gebiedsgerichte aanpak en – verantwoordelijkheid. De subsidie wordt mede gefinancierd door Europa. Dit stelt voorwaarden aan de uitvoering van het ANLb (EU-conforme uitvoering).

Beheermonitoring

Jaarlijks verzamelen van informatie over de vestiging, broedsucces, nestpredatie en reproductie van weidevogels in relatie tot het beheer, het landschap, waterpeil in sloten, grondwaterstand, grondsoort etc.

Beleidsmonitoring

Volgens een vaste methode de aanwezigheid van broedvogels vaststellen met als hoofddoel de trend van de populaties te achterhalen.

Bruto territoriaal succes

Hierbij wordt het aantal broedparen in een gebied geteld, vervolgens wordt in de kuikenperioden het aantal alarmerende ouders geteld. Hieruit blijkt het succes van de reproductie (uitgedrukt als percentage) de kaarten geven bovendien een beeld van de deelgebieden die het wel of niet goed deden.

Kruidenrijk grasland ANLb

Kruidenrijk grasland is een landschapstype met grasland met meer dan 15 tot wel 40 verschillende plantensoorten verspreid over het hele perceel. Extensief kruidenrijk grasland wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van bodemleven, insecten en weidevogels, heeft een open diverse structuur, is kleurrijk, en wordt jaarrond beheert met een rustperiode in het voorjaar. Deze extensieve graslanden worden minder bemest dan gangbare percelen met Engels raaigras. In het voorjaar en vaak in de zomer krijgen de diverse plantensoorten de gelegenheid om tot bloei te komen en zaden te vormen.

Kuikenland (synoniem: zwaar beheer)

Grasland dat zodanig beheerd wordt dat het geschikt is voor kuikens van m.n. grutto.

Lerend beheren

Organisatievorm voor beheer van boerenlandvogels waar in beheermonitoring jaarlijks gebruikt wordt om het beheer te evalueren en te verbeteren.

Productief kruidenrijk grasland

Grasland met kruiden die goed zijn voor de bodem en het vee. Doel is een hoge productie te halen, nut voor de reproductie van de weidevogels is er daardoor vrijwel niet.

Witte gebieden

Gebieden waar geen op boerenlandvogels gericht beheer is geregeld.